

Державний вищий навчальний заклад
“ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
Міністерства освіти і науки України

М. В. Воробйова

ПОРІВНЯЛЬНА СТИЛІСТИКА

Курс лекцій

для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»
професійного спрямування «Переклад (англійська мова)»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № 5
від 23 грудня 2014 року

Запоріжжя
2014

УДК : 811.111'255.4 (075.8)

ББК : Ш143.21-7-923

В 751

Воробйова М. В. Порівняльна стилістика: курс лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» професійного спрямування «Переклад (англійська мова)». – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – 99 с.

До курсу лекцій входить шість тем, визначених програмою з дисципліни «Порівняльна стилістика». Кожна тема подається структуровано і включає в себе перелік основних проблем для розгляду; тезисно оформлений теоретичний матеріал, проілюстрований наочними прикладами та узагальнений у таблицях та схемах; запитання для самоконтролю. Зміст основних термінів і понять розкрито в термінологічному словнику. Для полегшення користування книгою додано предметний покажчик.

Для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» професійного спрямування «Переклад (англійська мова)».

Рецензент *А. Б. Семенчук*

Відповідальний за випуск *Ю. А. Зацний*

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Лекція 1. Базові поняття стилістики	6
Лекція 2. Стилiстична диференцiацiя словникового складу англiйської та української мов.....	26
Лекція 3. Стилiстичнi фiгури фонетичного та морфологiчного рiвнiв.....	34
Лекція 4. Семасiологiчнi стилiстичнi фiгури.....	43
Лекція 5. Синтаксичнi стилiстичнi фiгури	50
Лекція 6. Функцiональнi стилi англiйської та української мов	68
Термiнологiчний словник.....	90
Предметний покажчик.....	93
Список використаних джерел.....	97

ВСТУП

Курс «Порівняльна стилістика» відповідає навчальному плану і розрахований на студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» професійного спрямування «Переклад (англійська мова)».

Оскільки порівняльна стилістика є дисципліною інтеграційною, вона спирається на знання, вміння та навички, сформовані у студентів під час вивчення таких дисциплін, як: вступ до мовознавства, фонетика, граматики, лексикологія, психолінгвістика, теорія комунікацій. Необхідно також зазначити, що інтерпретація тексту (яка є невід'ємною частиною лінгвостилістичного аналізу тексту) базується на знаннях, здобутих студентами на заняттях з філософії, історії, психології, культурології, соціології та інших гуманітарних дисциплін.

Мета курсу полягає у систематизації знань в області експресивних засобів і функціональних стилів англійської мови з позиції внутрішніх та типологічних закономірностей (матеріалом зіставлення є рідна мова).

Вищенаведена мета передбачає вирішення таких *завдань*:

- окреслити основні категорії стилістики (контекст, стилістичний прийом, функціональний стиль тощо);
- визначити основні типологічні відмінності між англійською та українською (російською) мовами;
- подати загальну характеристику засобів передавання в обох мовах (англійській та рідній) стилістичного забарвлення слів;
- подати огляд основних напрямків дослідження і систематизації стилістичних явищ;
- удосконалити навички здійснення стилістичної характеристики тексту як цілого та відтворення стилістичних властивостей текстів у перекладі;
- розвивати навички експресивної конкретизації при перекладі;
- сформулювати навички ідентифікації алюзій та прихованих цитат у тексті та їх відтворення у перекладі;
- покращити вміння студентів окреслювати композиційні особливості оригіналу та передавати ці особливості у перекладі.

Одним з ключових завдань видання є також сприяння підвищенню культурної компетенції студентів, оскільки сучасний перекладач повинен бути спеціалістом не тільки з міжмовної, але й з міжкультурної комунікації. Він має прогнозувати поведінку співрозмовника, його можливі реакції, знаходити адекватні, з погляду іншої культури, форми висловлення думки, приймати рішення щодо адаптації перекладу до культурних норм іншої мови або збереження особливостей культури рідної мови.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен

- **знати** термінологічний апарат курсу, вимоги до здійснення лінгвостилістичного аналізу;
- **вміти** здійснювати стилістичний аналіз, визначати основні типологічні відмінності між двома мовами (зокрема англійською та рідною),

розпізнавати і вміти застосовувати основні стилістичні прийоми при перекладі або створенні тексту.

При укладанні навчального видання були використані новітні наукові доробки у галузі філології. Виклад теоретичних питань супроводжується детальними коментарями та всебічно ілюструється прикладами, дібраними із сучасних джерел. Загальна структура видання і графічне виділення ключових понять у кожному з розділів надають студентам можливість зорієнтуватись у тематиці курсу та успішно його засвоїти. Складні для розуміння теоретичні положення унаочнені у схемах та таблицях.

До структури навчального видання входять також термінологічний словник та предметний покажчик. У термінологічному словнику подані ключові поняття основних галузей лінгвістики, на які спирається порівняльна стилістика, що дозволяє студентам активувати знання, отримані під час вивчення інших дисциплін, а отже забезпечує інтеграцію курсу «Порівняльна стилістика» до загальної системи знань студентів про мову. Предметний покажчик оптимізує роботу з ключовими поняттями та термінами дисципліни, полегшує їх пошук у контексті, що сприяє надбанню та подальшому релевантному використанню студентами чіткого уніфікованого термінологічного інструментарію порівняльної стилістики.

Лекція 1. БАЗОВІ ПОНЯТТЯ СТИЛІСТИКИ

План

1. Порівняльна стилістика як наука.
2. Типологізація порівняльної стилістики як лінгвістичної дисципліни.
3. Стилї та жанри: історія понять.
4. Стилїстичний аналіз: методи та прийоми.
5. Інструментарій стилїстичних досліджень.

1. Порівняльна стилістика як наука.

Перш ніж розглядати базові положення порівняльної стилістики, згадаємо історію та характеристики власне стилістики.

Оскільки стилістика вивчає стилістичні засоби мови, вона спирається на існуючий на сьогоднішній день доробок мовознавства, а саме таких його галузей: фонологія, морфологія, лексикологія. Інтерпретація тексту буде базуватись на положеннях філософії, історії, культурології тощо.

Сучасний розвиток порівняльної стилістики відбувається у когнітивно-дискурсивній парадигмі.

Виокремлення стилістики як окремої науки пов'язують з появою у 1909 році трактату швейцарського вченого Шарля Баллі "Traité de stylistique française" («Трактат зі стилістики французької мови»). Однак підґрунтя сучасних положень стилістики у давньогрецькій та давньоримській риторичі. Роботи Цицерона, Вергілія, Аристотеля і досі залишаються актуальними, адже розроблена в античності система тропів та фігур існує і до сьогодні.

Середні віки повністю успадкували всі принципи та положення давньої риторичі: адже латинська мова залишалась єдиною мовою, якою створювались філософські трактати та королівські укази. Лише у XVI столітті з'являються перші граматики, в яких відводиться місце питанням стилю літературного твору, правильному вживанню тропів та фігур давньої риторичі (наприклад, «Essais» Монтеня, «Art poétique» Буало). Тільки у XVIII столітті була розроблена відносно чітка система стилів та жанрів.

Поряд із науковими розвідками Ш. Баллі великий вплив на розвиток стилістичної науки в європейських країнах здійснили ідеї та дослідницький метод німецького вченого К. Фосслера.

Вітчизняна стилістика пройшла нелегкий шлях до свого становлення. Ще у 50-ті роки XX століття точилась дискусія щодо існування стилістики як науки та доцільності виокремлення різних типів стилістик. На думку відомого вченого І. Р. Гальперіна, предметом вивчення лінгвостилістики повинні бути особливі мовні засоби, здатні у взаємодії з нейтральними мовними засобами нести додаткову естетичну інформацію. Крім того, стилістики повинна вивчати стилістичну диференціацію текстів літературної мови зумовлену різними сферами функціонування. Саме тому, за виразом Р. О. Будагова, стилістика є «душею мови».

Ш. Баллі вважав, що вивчати стилістику можна виключно в синхронії, оскільки неможливо прослідкувати видимі зміни окремих експресивних фактів зумовлених безперервною динамікою розвитку мови в цілому. Однак Марсель Крессо, відомий французький стиліст, стверджує, що можливо здійснити успішний аналіз як «Пісні про Роланда», так і сучасних текстів. Французький вчений болгарського походження, Цветан Тодоров, підкреслює складність визначення нормативності або експресивності мовного факту з точки зору норми мови у певну історичну епоху.

Безперечно, стилістика вивчає комунікативний акт не як чистий продукт, а як такий, що несе відбиток особистості мовця, скерованості на вплив на отримувача або, у сучасних термінах, як ілокутивний та перлокутивний акт одночасно. Ми обираємо мовні засоби з урахуванням компетенції співрозмовника. Інтерпретація такого вибору з метою його адекватного декодування і є основним завданням стилістики та стилістичного аналізу.

Отже, стилістика вивчає всі виражальні засоби конкретної мови з точки зору їх вживання у мовленні.

Стилістичні дослідження тісно пов'язані зі сучасними теоріями: соціолінгвістичними, культурологічними, дискурсологічними, конверсаційними, інтерпретаційними, літературознавчими – у синхронічних та діяхронічних аспектах.

Стилістичні дослідження у руслі когнітивістики мають на меті визначення базових концептів у різних функціональних підсистемах як конкретної мови, так і мов, що порівнюються.

Стилістичні системи мають динамічний характер, змінюються наші знання про світ, що призводить до змін нашого образного уявлення про світ, наших концептів, індивідуальних та національних картин світу. Ці зміни відбиваються у мові, а отже – у стилістиці: стилі та жанри з'являються та зникають; з'являється та зникає стилістична маркованість окремих елементів мови.

Порівняльна стилістика як розділ мовознавства сформувалася у середині двадцятого століття на базі порівняльного та типологічного методів вивчення мов. Первісно предмет нової дисципліни полягав у дослідженні стилістичних ресурсів порівнюваних мов, тобто стилістично маркованих одиниць різних мовних рівнів, та шляхів переходу від однієї мови до іншої (так звана «рівнева стилістика»).

В залежності від матеріалу досліджень одразу намітилися дві гілки порівняльної стилістики: одна з них базується на співставленні **перекладів з оригіналами** (теоретико-перекладацьке відгалуження порівняльної стилістики), друга – на вивченні схожостей та розбіжностей **оригіналів**.

Оскільки завдання і цілі, які ставлять перед собою дослідники порівняльно-стилістичної проблематики є досить різними, доцільно розглянути їх за трьома основними напрямками.

Перший з них – **теоретико-перекладацький** – представлений, насамперед, працею Ж. П. Вінея та Ж. Дарбельне (Vinay, Darbelnet, 1958), котра являє собою по суті практичний посібник з перекладу, автори якого

зосередилися суцільно на граматичному боці проблеми: зіставленні схожих граматичних структур французької та англійської мов. Ще одна визначна праця теоретико-перекладацького спрямування «Нариси загальної та зіставної стилістики» А. В. Федорова (1971) ставить питання про необхідність переходу від дослідження граматики і лексики до вивчення семантики і запровадження стилістичного підходу до порівняння мов у семантичному ракурсі. А. В. Федоров характеризує порівняльну стилістику як базу для теорії перекладу, переважно художнього, оскільки ця дисципліна, що оперує синонімічними засобами двох мов, може полегшити пошук потрібних слів у мові перекладу завдяки визначенню кола синонімічних елементів.

До другого, **порівняльно-типологічного** напрямку належать дослідження суто лінгвістичного характеру, в яких розглядаються певні порівняльно-стилістичні аспекти, що стосуються структури мови та утверджених у ній форм. Серед найбільш значимих робіт цього спрямування потрібно зазначити працю Ш. Баллі «Загальна лінгвістика та питання французької мови» (1955), в якій французька мова порівнюється з німецькою, і роботи В. Г. Гака (1975, 1977, 1983), присвячені порівнянню французької та російської мов.

Зі суто лінгвістичною тенденцією пов'язані і порівняльно-стилістичні праці, виконані на матеріалі української мови в руслі ідеї створення порівняльної стилістики споріднених східнослов'янських мов. Ця думка була висунута в середині минулого століття О. І. Єфимовим, а принципи та методи порівняльного вивчення споріднених мов розроблялися відомим українським мовознавцем І. К. Білодідом. Предмет порівняльного вивчення вбачався у стилістичних ресурсах кожної з мов (або у «стилістичній системі мови»). Завдяки даним дослідженням було виявлено, зокрема, специфічні труднощі порівняльно-стилістичного дослідження споріднених мов (наприклад, наявність слів, що однаково або майже однаково звучать, але означають різні речі).

Третій, **власне стилістичний** напрямок розвитку дисципліни пов'язаний як з лінгвістичним, так і з теоретико-перекладацьким аспектом аналізу мовного матеріалу. Проте його завдання перебувають поза межами лінгвістики у вузькому розумінні цього терміна, оскільки вони полягають у вивченні сфери індивідуально-ситуативної семантики, у дослідженні мови як специфічного способу аналізу та відображення дійсності. Саме цей ракурс досліджень Ш. Баллі назвав зовнішньою (=порівняльною) стилістикою, позаяк особливості або властивості мови, які вона вивчає, стають зрозумілими лише при погляді на мову ззовні (скажімо, погляді іноземця) і є абсолютно природними, а відтак – непомітними, для носіїв цієї мови.

Підсумовуючи все вищезазначене потрібно наголосити, що істинно стилістичний характер має лише останній з описаних напрямів розвитку порівняльної стилістики.

У найбільш загальному і найбільш традиційному розумінні до завдань порівняльної стилістики входить вивчення стилістичних ресурсів та стилістичних мовленнєвих фактів порівнюваних мов, а також зіставлення жанрів, функціональних стилів різних мов, індивідуальних стилів. При цьому

досліджуються як спільні риси, так і відмінності в стилістичних системах національних мов.

Однак, оскільки стиль є не лише типом цілісної виражальної форми словесного твору (статичний аспект стилю), а й соціальною, нормативно-ціннісною системою, за допомогою якої реалізується функція суб'єктивного впливу (динамічний аспект стилю), теорія стилю розглядається сьогодні ще й як теорія практики використання мови (М.П. Брандес), з чого випливають такі завдання порівняльної стилістики як:

- вивчення стилістичної норми порівнюваних мов, яка розрізняється в залежності від прийнятих у кожному зі стилів мови засобів та прийомів побудови мовлення (порядок слів, мовленнєві штампи, виразність). Це означає аналіз питань мовленнєвої культури як наслідку комунікативної компетенції, що виробляється у носіїв мови у процесі соціалізації, а також зіставлення правил ефективного спілкування або тих норм мовленнєвої поведінки, які вважаються в обох мовах доречними (= стилістично правильними) у певних ситуаціях спілкування;

- виявлення національної особливості нейтрального («немаркованого») стилю, тобто, за Ю. Степановим, допустимої і прийнятної пропорції іншостильових елементів, яка не змінює нейтрального забарвлення стилю;

- дослідження співвіднесеності та взаємодії функціональних стилів як всередині англійської та української мов, так і в міжмовному аспекті, тобто співвіднесеності однотипних стилів порівнюваних мов.

З огляду на особливості предмету і завдань порівняльно-стилістичних розвідок дослідники виходять не тільки з суто лінгвістичних позицій, але й враховують багато екстралінгвістичних моментів. Так, порівняльне вивчення жанрів та стилів передбачає дослідження оригінальних текстів, які були створені в аналогічних комунікативних ситуаціях. Це зумовлює необхідність аналізу численних екстралінгвістичних чинників мовленнєвого акту (цілі, завдання, форми висловлення, сфера комунікації, статус комунікантів (віковий, соціальний тощо), стосунки між ними. Тому порівняльна стилістика неминуче спирається на дані соціальної лінгвістики, психолінгвістики, соціальної психології, етнографії, історії та культури. Порівняльно-стилістичний аспект вивчення художніх текстів тягне за собою залучення фактів з царини літературознавства, поезики, історії літератури, філософії.

Серед дисциплін, з якими тісно пов'язана порівняльна стилістика, особливе місце посідає теорія перекладу. Існування окремої теоретико-перекладацької гілки порівняльно-стилістичних досліджень призвело навіть до ототожнення цих двох дисциплін, на яке можна натрапити у деяких наукових джерелах. Проте вже сам склад матеріалу, що вивчається порівняльною стилістикою (не тільки оригінал – переклад, але й оригінал – оригінал), свідчить, що відносини між ними є багатоаспектними і не можуть бути описаними в термінах тотожності. Однак безперечним фактом слід визнати цінність результатів, що дають дослідження в обох царинах порівняльної стилістики, як для теорії перекладу, так і для перекладацької стилістики.

2. Типологізація порівняльної стилістики як лінгвістичної дисципліни.

Оскільки порівняльна стилістика є важливим підрозділом лінгвостилістики, необхідно насамперед розглянути типологізацію власне стилістики. В межах цієї дисципліни дослідники виділяють нижче перераховані галузі.

Лінгвостилістика (засновник – Шарль Баллі) порівнює загальнонаціональну норму і систему мови з особливими, характерними для різних сфер спілкування підсистемами, які називаються функціональними стилями та діалектами та вивчає елементи мови з точки зору їх здатності виражати та викликати емоції, додаткові асоціації та оцінку.

Відгалуженням лінгвостилістики, як вже відзначалось раніше, є **порівняльна** (=контрастивна=компаративна) **стилістика** – порівняння двох (або більше) мовних систем у синхронному або діахронічному плані з метою:

- виявлення їх спільних або відмінних стилістичних властивостей, структурних та функціональних відношень між лінгвальними засобами мов, що порівнюються, у різних сферах комунікації;
- визначення правил відбору та організації цих засобів у різних текстах (стилях).

Порівняльна стилістика тісно пов'язана з перекладознавством. Однак контрактивні дослідження повинні базуватись насамперед на аутентичних мовних матеріалах, а не на перекладах, якщо метою дослідження є пізнання структурно-семантичних та стилістичних особливостей мов, що порівнюються, соціокультурну та психологічну специфіку їх носіїв.

Стилістика мовлення вивчає окремі реальні тексти, розглядаючи, яким чином вони передають зміст, не тільки згідно з нормами граматики та стилістики мови, але й ґрунтуючись на значущих відхиленнях від цих норм.

Літературознавча стилістика вивчає сукупність засобів художньої виразності, характерних для літературного твору, автора, певного літературного напрямку або цілої епохи і фактори, від яких залежить художня виразність.

Стилістика мовлення відрізняється від літературознавчої стилістики тим, що вона вивчає будь-які мовленнєві твори/тексти, а предметом вивчення літературознавчої стилістики є виключно художні твори.

За І. В. Арнольд стилістику можна розділити на такі відгалуження:

- 1) *лексична стилістика* – вивчає стилістичні функції лексики, взаємодію прямих та переносних значень;
- 2) *функціональна стилістика* – вивчає функціональні стилі (системи засобів вираження, що залежать від сфери вживання);
- 3) *граматична стилістика*, у якій, у свою чергу, можна розрізнити
  - морфологічну стилістику – вивчає стилістичні можливості в межах різних граматичних категорій, властивих певним частинам мови;
  - синтаксичну стилістику – вивчає експресивний потенціал порядку слів, типів речень, типів синтаксичних зв'язків, розподілу тексту на абзаци;

4) *фоностилістика* – вивчає особливості звукової організації мовлення: ритм, риму тощо.

Деякі вчені виділяють також такі види стилістики:

- *стилістика від автора* (=генетична стилістика), в її межах розрізняють школи логічного аналізу, психологічного аналізу та школу філологічного аналізу Лео Шпіцера;
- *стилістика від читача* (=стилістика сприйняття), в її межах розрізняють школу лінгвістичного аналізу Л. В. Щерби, школу стилістичного аналізу М. Риффатера, стилістику декодування І. В. Арнольд;
- *семіотична стилістика*;
- *наративна стилістика*;
- *аргументативна стилістика*;
- *гендерна стилістика*.

3. Стилї та жанри: історія понять.

Поняття «стиль» є багатоаспектним, значущим для багатьох сфер людської діяльності, а отже і для різних наук.

Згідно з філософією, стиль – це універсальна категорія мистецтва, певний спосіб мислення.

У науковій парадигмі лінгвістики кожен дослідник розуміє стиль по-своєму в залежності від його методологічних принципів.

Розуміння стилю стає теоретично обґрунтованим ще у доробках античних вчених. Так, відоме «колесо Вергілія» містило три стиля: *gravis*, *mediocrus* та *humilis*, які відповідали трьом літературним жанрам своєї епохи: епопеї, ліричній поезії та драмі. Таке розуміння стилю у давніх греків та римлян знаходимо у їх риторичній науці, що не тільки описує правильне вживання виражальних засобів, але й навчає ораторському мистецтву. «Колесо Вергілія» у XVIII столітті було покладено в основу виокремлення стилів Французькою Академією, яка встановила *піднесений*, *помірний* та *простий* стилі та жорстокі вимоги щодо їх дотримання. Так, у піднесеному стилі повинні були створюватись оди, трагедії, ораторські промови, у помірному – романи та новели, а простий слугував для зображення повсякденного життя.

У цей же час в Росії М. В. Ломоносов пише свою «Российскую грамматику» (1755), в якій виділяє «три штиля» та надає правила їх вживання. В Україні риторика теж пройшла свій шлях становлення та розвитку. Як свідчить сучасний «Риторичний словник», на її землях «теорія красномовства відома щонайменше дев'ять століть. Найдавнішу пам'ятку, що містить уривок риторичної праці, знаходимо серед найстарших збережених письмових пам'яток Київської Русі – в «Ізборнику» Святослава 1073 року. З періоду Київської Русі збереглося чимало оригінальних пам'яток ораторського мистецтва. Однак найбільшого розвитку досягла риторика в Україні-Русі у XVI-XVIII ст., коли вона була однією з найпопулярніших дисциплін у братських школах та в Києво-Могилянській академії. З цього часу до нас дійшло близько двохсот підручників, написаних латинською мовою,

тогочасною мовою науки, а 1659 року був створений і перший підручник з риторики українською мовою – «Наука коротко албо Спосіб зложеня казаня» Йоанникія Галятовського. Серед імен українських теоретиків риторики такі славетні вчені як Стефан Яворський, Феофан Прокопович, Митрофан Довгалецький, Лазар Баранович, Антоній Радивилівський та інші... В сучасному українському суспільстві риторична наука знову відроджується».

Як добре відомо, у середні та наступні століття поняття стилю було пов'язане з жанром літературного твору та ґрунтувалось на рецептах відомих класиків, філософів, енциклопедистів. Епоха романтизму, що змінила класицизм, дала більше волі. В. Гюґо почав вживати у своїх творах слова «зниженого» реґістру, які і в наш час мають розмовний характер.

Три класичних літературних стилі (жанри) еволюціонували впродовж наступних століть і в наш час існують у численних варіаціях.

Розуміння терміна «жанр» ще і досі залишається нечітким.

За визначенням О. С. Ахманової: «жанр – різновид мовлення, який визначається умовами ситуації та метою вживання». Однак так само можна визначити стиль.

М. М. Бахтін вважав, що кожній ситуації відповідає свій жанр мовлення. Наприклад, за М. М. Бахтіним, існує жанри привітання, прощання, вибачення тощо. До того ж, за цією теорією, монологи, діалоги, полілоги теж є жанрами.

У рамках лінгвістичної теорії **стиль** можна визначити так: система засобів вираження та виражальних засобів мови, що склалась історично та знаходиться у кореляції зі сферою їх функціонування у суспільстві – політикою, економікою, наукою тощо.

Стиль окремого письменника / журналіста називається **ідіостиль**.

Жанр – різновид такої мовної системи, який характеризується специфічними рисами, але не виходить за рамки специфіки стилю в цілому.

Стиль художньої літератури поділяють на такі жанри: роман, оповідання, драма, комедія тощо, які можуть поділятись, наприклад, на жанр міського, поліцейського, жіночого роману.

Тексти газетно-публіцистичного стилю (медійного стилю) можна віднести до таких жанрів: коментар, хроніка, оголошення.

Кожний з жанрів або підстилів характеризується специфічними лінгвістичними чи пара лінгвістичними властивостями, які відповідають функціональним критеріям стилю, якого стосуються.

Стиль, у свою чергу, може містити елементи інших стилів, однак зберігати свою функціональну спрямованість.

У різних мовах не існує повного паралелізму щодо кількості стилів та жанрів (оскільки різною є кількість виражальних засобів та відмінними є способи відбору та комбінування цих виражальних засобів). Наприклад, ораторський стиль іспанської мови є більш піднесеним, ніж французької; а російський та український ораторські стилі є більш нейтральними, ніж французький. Це необхідно враховувати при перекладі.

Оскільки підтримуємо думку про дихотомію мови та мовлення, виділяємо:

1) стилі мови – сталі системи засобів вираження, що сформувались на основі мовленнєвих маніфестацій;

2) стилі мовлення (=функціональні стилі) виділяються на основі вивчення специфіки мовленнєвих творів.

4. Стилiстичний аналіз: методи та прийоми.

Методи стилістичного аналізу визначаються приналежністю лінгвіста до певної лінгвістичної школи або течії. Вони також обумовлені сферою стилістичного дослідження, його метою та завданнями.

Л. В. Щерба пропонував аналізувати текст на всіх рівнях – ритм, риму, вокалізм, консонантизм, морфологію, лексикологію, синтаксис, тобто весь «будівельний» матеріал твору, який служить для визначення жанру, естетики, індивідуальної манери автора.

Поряд з цим проводились власне літературознавчі дослідження, головною метою яких було вивчення семантичної структури літературного тексту, його форми, філософського та естетичного кредо автора, сюжету, композиції, характерів персонажів тощо. Такими дослідженнями займались європейські літературні критики.

Водночас такі відомі вчені як Л. В. Щерба, В. В. Виноградов, Г. О. Вінокур, Р. А. Будагов відстоювали симбіоз літературознавчих та мовознавчих підходів до аналізу тексту.

За кордоном ідея єдності лінгвістики та літературної критики була сформульована та відстоювалась Л. Шпіцером, М. Крессо (40-і роки XX століття).

З цього часу художнє мовлення стало об'єктом стилістичних досліджень не тільки у Франції, але й у Європі та СРСР.

У наш час стилістичні дослідження стають аж занадто ускладненими у зв'язку з появою різних інтерпретативних теорій висловлювання та його форми: наративної, аргументативної, метафоричної, інтертекстуальної тощо.

Різноманіття тенденцій та течій у сучасній лінгвостилістиці можна звести до п'яти підходів до аналізу художнього тексту: генетичного, структурного, іманентного, перцептивного та комплексного, які пов'язані один з одним та лише у поєднанні можуть бути плідними у схемі «реальність – автор – твір – читач».

У рамках класичного підходу дослідники намагались виявити рекурентну мовну деталь, на базі якої пробували створити гіпотезу у вигляді естетико-психологічного враження від вищезазначеної рекурентної деталі.

Когнітивний (концептуальний) аналіз визначає базовий концепт і намагається сформулювати та проінтерпретувати створений концептом образ, тобто отримати відповідне естетико-психологічне враження від тексту.

Таким чином, базова методика стилістичного аналізу ґрунтується на єдності лінгвістичних та літературознавчих аспектів, незважаючи на безліч різних назв: комплексний аналіз, текстуальний/контекстуальний аналіз,

дискурсивний чи когнітивний аналіз – кожен з яких висвітлює лише одну складову такого комплексного утворення як текст.

Когнітивний аспект стилістичного аналізу полягає у необхідності не тільки виявити та описати стилістичну інформацію знака, але й розкрити шляхи створення цієї інформації та її роль у категоризації та вербалізації навколишньої реальності.

Стилістична інформація знака – додаткова інформація, що складається з культурологічних, етнічних, географічних, соціальних та багатьох інших конотацій, а також афективного компоненту.

Стосовно стилістичного аналізу в парадигмі порівняльної стилістики, необхідно відзначити, що, на думку Ш. Баллі: «Усі сучасні мови Європейського типу мають відбиток спільного психічного складу, отже порівняння цих мов з точки зору стилістики є допустимим».

Стилістичний аналіз на концептуальному рівні може охоплювати всі рівні структури мови одночасно (дослідження вербалізації та реалізації певного концепту – ЖІНКА, ЛЮБОВ тощо), або ж торкатись тільки одного рівня мовної структури (наприклад, виявлення ролі фонологічного/морфологічного і т. д. рівня у створення концептів ЖІНКА, ЛЮБОВ тощо). Такі дослідження дадуть змогу виявити не тільки спільний «рух» концептосфер, а й становлення, розвиток та згасання їх стилістичного потенціалу, що дозволить висвітлити зміни у концептуальній картині світу етносів, що розмовляють певними мовами та репрезентуються конкретними вербальними системами.

В рамках когнітивно-дискурсивної парадигми є можливість вивчити стилістико-функціональні властивості як конкретної мови, так і мов, що порівнюються.

5. Інструментарій стилістичних досліджень

Останні десятиліття характеризуються тенденцією до інтеграції наук. Інтерес представляє об'єднання гуманітарних та природознавчих наук шляхом проникнення в гуманітарні науки понять, ідей та методів технічних наук.

Для розвитку стилістики особливо плідним виявилось застосування до теорії та практики стилістичних досліджень певних положень теорії інформації.

Теорія інформації виникла у 30-ті роки ХХ століття як виключно прикладна технічна галузь науки, що займалась проблемами пропускнуєї спроможності та завадостійкості каналів зв'язку. У середині 40-х років у працях Н. Вінера та К. Шенона теорія інформації починає розглядатись як галузь кібернетики, що вивчає способи сприйняття, збереження, переробки та використання інформації в машинах, живих організмах та їх поєднаннях. Було помічено, що процеси, які розглядає теорія інформації, мають прямі аналоги у властивостях людського мислення – так, отримання інформації реалізується здатністю людського розуму до сприйняття, збереження інформації забезпечується людською пам'яттю, а переробка та використання інформації – уявою людини. З'являється ряд робіт, в яких основні поняття теорії інформації

розглядаються стосовно різних областей людської діяльності – мові, мистецтву, науці.

Вихідним поняттям даної теорії є поняття «інформація». У найзагальнішому філософському розумінні існування інформації зумовлено здатністю матерії до відображення, в цьому аспекті інформацію можна зрозуміти як внутрішній зміст процесу відображення особливостей одних об'єктів реальної дійсності у вигляді зміни властивостей інших об'єктів. Таке визначення інформації є надто загальним, тому є спроби його конкретизувати.

Технічні науки (розглядають інформацію насамперед з т. зору кількості):

Інформація – мінімальна кількість бінарних рішень, які дають можливість приймачу відновити повідомлення на основі даних, які він має у своєму розпорядженні (W. Jackson)

Гуманітарні науки (розглядають інформацію насамперед з т. зору якості):

Інформація – «зміст, отриманий із зовнішнього світу в процесі пристосування до нього та пристосування до нього наших відчуттів» (Вінер Н.); «фізична дія, що впливає на наше мислення» (Куффіньял Л.)

Однак в обох випадках розрізняють два боки – семантика інформації (зазвичай говорять просто «інформація») та носій інформації (певне фізичне явище, що здійснює вплив на наше мислення за допомогою семантики, яку цей носій передає).

Доцільно розрізняти два види інформації – основну, або денотативну, та додаткову, або конотативну. Денотативна інформація складає предмет повідомлення, вона не зумовлена характером акта комунікації і зазвичай прямо або опосередковано називає поняття, яке співвідноситься з позамовною дійсністю. Конотативна інформація зумовлена характером акта комунікації та виражає ставлення суб'єкта до предмета мовлення та адресата, приналежність суб'єкта до певної соціальної групи або соціальну роль, в якій він виступає, його емоційний стан. Конотативну інформацію, або конотативні значення, можна розділити на

- стильові – вказують на закріпленість мовленнєвої одиниці за певним стилем або мовленнєвою сферою

- емоційні – відображають почуття та емоції мовця

- оцінні (Пор. шпiон – разведчик, мятеж – восстание и т. д.)

- експресивні – містять елементи образності.

Розглянемо схему передачі інформації.

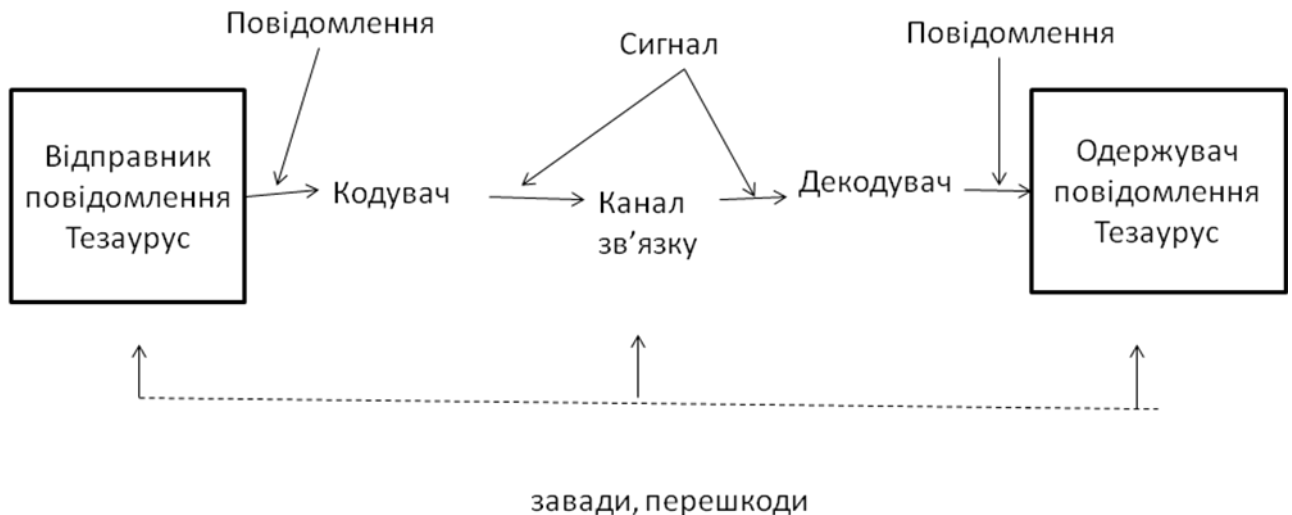

Рис. 1.1 – Схема передачі інформації

Відправник повідомлення – будь-який об'єкт, здатний до сприйняття, збереження, переробки, використання інформації – насамперед людина та ЕОМ.

Тезаурус – запас знань, якими володіє людина та вся сукупність його чуттєвого та естетичного досвіду.

Повідомлення – думки та/або почуття, які має відправник повідомлення та які він хоче передати одержувачу повідомлення.

Кодувач – засіб втілення повідомлення (думки, почуття) в сигнал, об'єкти, які сприймаються чуттєво або дії, що несуть певну інформацію. Кодувач=механізм кодування (мовленнєво-мисленнєвий апарат людини) + код (сукупність знаків та правил їх вживання). Найбільш універсальний код – мова, яку можна визначити як первинну семіотичну систему, на базі якої утворюються більш складні коди – вторинні семіотичні системи – мова художньої літератури, мова поезії, живопису, музики, соціального етикету тощо.

Сигнал – об'єкт різного ступеня складності. Основні риси: **надмірність** (для підвищення завадостійкості, підвищення експресивності, прагматичної ефективності) – They went to the theatre yesterday; **передбачуваність** – вірогідність появи певного елемента в залежності від характеру попереднього елемента.

Канал зв'язку – середовище, в якому передається сигнал; не тільки у фізичному розумінні (простір, в якому розповсюджуються радіохвилі), але й у соціальному, історичному, культурному розумінні.

Декодувач = механізм рецесії + код, аналогічний коду відправника повідомлення; виконує операції, протилежні операціям кодувача, відновлюючи («витягаючи») повідомлення з сигналу.

Завади, перешкоди –

1) (технічні науки) фізичні характеристики – над потужність сигналу, слабкість сигналу, технічні несправності;

2) (гуманітарні науки) + невідповідність кодів відправника та одержувача повідомлення, неадекватність сигналу повідомленню у зв'язку з недосконалістю коду або некоректним його використанням, зміни в каналі зв'язку, втрата частини сигналу.

Мова – система елементів та правил.

Мовлення – продукт використання, актуалізації мови.

Мова : мовлення = шматочки пазла: картинка цілком

Інваріанти – елементи мови як абстрактної системи; вони позбавлені індивідуальних особливостей, які зазвичай зумовлені різними рівнями комунікації.

Варіанти – мовленнєві одиниці різних рівнів; варіанти актуалізують елементи мови з конкретними індивідуальними особливостями.

Перехід від інваріантів до варіантів здійснюється у мовленнєвій діяльності (див. рис. 1.2). **Мовленнєва діяльність** – реалізація моделей породження одиниць мовлення вищого рівня шляхом актуалізації елементів мови нижчого рівня.

Парадигматичні відношення (пов'язуються з характеристикою власне мови) та синтагматичні відношення (пов'язуються з характеристикою власне мовлення).

Парадигматика – сукупність багатовимірних відношень між мовними елементами одного рівня, що об'єднуються в мові асоціаціями за подібністю. Сукупності таких елементів – **парадигми** – можуть утворюватись із елементів будь-якого рівня мови: фонем, морфем, лексем, моделей речень, моделей текстів. Відношення між членами парадигми розглядаються як **опозиції** – з низки омофункціональних елементів, які служать меті номінації, мовець обирає той чи інший елемент. Із двох або більше членів опозиції той, який містить більше інформації, ніж інші розглядається як **маркований член опозиції**.

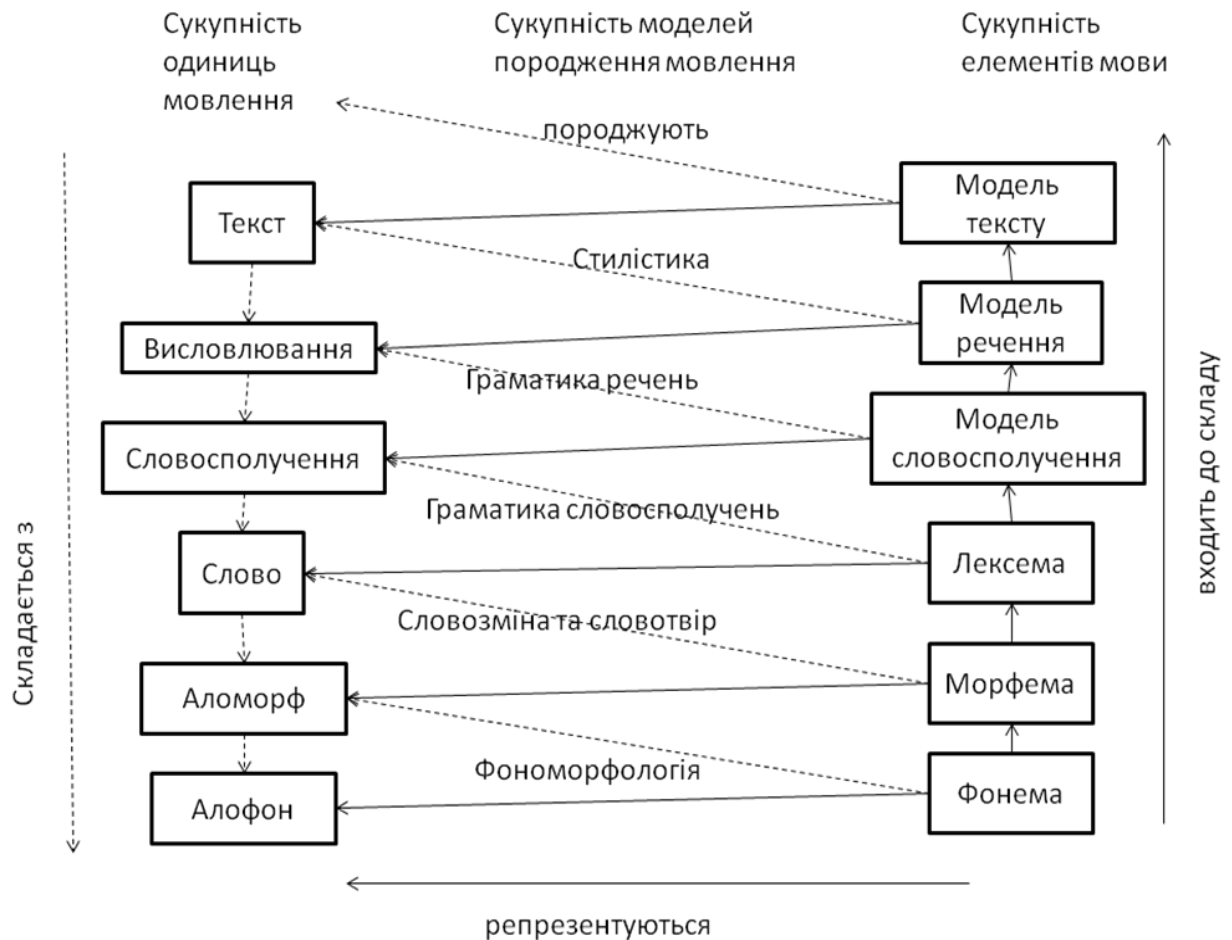

Рис. 1.2 – Перехід від інваріантів до варіантів у мовленнєвій діяльності

Синтагматика – сукупність лінійних відношень між одиницями мовлення одного рівня в межах одиниці вищого рівня. Сукупності таких одиниць – **синтагми** – можуть утворюватись із одиниць мовлення будь-якого рівня – алофонів, аломорфів, слів, висловлювань, сегментів тексту. Одиниці одного рівня входять до синтагми як частини цілого, утворюючи одиницю іншого, вищого, рівня.

До плану мовленнєвої діяльності відносяться поняття селекція та комбінація. **Селекція** – відбір елемента з парадигматичного ряду мови, зумовлений потребами номінації; **комбінація** – використання мовленнєвої одиниці у синтагматичному ряду, обумовлене потребами комунікації.

Норма (загальне визначення) – такий стиль діяльності та продукту цієї діяльності, який в певну епоху і в певному суспільстві розглядається як «правильний», «престижний». Поняття «правильність» та «нормативність» не є абсолютними, вони є відносними, вони визначаються прагматичними завданнями комунікації та сферами мовленнєвої діяльності, в якій використовується той чи інший стиль.

І. Р. Гальперін: **Норма** – інваріантні фонетичні, морфологічні, лексичні та синтаксичні моделі, що знаходяться в обігу у певний період розвитку певної мови. Варіанти таких моделей іноді можуть дещо відрізнитись від інваріантів, але ніколи настільки, щоб не бути впізнаними або такими, що вводять в оману.

Тим не менш, існує тенденція оцінювати стиль по мірі того, наскільки він порушує норми мови.

«Літературна норма» загальнонародної мови – сукупність встановлених у певному суспільстві і в певну епоху мовних звичок та правил суспільного/громадського використання мови. Співвідношення мовної системи, мовлення та норми можна проілюструвати схемою.

Рис. 1.3 – Співвідношення норми, мовлення та системи мови

Елементи кожної з поданих сфер:

- елемент мовної системи – абстрактний реальний або потенційно можливий конструкт, що має інваріантний характер та входить до мережі актуальних або потенційних відношень з іншими мовними елементами;
- одиниця мовлення – узуально або окказіонально реалізований елемент мовної системи, що має варіантний характер;
- одиниця норми – одиниця мовлення, що реалізується узуально.

Стрілки на схемі вказують межі змін та їх напрямок. Схема ілюструє історично пізніше виникнення норми по відношенню до мовлення.

Можна встановити норми певних літературних напрямків – класицизму, сентименталізму, романтизму – що створили власні канони побудови художнього твору.

Можна також виділити жанрові літературні норми (особливо у поезії).

Контекст – оточення мовленнєвої одиниці, в якому реалізуються або проявляються ті або інші властивості цієї одиниці.

Розрізняють **мовленнєвий** та **екстралінгвальний** (ситуативний) контекст. Під ситуативним контекстом розуміють ті екстралінгвальні умови, в яких відбувається акт комунікації. У різних ситуативних умовах одне й те ж висловлювання може мати різний, а інколи й протилежний зміст.

Виділяють три типи ситуативного контексту:

1) одиничний ситуативний контекст – певне висловлювання має сенс виключно в певному контексті і ні в якому іншому (приклади з казок: «Пух знайшов Північний полюс» - 'Pooh found it');

2) типовий ситуативний контекст – певне висловлювання, яке може порушувати норми літературної мови, сприймається як таке, що має сенс, у заданих ситуативних умовах ("Two teas to two two two");

3) соціально-історичний контекст (можна трактувати як канал зв'язку) – застосовується до художніх творів; зміна соціально-історичного контексту призводить до іншої інтерпретації змісту.

Мовленнєвий – лінгвальний та стилістичний.

Лінгвальний контекст – сукупність формально фіксованих умов, за яких однозначно виокремлюється зміст певної мовної одиниці. Контекст може бути лексичним, синтаксичним, лексико-синтаксичним, морфологічно-синтаксичним та мішаним.

За обсягом виділяють мікроконтекст (в межах одного висловлювання) макроконтекст (в межах абзацу або діалогічної єдності), мегаконтекст (=тематичний) (в межах розділу, розділів та цілого твору).

Контекст знімає омонімію та полісемію, а також обумовлює десемантизацію та гіперсемантизацію.

Десемантизація – поступове зникнення значення слова. Наприклад, take offense, take charge etc., - у дієслова немає змісту, його роль подібна до ролі суфікса-вербалізатора -ize або інших подібних афіксів.

Гіперсемантизація – «збагачення» значення мовленнєвої одиниці, найчастіше – фразеологічно зв'язаної єдності, яка має не тільки пряме, але й переносне значення. Наприклад, be on first name terms with; down the drain (у стічну трубу, коту під хвіст).

Стилістичний контекст – відрізок тексту, перерваний появою елемента, що має по відношенню до даного контексту властивість непередбачуваності, що й утворює стилістичний прийом (так званий «ефект ошуканого/обманутого очікування») – М. Риффатер.

Ефекту ошуканого/обманутого очікування приділяється багато уваги в стилістичних концепціях Романа Осиповича Якобсона, І. В. Арнольд. Сутність цього явища полягає в наступному: лінійність мовлення означає, що поява кожного наступного елемента підготовлена попереднім елементом, сама поява елемента готу появу наступного. Якщо на цьому фоні з'являється елемент, що має низьку ймовірність появи, він створює стилістичний ефект. Яскравим прикладом цього є поданий нижче вірш Томаса Худа (Thomas Hood).

No sun – no moon!
 No morn – no noon –
 No dawn – no – dusk – no proper time of day –
 No sky – no earthly view –
 No distance looking blue –
 No road – no street – no “t’other side the way”
 No end to any Row
 No indications where the Crescents go –
 No top to any steeple
 No recognition of familiar people!
 No warmth – no cheerfulness, no healthful ease,
 No comfortable feel in any member;

No shade, no shine, no butterflies, no bees,
 No fruits, no flowers, no leaves, no birds,
 November!

Омонімічність першого складу назви місяця осені з запереченням – каламбур викликає посмішку. Читач вже не без задоволення відгадував. Що буде далі – і ось його очікування обмануті. Вірш є оптимістичним. У ньому не має сумних, негативних слів. Останній рядок (і останнє слово) нівелює значення заперечної частки, залишаються слова, які називають все те, що тішить, радує людину. На тлі нейтральної лексики з'являється просторічний вираз *“t’other side the way”*. Ці слова ніби передражнюють когось, хто скаржиться на погоду та надають тексту дещо іронічне звучання.

Стилістичний контекст не звужує, а розширює значення того чи іншого мовленнєвого елемента.

Важливу роль у створенні стилістичного контексту відіграє **конвергенція** – нагромадження на невеликому відрізку тексту стилістичних прийомів, які виконують спільну стилістичну функцію.

Контекст породжує образ. Поняття **«образ»** є одним з найбільш складних, оскільки воно є предметом вивчення багатьох наук – філософії, психології, естетики, літературознавства та лінгвістики.

З позицій філософії образу дається таке визначення: образ – психічне відтворення об'єкта у розумі людини у вигляді відчуттів, сприйняття, уявлень, понять, суджень та умовиводів.

З токи зору психології образ – чуттєво-наочне відображення дійсності.

Літературознавство надає такі тлумачення поняття «образ»:

1) образ як мальовнича деталь, метафора або інший троп, пов'язаний з переносом значення, тобто як засіб художнього зображення;

2) образ як літературний персонаж;

3) образ як особливий тип пізнання та відображення об'єктивного світу.

Образність у широкому розумінні можна визначити як здатність мовлення передавати не тільки логічну, але й чуттєво сприйману інформацію за допомогою системи вербальних образів. **Образ** – відрізок мовлення – слово або словосполучення – що несе образну інформацію, значення якої не еквівалентне значенню окремих елементів цього відрізка.

Образність виникає в результаті зіставлення двох понять або заміни одного поняття іншим. Засобами образності в узькому розумінні є виражальні засоби та стилістичні прийоми.

Виражальний засіб будь-якого рівня мови – маркований член стилістичної або функціонально-стилістичної опозиції, що має інваріантне значення та відноситься до плану мови. Виражальні засоби – фонетичні засоби, морфологічні форми, засоби словотвору, лексичні, фразеологічні та синтаксичні форми, які функціонують для емоційного або логічного підсилення висловлювання. Ці посилюючі форми мови, створені у процесі суспільного

використання та впізнавані за семантичною функцією закріплені в граматиках та словниках. У більшості випадків у них є відповідні нейтральні синоніми.

Фонетичні виражальні засоби: нюанси голосу – висота голосу, мелодика, наголос, паузи, розтягування складів, шепіт, співоча манера розмовляти тощо.

Морфологічні виражальні засоби: використання Present Indefinite замість Past Indefinite (називають Historical Present) для досягнення більш яскравого зображення того, що відбувалось, «ефект присутності», теперішній час робить читача (слухача) ближчим до подій, про які йдеться у тексті.

Виражальні засоби словотвору: зменшувальні суфікси –y(-ie), -let: dear – deary, brooklet струмочок. Неологізми або okazionalizmi, утворені за допомогою непродуктивних суфіксів або грецьких основ: Futurama (Gr. *horama* – view), menckenesse (n. A provocative and often caustic writing style patterned after the journalist H. L. Mencken).

Лексичні виражальні засоби: слова. Деякі слова (наприклад, вигуки) мають лише емоційне значення, є слова, що мають як референційне, так і емоційне значення, як деякі якісні прикметники; слова, що мають як денотативне, так і конотативне значення; слова, які належать до спеціальних підгруп літературної англійської мови або до нестандартних форм англ. мови (поетизми, архаїзми, сленгізми, вульгаризми тощо) та інші групи. Виражальна сила цих слів є безсумнівною, особливо у порівнянні з нейтральною лексикою.

За наявністю або відсутністю додаткових значень всі слова англійської мови можна розділити на три групи: слова стилістично нейтральні, тобто такі, що не мають додатковими значеннями та не є закріплені за певними сферами вживання; і слова, що окрім денотативного значення несуть ще й додаткову інформацію та закріплені за певними мовленнєвими сферами – слова зниженого стилістичного тону та слова високого стилістичного тону.

Так, наприклад, лексико-стилістична парадигма може утворюватись на основі стилістичних характеристик ряду слів, що мають спільне денотативне значення:

Англійська мова	Російська мова
• house	• дом
• abode, dome (<i>bookish</i>)	• жилище, резиденция
• cot (<i>poetic</i>)	• обитель, приют
• crib (<i>thieves' cant</i>)	• хаза, малина, хавыра
• hutch (<i>colloq.</i>) hovel	• лачуга, хибара, шалаш
• den	• берлога
• hole	• нора, логово

Всі перераховані слова утворюють стилістичну опозицію зі словом *house*, оскільки по відношенню до нього кожне з них несе додаткову інформацію. По-перше, значення, що вказує на закріпленість слова за певною сферою мовленнєвої діяльності або певним стилем; воно називається функціонально-стилістичним. По-друге, додаткова інформація може бути закладена у саме

значення слова – семи позитивної (*дворец, отчий кров, обитель*) або негативної (*хибара, лачуга, берлога*) оцінки денотата. Такі додаткові значення називаються оцінними, емоційними та експресивними.

Фразеологічні виражальні засоби: сталі вирази, прислів'я, приказки використовуються для того, щоб зробити мовлення більш виразним, з емоційної точки зору. Деякі з прислів'їв та приказок настільки відомі, що їх вживання проходить непомітним, інші є рідкісними, а отже привертають увагу реципієнта.

Синтаксичні виражальні засоби – конструкції, які від синонімічних відрізняються наявністю певного ступеня логічного або емотивного наголосу:

1. Mr Pickwick went in	1. N+V+pr	нейтральне речення
2. Went in Mr Pickwick	2. V+pr+N	наголос на дії
3. In went Mr Pickwick	3. pr+V+N	наголос на місці подій
4. Mr Pickwick went in, he did	4. N+V+pr+he did	розмовний варіант
5. It was Mr Pickwick who went in	5. It was+N+who+V+pr	наголос на підметі

Подано ряд речень, що мають однакове лексичне наповнення і відрізняються тільки синтаксичними конструкціями. Модель 1 стилістично нейтральна, не несе додаткової інформації. Всі інші вступають з нею у відношення опозиції:

Виражальні засоби мови вивчаються відповідними розділами мовознавства (фонетикою, граматиною, лексикологією). Стилїстика досліджує не тільки не тільки характер виражального засобу, але і його потенційну здатність стати стилістичним прийомом.

Розглянемо нарешті поняття «стилїстичний прийом». **Стилїстичний прийом** утворюється у мовленні завдяки тим синтагматичним відношенням, які виникають між мовленнєвими одиницями у тексті або висловлюванні між стилістично маркованими та стилістично немаркованими одиницями мовлення або між стилістично немаркованими одиницями мовлення.

Для того щоб чіткіше визначити різницю між виражальним засобом та стилістичним прийомом порівняймо їх основні характеристики:

ВИРАЖАЛЬНИЙ ЗАСІБ

- Мовні елементи різних рівнів, які є стилістично маркованими в межах цього мовного рівня
- Стилїстичне значення узуально закріплене за виражальним засобом

СТИЛІСТИЧНИЙ ПРИЙОМ

- Способи комбінації мовленнєвих одиниць нижчого рівня у межах одиниці вищого рівня
- Стилїстичне значення виникає у контексті певної мовленнєвої одиниці

• Стилістичне значення	• Стилістичне значення
обумовлене парадигматичними відношеннями одиниць одного рівня	обумовлене синтагматичними відношеннями між одиницями одного або різних рівнів

Взаємозв'язок між виражальними засобами та стилістичними прийомами діалектичний. З одного боку, використання виражальних засобів створює стилістичні прийоми, а з іншого боку, використання певного стилістичного прийому в мовленні може перетворити його на виражальний засіб – так з'являються так звані стерті епітети, порівняння, гіперболи та ін.. Один й той самий виражальний засіб може використовуватись для створення найрізноманітніших стилістичних прийомів. Наприклад, слова високого стилістичного тону зазвичай створюють ефект урочистості, офіційності, але в певних контекстах вони можуть вживатись для створення гумористичного, іронічного та сатиричного ефекту. І навпаки, різні виражальні засоби можуть брати участь у створенні одного прийому – гіперболи, іронії, каламбуру тощо.

Арнольд І. В.: *Зображальні засоби мови* – всі види образного вживання слів, словосполучень і фонем. Усі види переносних найменувань – **тропи**. Зображальні засоби служать опису і є переважно лексичними, наприклад, метафора, метонімія, гіпербола, літота, іронія, парафраз тощо.

Тропи – лексичні зображально-виражальні засоби, у яких слово або словосполучення вживається у переносному значенні. Найважливіші тропи – метафора, антономазія, метонімія, синекдоха, епітет, іронія, персоніфікація, алегорія, парафраз, гіпербола, літота.

Виражальні засоби, або фігури мовлення, не створюють образів, а підвищують виразність мовлення та посилюють її емоційність за допомогою синтаксичних конструкцій: інверсії, риторичного питання тощо.

Поряд із виражальними та зображальними засобами мови необхідно згадати **тематичні стилістичні засоби**. Кожний літературний напрям віддає перевагу певному набору тем. Так, наприклад, теми страхіть/жахів, божевілля, порочного кохання особливо властиві стилю романів екзистенціалістів.

Поділ стилістичних засобів на виражальні та зображальні є умовним. Основною стилістичною опозицією сьогодні є опозиція між традиційно позначальним та ситуативно позначальним, тобто проблема відхилення від норми. Контраст між традиційно позначальним та ситуативно позначальним – це контраст між найпростішим, найбільш частотним, а отже найбільш імовірним вживанням мовних елементів і тим, які обрав у певному повідомленні автор.

Арнольд І. В.: **Стилістична функція** – виражальний потенціал одиниць мови у контексті.

Особливості стилістичної функції:

1) акумуляція – один й той же мотив, настрій тощо передається кількома засобами, якщо вони мають велике значення для цілого;

2) оскільки стилістична функція може спиратись на конотативні значення слів, форм та конструкцій, вона може бути виражена не експліцитно, міститись у підтексті і тим не менш доходити до читача тими чи іншими шляхами, які й вивчаються стилістикою;

3) здатність до *іrrадіації*: довге висловлювання може містити одне-два слова високого стилю на фоні нейтральної лексики та навпаки одне вульгарне слово може надати вульгарності великому відрізку тексту. (*Іrrадіація – ілюзорне збільшення розмірів світлих фігур на чорному фоні; розповсюдження процесу збудження або гальмування у центральній нервовій системі).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Хто вважається засновником стилістики як науки?
2. Коли порівняльна стилістика сформувалась як розділ мовознавства?
3. Які існують три основні напрямки порівняльної стилістики?
4. Якими є завдання порівняльної стилістики?
5. Які галузі стилістики Ви знаєте? Яке місце посідає серед них порівняльна стилістика?
6. Що таке «колесо Вергілія»?
7. Дайте визначення поняттям «стиль», «жанр».
8. На чому ґрунтується базова методика стилістичного аналізу?
9. Що входить до стилістичної інформації знака?
10. Які можливості відкриває порівняльний стилістичний аналіз на концептуальному рівні?
11. Що таке денотативна інформація?
12. Які існують типи конотацій?
13. Що таке тезаурус?
14. Які є дві основні риси сигналу?
15. Які відношення ми називаємо синтагматичними?
16. Які відношення ми називаємо парадигматичними?
17. Що таке норма?
18. Які існують типи контексту?
19. Що таке образність?
20. У чому полягає різниця між виражальним засобом та стилістичними прийомом?

Лекція 2. СТИЛІСТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

План

1. Критерії стилістичної диференціації словникового складу мови.
2. Групи лексичних одиниць, що виокремлюються у словниковому складі мов.

1. Критерії стилістичної диференціації словникового складу мови.

З точки зору стилістики (згадаймо троїсте розподілення жанрів/стилів – високий, помірний, низький або простий стиль – колесо Вергілія, французьке просвітництво у XVIII столітті) слова розділяються на три великі класи:

- 1) літературна лексика (супернейтральна) – література, поезія, наука, документалістика;
- 2) розмовна лексика (субнейтральна) – лексика субкультур;
- 3) нейтральна лексика – базисна.

За відношенням до позначуваного предмета виділяють слова, які є чистою номінацією предметів та слова, які окрім називання виражають ще й ставлення мовця до навколишнього.

За належністю до активного або пасивного словника виділяють історизми, архаїзми, неологізми.

За емоційним забарвленням – позитивну або негативну лексику.

Релевантним є використання такої системи **критеріїв диференціації словникового складу мов** та окреслення відповідних груп слів у лексиконі мови:

- 1) *семантичний критерій* – синоніми та антоніми;
- 2) *семантичний критерій у комплексі з формальним* – омоніми та пароніми;
- 3) *«вік» лексичних одиниць* – історизми, архаїзми, неологізми (оказіоналізми);
- 4) *походження* – запозичення, інтернаціоналізми, варваризми, кальки;
- 5) *вживання певними соціальними групами* – просторіччя, вульгаризми, арго, жаргон, терміни, професіоналізми;
- 6) *вживання певними територіальними групами* – діалектизми та регіоналізми;
- 7) *вживання у певних жанрах або стилях* – поетизми, книжні слова.

Оскільки критерії різні за природою, то одне і те ж слово може належати до різних груп одночасно. Наприклад, бути водночас терміном та інтернаціоналізмом; колоквіалізмом та неологізмом.

2. Групи лексичних одиниць, що виокремлюються у словниковому складі мов.

Різні стилі використовують різні вербальні форми для одного й того ж концепту. **Синоніми** – рушійна сила стилістики, вони забезпечують наявність

вибору мовних засобів. Слов'янські мови є більш багатими, ніж романські, романські мови є більш багатими, ніж англійська мова, особливо в таких підсистемах як аргі, жаргон, просторіччя.

Вибір мовного засобу визначається умовами комунікації. Синоніми утворюють синонімічні ряди, в яких близькі за значенням і різні за формою компоненти згруповані навколо основної мовної одиниці, зазвичай нейтральної.

Синонімія властива і граматичним формам:

- 1) Мы видим школьника, читающего книгу.- письмова форма
- 2) Мы видим школьника, который читает книгу. – розмовний стиль

Ознаки синонімічності (за Ш. Баллі):

- 1) можливість заміни одного слова іншим у певному контексті;
- 2) можливість замінити логічний антонім одного слова логічним антонімом іншого слова у певному контексті.

М. Рильський: «Уміле користування синонімами – невід'ємна прикмета доброго стилю, доконечна риса справжнього майстра».

Укр. лінгвісти виокремлюють:

- 1) абсолютні синоніми – *укол* = *ін'єкція* (згідно із законом економії мовних зусиль – звільнятися від усього зайвого – абсолютні синоніми існують недовго: якийсь виходить з ужитку, або вони переходять у стилістичні синоніми);
- 2) стилістичні синоніми – *їсти* = *жертити*.

Синонімами можуть бути й фразеологічні звороти: *ні риба, ні м'ясо; ні туди, ні сюди; ні в тин, ні в ворота*.

Омоніми – слова однакові за формою, різні за значенням (+омографи, омофони); омонімія властива і граматичним формам (*rose* «троянда» – *rose* «піднявся»).

Омоніми є підґрунтям гри слів, каламбурів, вони створюють комічний ефект:

- Mr Wardle: Have you been seeing any spirits?
Mr Wardle's servant: Or taken any?

(Pickwick Papers)

- Думи мої, думи мої,
Квіти, мої діти.
Виростав вас, доглядав вас,
Де ж мені вас діти?

(Т. Г. Шевченко)

Існують також транслінгвістичні омоніми:

люлька (укр.) ≠ люлька (рус.)

Пароніми – близькі за звучанням мовні одиниці: *тяжкий* – *важкий*; *нагода* – *пригода*; *особовий* – *особистий*; *historic* – *historical*, *affect* – *effect*.

Парономазія (використання паронімів) властива приказкам, прислів'ям, максима́м; газетним заголовкам – породжує каламбури. Також характерна для шаржів, епіграм, пародій.

Антоніми – слова протилежні за значенням. Лежать у підґрунті створення антитези – однієї з базових технік риторики, яку можна знайти у всіх

функціональних стилях та їх жанрах. Не тільки на рівні слова, а на рівні висловлювання в цілому:

- Я твоя надія і омана. Іскра нероздмухана твоя! (І. Драч)
- Той мурує, той руйнує (Т. Г. Шевченко).

Максими, прислів'я, приказки: *порожня бочка гучить, а повна – мовчить*.

Іноді антоніми поділяють на постійні, властиві системі мови в цілому (день – ніч, життя – смерть) та контекстуальні, які часто зустрічаються у творах художньої літератури та поезії:

- Мати в'яне. Дочка червоніє (Т. Г. Шевченко).

Неологізми у мові є певним дзеркалом соціокультурного, політичного, економічного і технічного розвитку нації. Іноді це результат глобальних процесів, що відбуваються у світі, наприклад, і слово *глобалізація* (фр. *globalisation*, поряд з «власним» словом *mondialisation*, англ. *globalization*, укр. *глобалізація*).

Неологізми з'являються через необхідність назвати новий предмет або явище, пов'язані з діяльністю людини. У цьому випадку їх основна функція денотативна і вони не мають жодної стилістичної маркованості, окрім відтінку новизни, який швидко зникає через вживаність лексеми.

Екологія мови, київфобія – поява цих одиниць є, з одного боку, результатом розвитку українського суспільства, а з іншого – простежується зв'язок з українізацією країни. Наприклад, раніше: вуз – высшее учебное заведение (рос.) / вищий учбовий заклад (укр.); зараз: *виши* – від “вища школа”; *вишівський*

Такі новотвори стилістично марковані, більшість з них – розмовні, але без вульгарності.

Інша справа, коли мова йде про нові слова, створені майстрами слова, для висловлення свого особливого бачення світу та ставлення до нього. Ці слова або словосполучення стають візитною карткою письменника, поета, його індивідуального стилю. Будь-яка більш-менш грамотна людина здатна відрізнити О. С. Пушкіна, В. В. Маяковського, Є. О. Свтушенко, С. О. Єсеніна, М. Пруста, А. де Сент-Екзюпері, Т. Г. Шевченко тощо.

Іноді кажуть про спонтанну та мотивовану неологію. Мотивована неологія – результат діяльності системного мовного механізму, пов'язаного з концептами, спонтанна неологія обумовлена безпосередньо процесом мовлення. Для стилістики більший інтерес представляє спонтанна неологія, адже вона пов'язана з експресивністю мовленнєвого акта.

Дуже насичений неологізмами медійний стиль.

Останні дослідження у галузі неології російської та англійської мови показують, що поява нових слів або нових значень у слів відбувається головним чином за рахунок внутрішніх ресурсів цих мов, а не запозичень (наприклад, в російській мові їх доля складає 12-20%, в англо-американській мові – ще менше, англійська мова в Америці все більше перетворюється з мови-донора на мову-рецептор).

Історизми – застарілі слова, що належать до пасивного словникового запасу мови через зникнення позначених ними понять і реалій. Історизми використовуються як стилістичні засоби мови з метою відтворення реальної історичної обстановки. На відміну від архаїзмів, історизми не мають синонімів у сучасній мові:

кріпак	секретар парткому	пристав
князь	колгосп	урядник
поміщик	волесть	
goblet (келих, бокал)		
baldric (перев'яз – для меча, рога)		
mace (булава)		
jester (блазень)		

Архаїзми – застарілі слова, що належать до пасивного словникового запасу мови, позначають наявні реалії й у сучасній мові замінені синонімічними словами активного запасу. Виокремлюють архаїзми лексичні – застарілі слова, лексико-словотвірні – із застарілим словотвірним формантом, лексико-фонетичні – слова із застарілим звуковим оформленням, семантичні – застарілі значення наявних в активному запасі слів, фразеологічні – фраземи, що вийшли з ужитку, граматичні – застарілі граматичні форми. Архаїзми використовуються як стилістичні засоби мови з метою відтворення реальної історичної обстановки, колориту епохи, мовлення історичних персонажів, для підвищення урочистості, надання патетичності стилю, а також як засіб створення комічного, пародіювання тощо:

град	глава	десница	чадо
брег	глашатай	шуйца	
врата	глас	перст	

Архаїзми можуть створювати іронічний ефект:

То було правилом доброго тону – брикнути Михайла Грушевського своєрідним актом благонадійності. Здається, свого часу і аз, грішний, дозволив собі нечемний виголос проти великого історика; даруй мені, Боже, цей мимовільний прогріх нерозумної молодості (І. Білик).

Запозичення та **кальки** є свідоцтвами культурного обміну між народами, підтвердженням впливу, який одні культури здійснюють на інші (Ш. Баллі).

Запозичення – слово чи сполука, уведена до певної мови з іншої мови.

Калька – слово чи вираз, який є буквальним перекладом іншомовного слова чи виразу, зокрема, і за частинами з наступним складанням частин у ціле згідно з законами словотвору мови, у якій відбувається складання: *хмарочос* (від англ. *skyscraper*).

Варваризми – іншомовне слово або вираз, ще не засвоєне мовою, що запозичує, через труднощі граматичного засвоєння (наприклад, незмінність для флективних мов, невідповідність нормам реципієнтної мови). Варваризми використовуються для опису звичаїв, побуту, реалій життя іншого народу, для передачі мовлення чужоземців. Варваризми зберігають національно-культурні

конотації донорської мови та служать для створення етнічного колориту, комічного ефекту тощо.

Інтернаціоналізм – слово або сполука, що існує у багатьох мовах з однаковим значенням, хоч оформлені згідно із закономірностями цих мов. До інтернаціоналізмів належать переважно терміни науки і техніки, економіки, літератури і мистецтва, суспільно-політичного життя, спорту, екзотизми тощо. Деякі мови запобігають появі інтернаціоналізмів, застосовувавши калькування (наприклад, в ісландській мові практично немає інтернаціоналізмів, невелика кількість їх і в чеській та німецькій мовах). Спроба в укр. мові: аеропорт – *літовище*, гелікоптер – *гвинтокрил*.

Екзотизми – слова чи вислови, запозичені з інших, переважно маловідомих мов. Вживаються для відтворення місцевого колориту країни. Вони позначають об'єкти, що рідко зустрічаються. Екзотизми позначають денотат, віддалений від нас у просторі. Екзотизм як такий можна визначити виключно з точки зору певного мовного колективу – наприклад, те, що є екзотизмом для англійця, не є таким для росіянина. *Вігвам, фьорд, спагеті, инапс, матадор* тощо. Синонімів у мові-реципієнті не мають.

Лінгвістичні запозичення здійснюються носіями, мови яких «бідні» для достатньо повного віддзеркалення їх економічного, політичного та культурного життя. Зараз англійська мова отримала найбільше розповсюдження у світі, він є мовою-донором запозичень для багатьох мов. Він, як кажуть французи 'pratique l'impérialisme langagier'. Цілі серії англіцизмів надходять у інші мови, незважаючи на протекціоністські міри певних урядів (Франція, Іспанія). Українська та російська мови теж насичені такими запозиченнями, особливо у сфері реклами та шоу-бізнесу.

Запозичення вживаються для відтворення місцевого колориту, характеристики або портрета героя; епохи або середовища, у якому живуть та діють персонажі.

Запозичення із класичних мов також властиві розвиненим національним мовам – додає підвищеності стилю, підкреслює освіченість мовця. Іноді навіть «мовний снобізм», що стає предметом гумору та іронії. Надмірне вживання запозичень – макаронічний стиль – з метою створити комічне, іронічне.

Однак англломовні *кілер, спікер, хіт* мають розмовний відтінок порівняно з літературними формами *вбивця, голова парламенту, популярна пісня*.

Мовна політика в Росії та Україні залишається досить ліберальною.

Розмовне мовлення – усний спосіб спілкування порівняно з писемним; особлива усна форма існування мови, стилістично однорідна функціональна система, яку застосовуються у повсякденному побутовому спілкуванні носії певної мови. Риси: некодифікованість, спонтанність, безпосередність, синхронність, неструктурованість, невимушеність, відсутність офіційності, широкий спектр невербальних засобів, особлива репрезентація мовних одиниць різних рівнів (компресія на всіх рівнях – економія мовних зусиль; повторення; особливості синтаксичної будови). Розмовна лексика:

friend – pal, chum, crony

girl – cookie, tomato, sugar, bird, cutie

liquor – booze

money – dough

go away – beat it

how's life – how's tricks

Розмовне мовлення багате на зооморфізми: *ластівка, бджілка, соловейко, сокіл, une petite hirondelle, une petite abeille, un petit rossignol, un faucon*; у лексичної одиниці «козел» негативна конотація лише в рос. та укр. мовах; а у лексем *cochon, chien* («поросся», «собака») – у всіх трьох мовах.

Просторіччя – сукупність засобів усного народно-розмовного мовлення, які не мають системного характеру, не є нормованими, характеризуються грубуватістю й факультативністю вживання переважно неосвіченими носіями мови в побутовій сфері спілкування. На відміну від діалектів, просторіччя не є територіально локалізованим. Функціонально відрізняється від аргю, жаргонів, у певній мірі спільний для всіх соціальних шарів. Є підсистемою розмовного стилю (Алексеев, с. 203). П. вживається для увиразнення мовлення персонажів худ. літератури, характеристики їхнього освітнього статусу тощо.

Вульгаризми – грубе, лайливе слово або зворот, ужиті у літературній мові всупереч її норми. Функції: надання мові колориту, експресивності, емоційного забарвлення.

Найввічливіші – ескімоси Гренландії. У них в мові немає жодного лайливого слова, а також жодного слова, яким можна образити людину.

Українське та російське суспільство – сода на вживання вульгаризмів. Звичайна річ, зникає груба сила. Квантова генетика: мат впливає на ДНК, геном, викликає мутації.

Арго – соціальний різновид мовлення, що не має власної фонетичної та граматичної системи, а лише лексикон і використовується відносно замкненими професійними (ремісниками, торговцями) і соціальними (сезонними робітниками тощо), у тому числі декласованими (зłodіями, картярями тощо). Арго призначений для конспіративних та ідентифікуючих цілей; а також для збереження інформації, власної безпеки тощо. Одиниці аргю – арготизми.

Жаргон – додаткова лексико-фразеологічна система мови, яка містить паралельні експресивно-оціночні, найчастіше стилістично знижені позначення загальновідомих понять і належить певній соціальній субкультурі. Не має власної специфіки фонетичного та морфологічного рівнів і ґрунтується на особливостях національної мови. Наявна специфіка лексико-фразеологічних та словотворчих засобів.

На відміну від аргю – таємної, конспіративної форми існування мови замкнених соціально-професійних груп – жаргон більшою частиною зрозумілий пересічним мовцям і є надбанням відкритих соціально-професійних груп (студентів, спортсменів тощо), не виконує ролі відмежування або утаємниченості.

Сленг – «соціальний жаргон», «різновид соціолекту» - не літературна, ненормована, не кодифікована додаткова лексична система, яка представляє експресивно-оцінні, найчастіше стилістично знижені позначення загальновідомих понять і належить певній соціальній субкультурі. Сленг є зрозумілим пересічним мовцям. Має певну тематичну та етичну скерованість (не на цінності, а на антицінності). В межах сленгу відбуваються постійні інновації.

Інтержаргон – сукупність жаргонізмів різних відкритих соціально-професійних груп, поширена в ЗМІ або художній літературі та претендує на статус загальнолітературної лексики. Інтержаргон у масовій свідомості значно послабив зв'язки з первинною системою вживання, однак не втратив стилістично зниженої маркованості. Служить для характеристики мовлення персонажів, створення гумористичного ефекту тощо. Наприклад, *berries, cabbage, jacks, potatoes* – гроші, *the crisp and crackling* – готівка.

Термін – слово чи сполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності, тобто одиницею «мови для спеціальних цілей».

Професіоналізм – слово або вислів, які є складниками додаткових лексичних систем, властивих представникам певної галузі виробництва, професії, роду занять. До професіоналізмів відносять специфічні найменування професійної сфери, емоційно забарвлені відповідники професійних назв. Вони є засобом окреслення професійного середовища, увиразнення його мовлення. Деякі дослідники відносять професіоналізми до професійних жаргонів. Однак існує думка, що професійна лексика лише тоді стає елементом жаргону, коли має конотативну забарвленість.

Діалектизм – слово або сполука, які належать не до літературної вормованої мови, а до регіональних діалектів цієї мови. Діалектизми бувають лексико-фонетичні, лексико-словотворчі (відрізняються афіксом або способом творення), власне лексичні (синоніми до літературної мови), лексико-семантичні (мають у діалекті інше значення), етнографічні (не мають синонімів у літературній мові, позначають поняття характерні для носіїв діалекту). Діалектизми використовуються для надання тексту місцевого колориту, точного відтворення реалій, створення гумористичного ефекту, додавання експресивності.

Регіоналізми – елементи діалектної мови, територія побутування яких обмежується однією чи кількома говірками, рідше – невеликим ареалом. Мають стилістичні функції спільні з діалектизмами.

Поетизм – слово поетичного звучання, яке вживається переважно у поезії. В тому числі архаїзми. Надають тексту урочистості тощо.

Книжні слова – усі слова, що зустрічаються у писемному мовленні, зокрема у ділових паперах. Не належать до певних функціональних стилів або сфер. Це лексика публіцистичних статей, наукових праць, що позбавлена суб'єктивно-оціночних відтінків і вживається у широкому значенні (наприклад, еволюція, компонент, модель, прогрес).

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які існують критерії диференціації словникового складу мов?
2. Окресліть особливості аргю та арготизмів.
3. Що таке «пароніми»?
4. У чому полягає різниця між історизмами та архаїзмами?
5. Що таке варваризми та екзотизми? Окресліть їх характерні риси.
6. Яка існує тенденція у сучасному українському суспільстві щодо вживання вульгаризмів?
7. Що таке «інтержаргон»?
8. Які групи слів можна виокремити у словниковому складі мови за критерієм «використання носіями, що мешкають на одній або на сусідніх територіях»?
9. За яким критерієм у словниковому складі виокремлюють книжні слова та поетизми?

Лекція 3. СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ ФОНЕТИЧНОГО ТА МОРФОЛОГІЧНОГО РІВНІВ

План

1. Стилiстична iнформацiя графiки та пунктуацiї.
2. Фонетичнi засоби стилiстики.
3. Морфологiчний стилiстичний iнструментарiй.

1. Стилiстична iнформацiя графiки та пунктуацiї.

Графiчнi знаки, їх поєднання та вiдсутнiсть можуть передавати рiзнi емоцiйно-експресивнi вiдтiнки думки, а отже й висловлювання.

Пунктуацiйнi знаки несуть певну стилiстичну iнформацiю, що є властивим для всiх мов. У рiзних мовах така iнформацiя буде рiзною через системно-структурнi вiдмiнностi. Наприклад, там, де українська або російська мова використовує кому або тире, французька або англійська мова їх не використовують, або навпаки. Як констатують французькi лiнгвiсти, французька мова бiльш схильна до використання коми, нiж англійська, яка надає перевагу дужкам, тире, великим лiтерам. Само тому необхідно враховувати нацiональну специфiку пунктуацiї, коли говоримо про її стилiстичний аспект. Найбiльш помiтнi проявлення пунктуацiйної специфiки у недiйному стилi, а також у стилi художньої лiтератури, де автор для вираження рiзних вiдтiнкiв думки залучає найрiзноманiтнiшi манiпуляцiї з пунктуацiєю та її графiчним зображенням. Оригiнально обходились з нею М. Пруст, В. Вулф, Дж. Джойс та iн.. Яскравим прикладом вiдсутностi пунктуацiйних знакiв є творчiсть Дж. Джойса:

O that awful deep-down torrent O and the sea the sea crimson sometimes like fire and the glorious sunsets and the figtrees in the Alameda gardens yes and all the queer little streets and pink and blue and yellow houses and the rosegardens and the jessamine and geraniums and cactuses and Gibraltar as a girl where I was a Flower of the mountain yes when I put the rose in my hair like the Andalusian girls used or shall I wear a red yes and how he kissed me under the Moorish wall ... (*J. Joyce*)

Тире – пунктуацiйний знак, здатний виражати додаткову прагматико-експресивну iнформацiю, видiляючи змiст слова або частини фрази у висловлюванні. Тире уточнює, пояснює, конкретизує iдею тексту.

В усному мовленнi у такому випадку роблять довгу паузу i понижують iнтонацiю. З точки зору стилiстики, те, що знаходиться мiж тире, передає додатковi вiдтiнки значення. Тире використовується у прислiв'ях, приказках, сентенцiях. Наприклад:

- That was the end of the matter – or so we thought.
- Everything – furniture, paintings and books – survived the fire.
- Жизнь прожить – не поле перейти.

Дефіс – графічний знак, що вживається для поєднання частин складних слів, двох слів, а також у якості знака переносу та скорочення. Іноді від дефіса залежить значення слів/словосполучень:

- Re-cover знову покривати   Recover видужувати, повертати собі
- Re-sign знову підписувати   Resign відмовлятися, піти у відставку
- Word-processor/ wordprocessor / word processor – одночасно існує

три варіанти написання

Лапки – ефективний засіб створення різноманітних семантико-стилістичних відтінків думки. Вони можуть вказувати на знижену стилістичну тональність або показувати цитацію. До прикладу:

- Ну, подумайте сами: можно ли «насолить» кому-то путем повышения пенсий и зарплат?
- Кого «греют» городские пожары

Курсив – служить для підкреслення слів або групи слів у випадку, коли вони вживаються у переносному значенні або з подвійним значенням, а також у випадку оригінального авторського вживання або цитації; для акцентування емоційного навантаження:

- Miss Carnaby murmured faintly:
“So you know?”
Hercule Poirot nodded. (A.Christie)
- “I have just been thinking, and I have come to a very important decision.
These are the wrong sort of bees.” (A. Milne)

Заголовний/великий шрифт – передає різний емоційний стан комунікантів, підкреслює важливість думки. В інтернет-комунікації використовується як засіб «підвищення гучності» (не кричи на мене!). Використовується у всіх мовах. Якщо загальне ім'я пишеться з великої літери, це може бути ознакою метафоричної персоніфікації:

- Every day Music comes into my house.
- Можно было бы ограничиться какой-нибудь улыбкой: снисходительной, скептической, сочувственной ... НО! Хамство заразНО!

Дужки (круглі та квадратні) – використовуються для коментарів, додаткової інформації. Твердження у дужках зазвичай граматично незалежні від решти речення – отже, якщо видалити дужки, основний зміст не зміниться. Дужками не слід зловживати (перекладачам - особливо!) – вони ускладнюють розуміння тексту, читач втрачає основну сюжетну лінію, думку:

- Godwin argues that Thompson’s policies (which he clearly dislikes) would only increase the problem.
- A mother wrote that her son was ‘fritened [sic] to go to school’.

Знак оклику додає мовленню емоційно-експресивний характер, що одразу помічається читачем. В усному мовленні відповідає певній інтонації. Можна розглядати як синонім слова «увага». Розповсюджений у розмовному стилі та рекламному дискурсі. Подвійний знак оклику – захоплення, найвища міра емоційного навантаження.

Подібні функції властиві й **знаку питання**. До того ж останній формує таку стилістичну фігуру як риторичне питання (що не передбачає відповіді).

Поєднання вищезгаданих знаків може висловлювати сумнів.

Знак оклику має певну етнокультурну специфіку. Наприклад, росіянам властиве більш емоційне ставлення до висловлювання, в той час як англійці більш стримані. Тому у російській мові знак оклику є широко вживаним (у звертанні в кореспонденції, оголошеннях, попереджувальних написах), в англійській мові у цих випадках перевага надається комі.

- What! That's all you know about someone who's trying to bring a shipload of – how many are aboard? (A. Hailey)

- Нащо мені чорні брови,
Нащо карі очі,
Нащо літа молодії,
Веселі, дівочі? (Т. Г. Шевченко)

- Дорогой друг!   My dear friend,
- Господин Иванов!   Dear Sir,
- Не курить!   No smoking
- Не входит!   No admission

Три крапки широко вживаються у різних стилях для вираження імпліцитної інформації у висловлюванні. Цей пунктуаційний знак, як кажуть французи, містить інтригу, він змушує реципієнта декодувати інформацію, що не наявна експліцитно у повідомленні. Сприяє лаконічності висловлення. Виражають такі емоційні стани мовця як невпевненість, збентеженість, нервовість. Беруть участь у створенні такого стилістичного прийому як умовчання. Позначають паузу (як і кома, як і тире, двокрапка та крапка з комою).

Двокрапка може ввести в речення пояснення, уточнення; виконувати емпатичну роль. Часто використовується щоб відокремити назву від підзаголовку (у книгах та статтях).

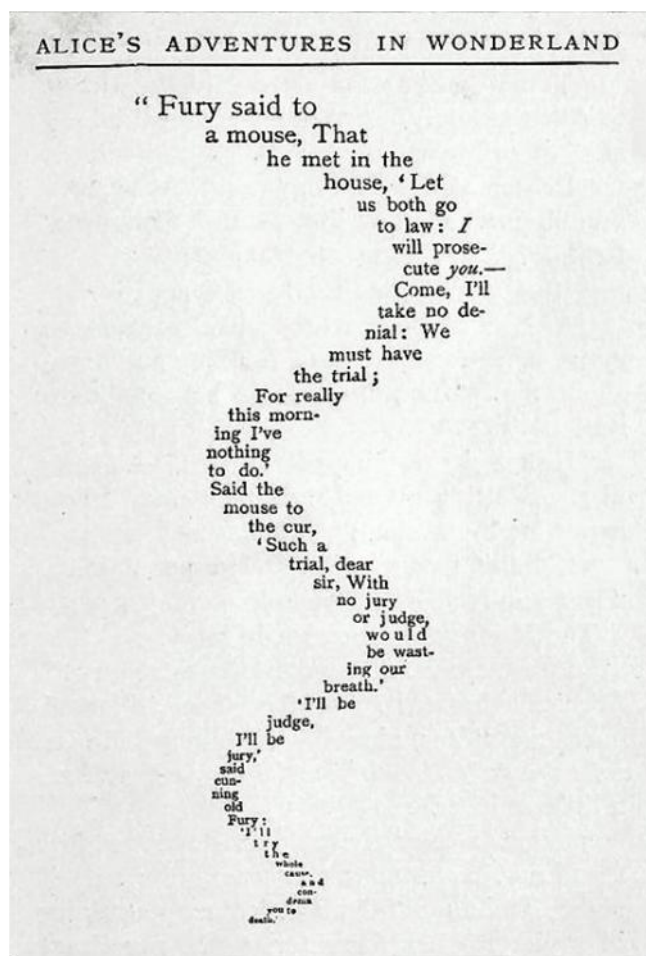
Крапка з комою може поєднувати декілька невеликих речень в одне, якщо вони пов'язані змістовно. Запобігає плутанині у довгих реченнях.

Наприклад:

- There can only be one reason for this problem: John's total incompetence
- Magical Realism: Latin-American fiction today
- Neither of us spoke; we merely waited to see what would happen.
- He usually took great care; even so he made a few errors.
- The Chairman welcomed the President, Dr Harvey; the Vice-President Mr. Barncroft and his wife; several delegates from the United States; and members of the public who had been invited to attend.

Сегментація тексту теж є стилістичним засобом. Вона використовується для окреслення логіки розповіді, диференціації та послідовності думок автора. Відсутність сегментації тексту – протилежне стилістичне значення (творчість Дж. Джойса). – потік свідомості.

Цікавим засобом є **розміщення** тексту на сторінці. Певний спосіб презентації тексту таким чином, що він не тільки описує його, але й є його графічним зображенням.

Експериментують автори і з **літерами**. Так, французький письменник, Жорж Перек, написав спочатку роман *La disparition* (1969), в якому жодного разу не вжита літера *e*, а потім створив роман *Les Revenentes* (1972), в якому з літер, що позначають головні звуки, вжив лише літеру *e*.

2. Фонетичні засоби стилістики.

Доцільно починати з відсутності звуків взагалі. А саме – з паузи. Вони несуть інформативне навантаження.

Пауза є етноспецифічною (це особливо важливо враховувати при усному перекладі). **Мінімальна конверсаційна пауза (інтерпауза)** – відрізок часу, який не давав би співрозмовнику відчуття себе перерваним у процесі комунікації, в різних культурах ця величина є різною. Така інтерпауза для американців дорівнює 0,5 с, а для французів – 0,3 с, це породжує труднощі у спілкуванні – американці обурюються, що французи їх постійно переривають і не дають висловитись. У свою чергу, корінні мешканці Аляски (індійці), інтерпауза яких дорівнює 1 с, незадоволені тим, що американці та англійці їх постійно переривають

Подібні непорозуміння можуть виникати і при недотриманні максимальної інтерпаузи, тобто того відрізка часу між репліками, продовження якого ставить співрозмовника у незручне становище (здається, що хтось навмисне не хоче продовжувати розмову, тому так довго і не відповідає). Для французів максимальне мовчання вимірюється кількома секундами, для мешканців Лапландії – хвилинами, в результаті чого за годину вони можуть обмінятися кількома репліками.

Є підстави припустити, що в українців та росіян мінімальні та максимальні інтерпаузи ідентичні (йдеться про середні показники, до уваги не беруться індивідуальні особливості, зумовлені хворобою, темпераментом тощо) та не відрізняються від відповідних середньоєвропейських показників з огляду на спільні риси нашого психічного складу та психічного складу європейців.

Не існує стилістично маркованих фонем. Отже виражальних засобів на фонетичному рівні не існує. Однак специфічне поєднання фонем може утворювати стилістичні прийоми – особливі поєднання звуків, що утворюють різноманітні стилістичні ефекти. Моделі організації мовленнєвого потоку можна розділити на дві групи: версифікацію – мистецтво віршування за певними правилами, що створені на основі законів певної мови та практики поетів та інструментовку – сукупність способів відбору та комбінації звуків, що надають висловлюванню (найчастіше поетичному тексту) певну звукову будову, а отже – емоційне та експресивне забарвлення.

Найбільш важливими поняттями віршування є ритм і рима.

Ритм — закономірне чергування у часі подібних явищ, впорядкований рух, котрий у художній літературі набуває естетичного значення. Так, Р. може формуватися і за рахунок довгих та коротких складів (античне віршування), і за рахунок їх кількості (силабіка), і за рахунок принципу наголошеності та ненаголошеності (силабо-тоніка), і за рахунок наголосів у вірші (тонічне віршування). Р. притаманний і прозі, як і взагалі людському мовленню, пов'язаному із ритмічною основою — вдиханням та видиханням, а відтак — з паузами, котрі почленовують мовний потік на окремі одиниці (такти), що включає в себе один ударний момент (акцент) та один або кілька неударних. Для сприйняття певної ритмічної традиції необхідна відповідна версифікаційна культура. Іноді значимою може бути зміна ритму:

- But it's no use, says he, force, hatred, history, all that. That's not life for men and women, insult and hatred. And everybody knows that it's the very opposite of that that is really life.

- What, says Alf.

- Love, says Bloom. I mean the opposite of hatred. I must go now, says he to John Wyse. Just round to the court a moment to see if Martin is there. If he comes just say I'll be back in a second. Just a moment.

(J. Joyce)

Починаючи зі слів *I must go* ритм змінюється – говорячи про буденні події, Л. Блум залишає ефектну ритмомелодійну організацію свого мовлення.

Рима — співзвуччя/суголосся закінчень у суміжних та близько розташованих словах, які зазвичай перебувають у кінці віршованих рядків(однак можуть перебувати і в середині віршового рядка). Р. тісно пов'язується з ритмомелодикою, лексикою, синтаксисом, строфікою віршованого мовлення. Попри те, що їй відводиться чільна роль у ліричній композиції та строфотворенні, вона виконує й інші функції: естетичну, мнемотехнічну, магічну, ритмоінтонаційну, жанрововизначальну. Р. також виповнюється важливим смисловим навантаженням, поглиблюючи основний зміст поетичного твору.'

За місцем ритмічного акценту (наголосу) в суголосних словах Р. поділяються на чоловічі, жіночі, дактилічні, за якістю співзвуч бувають багаті та бідні, за повнотою суголось — точні і приблизні, за розташуванням у строфі — суміжні (парні) aabb, перехресні abab, кільцеві (охопні) abba. Рима є одним з найголовніших засобів поетичного зчеплення – тобто використання подібних елементів у однакових позиціях, що надає структурної єдності всьому твору:

О Боже мій, така мені печаль
і самота моя така безмежна,
нема вітчизни. Око обережно
обмацує дорогу — між проваль (В.Стус).

В інструментовці виділяють три основні способи організації звукового потоку: алітерація, асонанс, ониматопея (звукопис, звуконаслідування). Іноді виділяють також евфонію. Трактовка цього поняття не є однозначною. Деякі вчені (І. В. Арнольд) ототожнюють евфонію та інструментовку.

Евфонія — гармонійне звучання висловлювання, в першу чергу – поетичного тексту. З іншого боку, евфонію розглядають як оптимальне погодження звукової та змістовної складових висловлювання. І те, і інше є суб'єктивним. Евфонія розглядається як родове поняття, що включає різні способи організації звукового потоку – ритм, рима, асонанс, алітерація тощо. Яскравим прикладом Е. може бути, зокрема, поезія М.Вінграновського, в якій благозвучність/милословність постає стильовим принципом:

У синьому морі я висіяв сні,
У синьому морі на синьому глеї
Я висіяв сні із твоєї весни,
У синьому морі з весни із твоєї.

Алітерація — стилістичний прийом, який полягає у повторенні однорідних приголосних задля підвищення інтонаційної виразності вірша, для емоційного поглиблення його смислового зв'язку (П.Тичина: "Рокотання-ридання бандур"). Особливий художній ефект поетичного мовлення досягається при сполученні А. з асонансами. Використовується у прислів'ях, приказках (тише едешь, дальше будешь), сталих виразах, футбольних кричалках, рекламних слоганах:

- Deep into that darkness peering, long I stood there wondering, fearing,

Doubting, dreaming dreams no mortal ever dared to dream before

(Е. А. Poe)

• Мов водопаду **рев**, мов битви гук **кривавий**, так наші молоти **grimili raz u raz**.

(І. Франко)

• «Чуть слышно, бесшумно **шуршат камыши**» (К. Бальмонт)

Асонанс — концентроване повторення голосних звуків у поетичному рядку чи строфі, яке витворює ефект милозвуччя (Оксана Лятуринська: "Було червоне поле бою"), що набуває особливого змісту у поєднанні з алітерацією (П.Тичина: "О панно Інно, панно Інно"):

- "I lie down by the side of my bride"/"Fleet feet sweep by sleeping geese"/"Hear the lark and harden to the barking of the dark fox gone to ground" by Pink Floyd
- О весна без конца и без краю —
Без конца и без краю мечта! (А. Блок)
- Т.Шевченко: "Гармидер, гамір, гам у гаї" — поєднання алітерації з асонансом.

Ономатопея — імітація засобами мови різних позамовних звукових явищ (дзигжчати, гавкати, кудкудакати, туркотіти тощо). Прямий вияв О. як зв'язку звучання і його змісту спостерігається в казках, загадках, скоромовках, наприклад: "Кум-кума, бузька нема, а ми тому раді-раді..." В художньому тексті О. як евфонічна фігура вживається рідко. Частіше цей прийом вживається для досягнення акустичного ефекту при зображенні певних явищ, які з цими звуками не мають прямого зв'язку і лише віддалено нагадують їх:

- Я стою на кручі! —
За рікою дзвони:
Жду твоїх вітрил я —
Тінь там тоне, тінь там десь... (П. Тичина).
- We're foot – slog – slog – slog – sloggin' over Africa –
Foot – foot – foot – foot – sloggin' over Africa.
(Boots – boots – boots – boots – movin' up and down again) (R. Kipling)
- Hear the sledges with the bells –
Silver bells!
What a world of merriment their melody foretells!
How they tinkle, tinkle, tinkle,
On an icy air of night! (Е. Poe)

Хоча boot foot не є звуконаслідуванням, вони теж зображують гупання, тупіт солдатських чобіт.

3. Морфологічний стилістичний інструментарій.

Як і на інших рівнях мови, на морфологічному рівні мови існують виражальні засоби.

Парадигматичні морфологічні синоніми не є численними, тільки деякі з них утворюють стилістичні опозиції з маркованими та немаркованими членами.

Наприклад, форми дієслів теперішнього та минулого часів та емпатичні форми; форма наказового способу та емпатична форма:

- He came. – He did come.
- I know. – I do know!
- Come! – Do come!
- Don't forget! – Don't you forget!
- brothers (нейтр.) – brethren (використовується у клерикальному дискурсі, у поезії)
- he has - he hath
- you have - thou hast
- you do - thou doest
- Participle II від to get – got (брит.), gotten (амер.) – може виконувати функцію локалізації подій
- Who are you talking to? – нейтральний стиль - Whom are you talking to? – формальний, підвищений стиль

Система морфологічних виражальних засобів є досить бідною. Це компенсується можливістю широкого використання стилістичних прийомів – навмисний зсув у дистрибуції одиниць мовлення. **Дистрибуція** – сукупність сполучуваних елементів певної мовної одиниці у всіх можливих контекстах.

Для того щоб помітити вищезгаданий зсув, необхідно чітко знати нормативну граматику.

Можна виділити два випадки такого зсуву:

1) стилістичний прийом виникає в результаті порушення звичайної сполучуваності морфем у складі слова.

Наприклад, певні іменники (необчислювані), що позначають назви речовин, sand, water можуть у певних випадках приймати нехарактерні для них закінчення множини – sands, waters – ефект експресивності, значення – «велика кількість», «протяжність»:

- the waters of Atlantic
- Sands of Africa
- A Daughter of Snows (Jack London)

Також спостерігаємо вживання дієслів чуттєвого сприйняття у формах Continuous, у даному випадку такі форми надають значення не подовженості дії, а її інтенсивності:

- I'm seeing a good many churches on my way south (L. Hartley)

Грамотично неправильні форми підкреслюють низький соціальний статус мовця або виражають протест (сучасні пісні, зокрема реп):

- we (you, they) **was**
- he **don't**
- **says** I
- he **comed** (instead of *he came*)
- he **seed** (instead of *he saw*)
- "Baby, you're the bestest" ("Video Games" Lana del Rey)

2) стилістичний прийом створюється порушенням контекстуальної дистрибуції, тобто вживання певної словоформи у невластивому для неї контексті, де вона набуває невластиве для неї значення. Це явище називається **транспозиція форми**. Наприклад, вживання форми теперішнього часу у значенні минулого часу, вживання *we* замість *I* або *you*:

- [...] the whole eighteen months he's been away. [...]. Then he *comes back*, *crooks* his finger, *gives* you a cultured pearl necklace he's smuggled in, and you *fall* into his arms (D. Cusack).

- “editorial we” – we say – автор повідомлення виступає від імені групи людей

- “clinical we” – How do we feel?

- What a bravo we are! – поблажливий тон

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Чи може відсутність пунктуаційних знаків бути стилістичним прийомом?

2. Що таке сегментація тексту?

3. Що таке мінімальна конwersaційна пауза?

4. Які типи рим Ви знаєте?

5. Яке визначення можна дати терміну «інструментовка»?

6. Чи є морфологічний стилістичний інструментарій великим за обсягом?

7. Що таке дистрибуція?

8. Що таке асонанс? Яке в нього стилістичне навантаження?

9. Що таке «транспозиція форми»?

10. Що таке алітерація? З яким стилістичним прийомом її часто поєднують, щоб досягти потужного стилістичного ефекту?

Лекція 4. СЕМАСІОЛОГІЧНІ СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ

План

1. Основні характеристики семасіологічних стилістичних фігур.
2. Фігури заміщення
3. Фігури поєднання:

1. Основні характеристики семасіологічних стилістичних фігур.

Семасіологія – розділ лінгвістичної семантики, спрямований на дослідження значення та змісту номінативних одиниць різних рівнів мови.

Взаємодія прямих та переносних значень і є фактором стилю.

Переносне (образне) значення характеризує предмет через його подібність або зв'язок з іншим предметом.

Контекстуальне значення протиставляється прямому значенню.

Якщо слова у творі навмисно вживаються виключно у прямому значенні, виникає стилістичний прийом, що називається **автологія**.

Існують семасіологічні виражальні засоби та стилістичні прийоми. **Семасіологічні виражальні засоби** – фігури заміщення, різні способи вторинної номінації. Вторинні найменування існують у мові у готовому вигляді або утворюються у мовленні на основі регулярних моделей.

Семасіологічні стилістичні прийоми – фігури поєднання – стилістично значимі способи сполучення у синтагматичній послідовності значень одиниць одного рівня, у тому числі і виражальних засобів у межах одиниці більш високого рівня.

2. Фігури заміщення:

- 1) фігури кількості: гіпербола та мейозис (літота);
- 2) фігури якості: метонімія (синекдоха, перифраз, евфемізм); метафора (епітет, антономазія, персоніфікація, алегорія); іронія.

Гіпербола – перебільшення, що підвищує експресивність висловлення, надає йому емоційний характер:

- *В сто тысяч солнц закат пылал* (В. В. Маяковский)
- Промінь недавньої радості перемоги ще не встиг висушити океан горя і сліз тривалої війни. (Із газети)
- *Sam would give the world to see Jane again.*
- *Pete knows everybody in the town.*
- *It was so noisy inside that you couldn't hear yourself think.*

Мейозис – фігура мовлення, протилежна до гіперболи; є навмисним применшуванням властивостей об'єкта або явища, що підвищує експресивність мовлення. Є основою певних сталих виразів, властивих розмовному стилю мовлення:

- *влететь в копеечку, в мгновение ока, под боком, a pretty penny, Tom Thumb;*
- *There was a drop of water left in the bucket.*

- It was a *cat-sized* pony.

• Зачекайте *хвилинку*. Він *пару секунд* тому побіг до друга, що живе у *трьох кроках* звідси, і зараз повернеться.

Літота – засіб риторичного применшення. Відрізняється від мейозису не тільки змістом, але й структурою. Літота – це вживання частки *not* перед словом, що містить заперечний префікс або має негативне значення (*not unkind, not bad*). Літота – речення, заперечне за формою, але стверджувальне за значенням.

- After the brawl Julia was *not dissatisfied* with herself.

- Martin is *not without* sense of humour.

- Бачу, що ви обурені, і *не без* причини.

Серед дослідників існує думка, що літота та мейозис – одне й те саме.

Метонімія – приховане порівняння, яке здійснюється шляхом застосування назви одного предмету до іншого, заміна здійснюється через асоціацію за суміжністю.

- *The sword* is the worst argument in a situation like that.

- I wish you had Gary's *ears* and Jack's *eyes*.

- *Язик* до Києва доведе.

• Чого ти, чуєш, розсівся перед моїми *літами*, перед моїм смутком і *сивиною*?

Підвид метонімії – **синекдоха** – заміна частини цілим, загального окремим.

- *The hall* applauded.

- Caroline lives with Jack under the same *roof*.

- Він мав свій *куток*, свій *шматок хліба*.

Перифраз – назва предмета або явища за допомогою опису їх найбільш істотних ознак та характерних рис: *люди в белых халатах, черное золото, the better sex* (women), *the man in the street* (ordinary person), *місто каштанів*.

Евфемізм – різновид перифраза, що полягає у заміні грубих, непристойних, неприємних фраз більш увічливими:

Релігійні евфемізми – лукавий, нечистий; Всевишній, Творець; *the dickens, old Nick; Lord, Almighty*.

Моральні евфемізми – упокоїтись, спочити; грішна вода, скляний бог; *to be gone, to expire, to join the majority, to pass away*.

Медичні евфемізми – не сповна розуму, не всі клепки в голові; *mentally challenged; physically challenged*.

Політичні евфемізми – вказати на двері, попросити; за спасибі; нестаток, скрута; *tension (=revolt), less fortunate elements (=poor people); delay in payment*.

Дисфемізм – груба, вульгарна номінація особи, істоти, явища з метою їх приниження, применшення значущості, висловлення зневаги та відсутності остраху:

- *одубіти, дуба врізати, здохнути* – *to kick the bucket*
- *to give someone the finger* – *to treat someone badly*
- *морда, рило, ника, будка*

Метафора – приховане порівняння, яке здійснюється шляхом застосування назви одного предмету до іншого, заміна здійснюється через асоціацію за схожістю.

• *Some books are to be tasted, others swallowed, and some few to be chewed and digested.*

Стерта метафора – часто вживана метафора, іноді навіть зафіксована у словниках: *братися за розум, перемивати кісточки, загострювати увагу; the apple of one's eye, to burn with desire.*

Розгорнута метафора складається з кількох слів, які вжиті метафорично та складають єдиний образ.

Епітет – емоційно-оцінне або експресивно – образне (метафоричне) визначення певного денотата:

• *magnificent sight, tremendous pressure, overwhelming occupation, гірка давнина, глухий кут, солодкий час*

• *mischievous pupil, curly-headed boy, блакитнаво-срібний сон, хитромудрий начальник*

• *head-to toe-beauty, do-it-yourself command, темно-сірі з грозою і цвітом очі, з переораним зморшками обличчям*

• *I-don't-want-to-do-it feeling, I-did-it-myself statement, робота “не бий лежачого”, підхід “моя хата з краю”*

Віднесення епітета до фігур заміщення є дещо спірним.

Антономазія – вживання власного імені для позначення особи, наділеної відомими властивостями первісного носія імені; вживання загальних іменників, прикметників у функції власного імені.

• Він справжній *Отелло*

• Це якийсь заколот *дон кіхотів!*

• *The Snake* entered the room (= *Mary*)

• Yesterday Jack came across *Miss Careless* again.

Персоніфікація – різновид метафори, що полягає у приписуванні абстрактним поняттям властивостей істот:

• In the book Alfred found Love which was hiding herself between the pages.

Алегорія – символічна передача змісту шляхом співвіднесення абстрактного поняття з якимсь конкретним образом при використанні його найменування. Ґрунтується на стереотипах та традиціях народу. На відміну від персоніфікації реалізується на рівні тексту (байки).

Іронія ґрунтується на вживанні слів і висловлень у протилежному щодо буквального змісті, на приховуванні за удавано серйозними речами комічного, за позитивною оцінкою негативної. Є також категорією естетики, одним із способів створення комічного:

• *Боюсь як торішнього снігу.*

• Cutting off chickens' heads! *Such a fascinating process to watch!*

2. Фігури поєднання:

- 1) фігури тотожності: порівняння, синоніми-заступники, синоніми-уточнювачі;
- 2) фігури протилежності: антитеза, оксюморон;
- 3) фігури нерівності: висхідна градація, низхідна градація, каламбур, зевгма.

Порівнянням називається словесний вираз, в якому уявлення про зображуваний предмет конкретизується шляхом зіставлення його з іншим предметом, таким, що містить у собі необхідні для конкретизації уявлення ознаки в більш концентрованому вияві. Наприклад, в уривку з вірша В. Стуса: «У цьому полі, синьому, як льон, // де тільки ти — і ні душі навколо, // уздрів і скляк — блукало серед поля // сто тіней. В полі, синьому, як льон» — уявлення про синій колір поля конкретизується шляхом зіставлення його з льоном, в якому ознака синяви виявлена в концентрованішій формі. Порівняння має тричленну будову:

- 1) те, що порівнюється, або «предмет» порівняння (лат. *comparandum*),
- 2) те, з чим порівнюється, «образ» (лат. *comparatum*),
- 3) те, на основі чого порівнюється одне з іншим, ознака, за якою відбувається зіставлення (лат. *tertium comparationis*).

Наприклад, у порівнянні з вірша М. Костомарова «Брат з сестрою»: «Сія дівка не наймичка, // Пригожая, як панночка, // Молодая, як травиця, // Рум'яная, як зірниця, // Із далекої чужини, // З козацької України...» — «предмет» порівняння — «сія дівка»; образ порівняння — «панночка», «травиця», «зірниця»; ознака зіставлення — характерні риси дівчини «пригожа», «молода», «рум'яна».

В системі засобів поетичного увиразнення мовлення порівняння виступає, чи, точніше, психологічно сприймається як форма ускладнення епітета, свого роду розгорнутий епітет. «Проста вказівка на ознаку, що вимагає підкреслення, — пише в цьому зв'язку Б. Томашевський, — не завжди задовольняє вимоги виразності. Аби безпосередніше вплинути на почуття, потрібно більш конкретне уявлення про ознаку, про яку слід нагадати й до якої привертається увага. Тому інколи найменування ознаки супроводжується зіставленням означуваного з предметом або явищем, що має дану ознаку в повній мірі». Розрізняють такі основні типи порівнянь — просте, поширене, приєднальне, заперечувальне.

Синоніми-заступники — слова, що вживаються для найменування вже згаданого предмета, явища, дії; синоніми-заступники доповнюють характеристику предмету у якомусь новому аспекті. Метою вживання варіативних найменувань є позбавити повтор монотонності, досягти яскравості, виразності висловлювання. Для синонімів-заступників є властивим контекстуальне зближення слів у емоційно-оцінному плані. Тому ці слова можна розглядати як синоніми лише у певному контексті, у певній ситуації. Крім того, у публіцистиці до загально вживаних слів та термінів вигадуються контекстуальні синоніми, різноманітні перифрази (курсивом подані синоніми-

заступники): *The press barons* have thrown the gauntlet down to the entire workforce in Fleet Street, journalists and print workers alike. What *the bosses* are after is to browbeat the workers into accepting the new technology at the expense of their jobs and living standards. If *the Times management* gets away with it there will be unemployment in the Fleet for the first time in many a long year (Morning Star).

Синоніми-уточнювачі. Сутність цього стилістичного прийому полягає у використанні двох і більше синонімів (зазвичай у контактному положенні) для вираження одного й того ж або схожого значення. Синоніми-уточнювачі використовуються з метою найбільш повною мірою схарактеризувати предмет, оскільки кожний синонім виражає певний додатковий відтінок значення.

Можливе два вживання синонімів-уточнювачів: парні синоніми та синонімічні варіації. У другому випадку відбувається «накопичення» схожих найменувань з метою посилення експресивності: мовець прагне досягти максимального прагматичного ефекту: “And I had a hard work corkscrewing them out of old Atkinson, I can tell you. And I drew them”, I continued. “to meet a *want* – a *hiatus* – a *demand* – a *need* – an *exigency* – a *requirement* of exactly five dollars” (O. Henry)

Парні синоніми, як правило, не відрізняються за стильовим забарвленням: Finally I wrote my mother about it. Her answer came *quick* and *sharp* (M. Twain).

У публіцистичному та художньому стилях синоніми-уточнювачі вживаються досить широко, мають функцію підкреслення нюансів значення. В усному мовленні вони використовуються рідше, з метою підсилення емоційності висловлювання. У науковому та офіційно-діловому стилях утворення та використання синонімії обмежене.

Антитеза — це стилістична фігура, яка утворюється зіставленням слів або словосполучень, протилежних за своїм змістом. Наприклад: «Думав, доля зустрінеється — спіткалося горе» (Т. Шевченко).

Антитеза часто зустрічається в прислів'ях та приказках, афоризмах: «Ситий голодного не розуміє», «Багатство дме, а бідність вдвоє гне». Антитеза використовується для описів, характеристики предметів, часто іронічної або сатиричної. Наприклад:

Всякий, хто вище, то нижчого гне, — Дужий безсильного давить і жме, Бідний багатого певний слуга, Корчиться, гнеться пред ним, як дуга. (І. Котляревський)

Оксюморон, або оксиморон — це стилістична фігура, що полягає у зведенні слів або словосполучень, значення яких взаємовиключає одне одного, створюючи ефект смислового парадоксу. Наприклад: «На нашій — не своїй землі» (Т. Шевченко); «довго тягтиметься мить» (Є. Плужник); «холодний кипяток нарзана» (М. Лермонтов).

Оксюморон — дуже виразний стилістичний прийом: використовуючи мінімум мовленнєвих засобів, він характеризує складність, внутрішню суперечність описуваного предмета або явища:

Ні, я хочу крізь сльози сміятись, // Серед лиха співати пісні, // Без надії
таки сподіватись, // Жити хочу! Геть думи сумні! (Леся Українка)

В англійській мові функціонує велика кількість сталих оксюморонів: act naturally, random order, original copy, conspicuous absence, found missing, alone together, criminal justice, old news, peace force, even odds, awful good, student teacher, deafening silence, definite possibility, definite maybe, terribly pleased, ill health, turn up missing, jumbo shrimp, loose tights, small crowd, and clearly misunderstood.

Градація – стилістична фігура певної будови, в якій кожна наступна частина посилює (або послаблює), нагнітає смислове чи емоційно-експресивне значення. В результаті зростає стилістичний ефект висловлення і враження від нього. Градація буває **висхідна**, при ній стилістичний ефект збільшується, наростає і посилюється значення з додаванням кожного наступного компонента фігури: «Прийшов, побачив, переміг» (Юлій Цезар). Градація **низхідна**, навпаки, характеризується з кожною наступною частиною зменшенням значення, спаданням стилістичного ефекту і враження від нього: «На майдані пил спадає. Замовкає річ. Вечір. Ніч» (П. Тичина).

Каламбур – стилістичний зворот, гра слів, що ґрунтується на комічному обіграванні співзвучних слів або словосполучень з несумісними значеннями. Каламбур спирається на омонімію, полісемію, жартівливій етимологізації слів тощо. Всі види каламбуру пов'язані з актуалізацією внутрішньої форми слова: *В доме все было **краденое**, даже воздух был какой-то **спертый**.*

Зевгма – риторична фігура, що ґрунтується на побудові довгого мовного періоду таким чином, що у реченні з однорідними підрядними членами присудок представлений на початку, а далі мається на увазі. Наприклад: «Далека красо моя! Щасливий я, що народився на твоєму березі, що пив у незабутні роки твою м'яку, веселу, сиву воду, ходив босий по твоїх казкових висипах, слухав рибальських розмов на твоїх човнах і казання старих про давнину, що лічив у тобі зорі на перекинутому небі, що й досі, дивлячись часом униз, не втратив щастя бачити оті зорі навіть у буденних калюжах на життєвих шляхах» (О.Довженко).

Керуюче слово зевгматичного словосполучення може бути граматично або логічно непеєднуваним з одним з підрядних йому слів (або кожне з підрядних слів може співіснувати з керуючим в окремому реченні; при поєднанні кількох несумісних контекстів виникає відчуття невідповідності). Зевгми іноді виникають у результати мовленнєвих помилок. Наприклад: «Она пила чай с вареньем и лейтенантом»; «На улице шел дождь и студент под зонтом»; "She arrived in a taxi and a flaming rage".

Зевгму визначають також як вживання паралельних конструкцій з різними значеннями; одночасне відтворення обох значень однієї полісемантичної одиниці в одному контексті.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які стилістичні фігури відносяться до фігур заміщення?
2. Які стилістичні фігури називають фігурами кількості?

3. Які стилістичні фігури називають фігурами якості
4. Які стилістичні фігури класифікуються як фігури поєднання?
5. Які стилістичні фігури називають фігурами тотожності
6. Які стилістичні фігури називають фігурами протилежності
7. Які стилістичні фігури називають фігурами нерівності
8. Окресліть відмінності між метафорою та метонімією.
9. Дайте визначення поняттям «евфемізм» та «дисфемізм».

Лекція 5. СИНТАКСИЧНІ СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ

План

1. Синтаксичні виражальні засоби
2. Синтаксичні стилістичні прийоми.
3. Інтертекстуальність: проблема визначення
4. Стилiстичні прийоми як засоби реалізації інтертекстуальних зв'язків.

1. Синтаксичні виражальні засоби

Синтаксичні виражальні засоби – синтаксичні моделі речень, що несуть додаткову логічну або експресивну інформацію, яка сприяє підвищенню ефективності висловлення та мовлення в цілому:

- виражальні засоби, що базуються на редукції вихідної моделі:
  - еліпсис;
  - апосіопезис (умовчання);
  - номінативні речення ;
  - асиндетон;
- виражальні засоби, що базуються на експансії вихідної моделі:
  - повтор;
  - перерахування;
  - синтаксична тавтологія;
  - полісиндетон;
  - емфатична конструкція *It is/was he who*;
  - емфатична конструкція з дієсловом *do*;
  - вставні речення;
- виражальні засоби, що базуються на зміні порядку послідовності компонентів вихідної моделі:
  - інверсія;
  - відокремлення.

Еліпсис (еліпс)— стилістична фігура, відсутність передбачуваного слова, в якому немає потреби і без якого фігура є лаконічнішою, динамічнішою, виразнішою. Наприклад: «Зостались ви, пісні старії, // Щоб старину згадати нам, // Старим — літа їх молодії».(О. Корсун)

В останньому рядку тут опущено слово «згадати».

Апосіопезис – стилістична фігура, що утворюється несподіваною паузою, яка розриває конструкцію. Використовується для вираження вагань або емоцій, розпачу мовця. Наприклад:

"Almira Gulch, just because you own half the county doesn't mean that you have the power to run the rest of us. For 23 years I've been dying to tell you what I thought of you! *And now – well*, being a Christian woman, I can't say it!" (Auntie Em in The Wizard of Oz, 1939)

Номінативні речення – варіант однокомпонентних структур: не має ані підмета, ані присудку. Називається номінативним, оскільки його головним

компонентом є іменник або одиниця з властивостями іменника (герундій, числівник). Використовуються для додавання динамічності описам.

Існують такі види номінативних речень:

- *непоширені*, що складаються з одного елемента:

Morning. April. Problems.

- *поширені*, що складаються з основного елемента та одного чи двох слів, які є його означеннями:

Nice morning. Great April. Horribly great problems.

- *багатокомпонентні*, що містять два або більше базових елементів:

•Late April and horribly great problems.

•Далина. Далечінь. Світлодаль... У мандрівку збирається молодь.

•Безмежний простір, безкінечні небеса, виспів птаства, дзюркіт струмочків, пречиста весняна зелень, перші квіти.

Асиндетон або безсполучниковість, — це стилістична фігура, яка полягає у пропуску сполучників, що зв'язують окремі слова й частини фраз. Наприклад: «Ліс, вогонь, кобзар, козаки, ціла картина десь ніби чарами зникла» (І. Нечуй-Левицький).

Безсполучниковість посилює виразність мовлення, акцентує в ньому динамічний аспект, служить для виділення окремих слів.

Повтор — повторення якої-небудь частини речення, словосполучення, розташованих у безпосередній близькості. Можна виділити декілька видів повторів, які відрізняються за структурною організацією:

1) простий контактний повтор — повторення мовленнєвої одиниці, розташованої контактено: *Tears, tears that nobody could see, rolled down her cheeks/*

2) розширений повтор — повторення мовленнєвої одиниці з додатковими компонентами, що уточнюють або поширюють її смисл: *I don't think Art heard. Pain, even slight pain, tends to isolate. Pain, such as he had to suffer, cuts the last links with society.*

3) рамковий або кільцевий повтор, який ще називають анепіфорою, або просаподосісом, або кільцем, — це стилістична фігура, яка зв'язує повтором окремих слів чи словосполучень початок і кінець суміжних мовних одиниць (абзац, строфа) або й однієї одиниці (речення чи віршовий рядок). Пояснюючи назву цієї фігури, В. Домбровський, зокрема, писав: «Повторення початкового слова або фрази на кінці того самого речення, вірша, строфи або цілої п'єси, через що дана гадка або ж ряд гадок, що творять логічну цілість, отримує певного роду заокруглення; звідси й назва тієї фігури». Наприклад:

Усміхнулась Катерина, . Тяжко усміхнулась. (Т. Шевченко)

Кільце часто використовується з композиційною метою, відзначаючи початок і кінець строфи. У цьому випадку говорять про кільце строфи:

У цьому полі, синьому, як льон, де тільки ти — і ні душі навколо, уздрів і скляк — блукало серед поля сто тіней. В полі, синьому, як льон. (В. Стус)

4) **повтор-підхоплення** – епанафора, або анадиплосис, або стик – стилістична фігура, яка зв'язує повтором окремого слова або словосполучення кінець попередньої мовної одиниці з початком наступної. Наприклад:

Чому *стилетом* був мій стилос. І стилосом бував *стилет*. (Є. Маланюк)

Стик можна розглядати як подвоєння епіфори та анафори, звідси його й називають епанафорою, або епанострофою.

Дана стилістична фігура найчастіше з-поміж інших фігур (за винятком хіба що анафори) трапляється у фольклорі. Стик часто називають **підхопленням** — через те, що кожен новий рядок немовби підхоплює, посилює і розгортає зміст попереднього рядка. Зрідка, переважно як композиційний прийом, стик застосовується в прозі. Цікавий зразок міститься у відомому романі М. Булгакова «Майстер і Маргарита», двадцять четверта глава якого закінчується так: «...и сколько угодно, хотя бы до самого рассвета, могла Маргарита шелестеть листами тетрадей, разглядывать их и целовать, и перечитывать снова: — Тьма, пришедшая со Средиземного моря, накрыла ненавидимый прокуратором город... Да, тьма», — а двадцять п'ята починається словами: «Тьма, пришедшая со Средиземного моря, накрыла ненавидимый прокуратором город. Исчезли висячие мосты, соединяющие храм со страшной Антониевой башней, опустилась с неба бездна...» і т. д.

5) поєднання декількох повторень-підхоплень утворює **ланцюжковий повтор**:

Нема в короля такого коня — У мого коня золота грива. Золота грива, срібні копита, Срібні копита, шовковий хвостик, Шовковий хвостик, очі тернові, Очі тернові, вушка листові... (Народна колядка)».

Перерахування – синтаксичний прийом називання об'єктів таким чином, що утворюється ланцюжок однорідних частин речення: *There were cows, hens, goats, peacocks and sheep in the village.*

Якщо ланцюжок слів, що перераховуються, є довгим, це створює ефект великої кількості об'єктів. Якщо об'єкти, які перераховуються неоднорідні, перерахування підвищує експресивність мовлення, робить його динамічним та інформативним:

«Мерседеси», «опелі», «сітроєни», «олдсмобілі», «фіати», «форди», і навіть «кадилами» - справжній парад світової автомобільної продукції! Ходжу, дивлюсь, слухаю, їм, чхаю, - і взагалі все роблю, що роблять усі живі люди.

Синтаксична тавтологія – повторення тотожних за смислом та граматично синонімічних одиниць у складі речення. Синтаксична тавтологія є різновидом **плеоназма** (семантичний повтор однорідних слів та виразів, що служить для конкретизації думки, посилення смислової та емоційної виразності мовлення). Вживається головним чином у розмовному мовленні, іноді може свідчити про стилістичну неохайність: *The subject, it is expressed by a noun... I ain't got no cigarettes from nobody.*

Полісиндетон, або багатосполучниковість, — це стилістична фігура, яка полягає в накопиченні сполучників, що зв'язують окремі слова та частини

фрази. Наприклад: «Над ялицями лютилась буря, і трясла ними, і гнула їх, і робила їх тим кріпшими» (О. Кобилянська).

Багатосполучниковість використовується як засіб, який уповільнює мовлення, служить для виділення значущих слів, надає мові урочистості, оскільки часто асоціюється або й стилізується під багатосполучникові синтаксичні конструкції біблійних текстів.

Фігура багатосполучниковості може оформлятися, по-перше, різними сполучниками (не лише «і»), наприклад: «А Дунай річка-мати, А не дай нам погибати» (народна пісня).

Інколи використовується комбінована форма багатосполучниковості, побудована на поєднанні різних сполучників.

По-друге, фігура багатосполучниковості може оформлятися не лише сполучниками як такими, а й іншими службовими словами, що отримують у контексті сполучникову функцію:

Ні їсться, ні п'ється і серце не б'ється, І очі не бачать, не чуть голови, Неначе немає, ніби неживий...(Т. Шевченко)

Емфатична конструкція *It is/was he who* є засобом інтенсифікації значення одного з елементів синтаксичної конструкції. З її допомогою можна виділити будь-який член речення (за винятком присудка): *It isn't every day I get a chance to get out to woods; It was the thinly veiled contempt that shattered Anthony's assurance.*

Емфатична конструкція з дієсловом do передає значення інтенсивності дії: *Do take it!*; "I'll never swim the Channel, that I *do* know", she said.

Вставні конструкції виражають особисте ставлення мовця до свого висловлювання.

Вставні слова й речення не несуть нової інформації, вони лише певним чином оцінюють, уточнюють основне повідомлення і, отже, надають мовленню більшої природності, роблять його емоційно й інтонаційно насиченим. У реченні вставні слова й речення:

а) виражають упевненість або невпевненість у тому, що повідомляється: безумовно, безперечно, справді, певна річ, ясна річ, правду кажучи, щоправда, мабуть, може, а може, певно, очевидно, либонь, здається, сподіваюся тощо;

б) вказують на джерело повідомлення: кажуть, як кажуть, мовляв, чую, бачу, по-моєму, на мою думку, на думку такого-то, за вченням таким-то тощо;

в) виражають задоволення чи незадоволення мовця: на щастя, на диво, на радість, слава Богу, нарешті, нівроку, на жаль, на сором, як на зло, як на гріх, соромно казати, чого доброго тощо;

г) привертають увагу співрозмовника: чуєте, бачиш, бач, знаєш, уявляєш, уяви собі, майте на увазі, зверніть увагу, даруйте на слові, між нами кажучи, вірите, слово честі тощо;

г) вказують на зв'язок між думками: по-перше, по-друге, з одного боку, з іншого боку, до речі, між іншим, крім того, навпаки, отже, значить, наприклад, зокрема, взагалі, одне слово, коротко кажучи, зрештою тощо.

Вставні слова й речення стосуються переважно змісту всього речення. Тоді їх ставлять десь на початку речення і обов'язково перед групою присудка: На превеликий жаль, у мене нема знайомих в Кишиневі (М. Коцюбинський). Якщо ж вони стосуються окремих членів речення, то їх ставлять біля цих членів: Вершники, здавалось, зрослися з підібраними грудастими кіньми (М. Стельмах).

Вставні речення, які несуть додаткове повідомлення або пояснення до основного змісту речення, здебільшого виділяються дужками (І хіба не безглуздо, що через оці його лисі з'їджені скати (ніяк не може добитися нових!) десь там мусять загинути люди (О. Гончар)). Невеликі вставні конструкції, які стоять переважно в середині основного речення і мають із ним тісніший змістовий зв'язок, виділяються з обох боків тире (За вікном — згори було видно — шуміло, вирувало залите сонцем місто (С. Скляренко)). Комами з тире відокремлюються від інших членів основного речення вставні конструкції тоді, коли на місці розриву мала б стояти кома (Є люди на землі, — а то б не варто й жити, — що крізь щоденний труд уміють і любити, і усміхатись, й мислити, й шукать (М. Рильський)).

Інверсія — стилістична фігура, побудована на порушенні того порядку слів у реченні, який здається нормованим, звичайним. Українська, як і інші східнослов'янські мови, належить до мов з вільним порядком слів у реченнях, проте певна їх синтаксична послідовність, унаслідок своєї узвичаєності, а також через її підпорядкованість логіці розгортання висловлюваної думки здається більш природною, тоді як зміна такої послідовності психологічно сприймається як відступ від певної сталої норми. Логічна послідовність розгортання думки регулює, зокрема, порядок головних членів речення, які складають свого роду синтаксичний кістяк висловлюваної думки. Нормальна логічна послідовність розгортання думки передбачає її рух від уже відомого (тобто того, про що вже говорилося, або такого, що подається як наперед відоме) до невідомого, того, що, власне, повідомляється про це «вже відоме» і фіксує в ньому якісь зміни. Оскільки «вже відоме» в реченні звичайно виражається через підмет (суб'єкт думки), а «невідоме», нове через присудок (предикат думки), то природним або, як ще кажуть, прямим буде порядок слів, за яким присудок розміщуватиметься за підметом, а інверсованим буде їх зворотний порядок: присудок перед підметом. Наприклад, один з віршів В. Стуса починається таким реченням: «Гойдається вечора зламана віть, // мов костур сліпого, що тичеться в простір // осінньої невіді». Ця фраза сприймається як інверсована через те, що спочатку в ній подається предикат дії, граматично виражений присудком «гойдається» (тим новим, що повідомляється про суб'єкт дії), а вже потім називається сам суб'єкт дії, граматично виражений підметом «вітть». Нормативно-логічному порядку розгортання думки тут мала б відповідати інша послідовність слів, а саме: Зламана віть вечора гойдається, мов костур сліпого, що тичеться в простір осінньої невіді.

В англійській мові, де порядок слів у реченні є більш регламентованим (порівняно з українською та російською мовами), інверсію ідентифікувати легше.

Якщо синтаксичний порядок головних членів речення регулюється нормами логічної послідовності розгортання висловлюваної думки, то порядок другорядних членів речення в кожній національній мові встановлюється історично ustalеними в ній нормами синтаксичної побудови словесних конструкцій. Зокрема, для української мови природнішим буде розміщення додатків (1) та обставин (2), виражених іменниками, в позиції — після слова, до якого вони відносяться, а означень (3) та прислівникових обставин (4) в позиції — перед словом, до якого вони відносяться. Зворотний порядок їх розміщення, звичайно, сприймається як інверсований.

Наприклад:

1. «Зелена гілка в лузі на вербі // Від доторку твого зів'яне» (Д. Павличко), замість: Зелена гілка в лузі на вербі зів'яне від твого доторку.

2. «Так ніхто не кохав. Через тисячі літ // Лиш приходить подібне кохання» (В. Сосюра), замість: Ніхто не кохав так. Подібне кохання приходить лише через тисячі літ.

3. «Ця любов, наче овочі цінні. // Дозрілі, пізні» (Б. Рубчак), замість: Ця любов наче цінні, дозрілі, пізні овочі.

4. «Простелю тобі, раю, // Притулюсь собі скраю» (І. Драч), замість: Простелю тобі, раю, скраю собі притулюсь.

Інверсія індивідуалізує й емоційно увиразнює мовлення. Але основна її функція полягає не в цьому. Синтаксично інверсований порядок членів речення служить передусім меті виділення окремих, найвагоміших у контексті даного висловлювання слів. Інверсоване слово за рахунок того, що потрапляє в незвичну для нього синтаксичну позицію, мимоволі привертає й затримує на собі більше уваги. Особливо яскраво ця функція інверсії виявляє себе у випадку, коли інверсоване слово не просто змінює свою узвичаєну синтаксичну позицію, але при цьому ще й відділяється від члена речення, якому воно підпорядковане, іншими словами, — коли граматично зв'язані слова, інверсуючись, розводяться в межах речення, а інколи й суміжних речень. Наприклад: «Хвилі байдуже бігли на берег — не наздоганяли, не підгнали одна одну, тихі й покірні, зморено засипали на теплім піску» (Ю. Мушкетик), замість: Тихі й покірні хвилі байдуже бігли на берег — не наздоганяли, не підганяли одна одну, зморено засинали на теплім піску.

Інверсоване слово, яке виділяється вже саме по собі, звичайно ще й тяжіє до винесення його в позицію початку або кінця такої фрази, що вимовляється на одному диханні (це приблизно 7—8 складів), тобто в інтонаційно сильні й більш відчутні місця фрази. З особливою очевидністю ця тенденція виявляє себе у віршових текстах, рядки яких якраз і відповідають, у принципі, таким фразовим побудовам. Кінець кожного рядка є відчутнішим завдяки тому, що на нього припадає сильний фразовий наголос, відчутність початку наступного рядка створює сильна (так звана константна) пауза, якою він відділяється від

попереднього рядка. Відчутності окремих слів сприяють тут і так звані цезурні паузи, які ділять навпіл довгі рядки й перед якими дещо сповільнюється мовлення. Наприклад, у наведеному вище уривку з вірша В. Сосюри (підкреслені слова, які тут виділяються, значок // позначає цезуру):

Так ніхто не кохав. // Через тисячі літ лиш приходить подібне кохання.

Інверсованість слів «так», «тисячі літ», «кохання» підкріплюється їхньою інтонаційно сильною позицією — початку або кінця віршового рядка, а відчутність слів «не кохав» посилюється за рахунок цезурної паузи, яка на мить перериває мовлення.

У реальних мовленнєвих текстах інверсія може набувати дуже складних форм, коли, наприклад, інверсується відразу декілька членів речення, граматичні форми підмета й присудка не збігаються з логічними формами і т. д.

Відокремлення. Відокремлені компоненти являють собою особливу форму вираження змісту, властивого реченню. Ці дуже компактні конструкції, що перебувають у тісному граматичному зв'язку з сусідніми предикативними одиницями, здатні проте виступати в ролі аналогів речення. Такими можливостями наділені відокремлені конструкції, що перебувають у постпозиції щодо опорних змістових елементів і слугують для повідомлення додаткових даних, які, стосуються цих елементів. У конкретних умовах можливе досягнення багатоманітного змістового варіювання, пов'язаного з уживанням відокремлених компонентів – різних за обсягом, ступенем виділеності, а також пов'язаності зі змістовими уривками, до яких вони приєднуються. Це дуже гнучкі, лаконічні засоби, які беруть участь у формуванні фразових висловлювань як стиснутих, згорнутих структурних синонімів стосовно типових структур речення.

Відокремлені члени речення. Відокремленими називаються другорядні члени, виділені в реченні для посилення їхнього змісту і значення. Це один із видів ускладнення речення.

Умови відокремлення членів речення:

1) набуття другорядним членом речення додаткового до основного значення, наприклад:

“Стривожені світлом, звірята заворушилися, збилися в одну купку” (О. Донченко) — додаткове значення — обставинне (причини), головне-означення;

2) бажання мовця виділити, актуалізувати член речення шляхом зміни порядку членів речення, наприклад:

“Мліє даль, волога і блакитна” (В. Сосюра);

3) обтяженість члена речення залежними від нього словами, наприклад:

“Старий підводиться, / не прощаючись, іде, зникає десь вниз за курганом” (О. Гончар);

4) неможливість деяких членів речення утворювати звичайне підрядне словосполучення з провідним членом речення, наприклад:

“Гордий і волелюбний, він нагадував сокола” (А. Шиян).

Відокремлюватися можуть: означення, додатки, обставини, прикладки.

У вимові при відокремлених членах речення робиться інтонаційна пауза; на письмі вони виділяються комами.

2. Синтаксичні стилістичні прийоми.

Стилістичний прийом на синтаксичному рівні може створюватись як за допомогою комбінацій стилістично маркованих та стилістично немаркованих моделей речень, так і за допомогою комбінацій стилістично немаркованих моделей речень; стилістичний прийом на синтаксичному рівні може також виникати за рахунок транспозиції моделі речення у певному мовленнєвому або ситуативному контексті – у такому випадку модель набуває певне додаткове значення, яке для неї невластиве:

- стилістичні прийоми, що базуються на формальних та смислових взаємодіях кількох синтаксичних конструкцій або моделей речень в певному контексті:

- паралелізм;

- хіазм;

- анафора;

- епіфора;

- стилістичні прийоми, що базуються на транспозиції значення синтаксичної структури або моделей речень в певному контексті:

- риторичне питання;

- стилістичні прийоми, що базуються на транспозиції значення способів зв'язку між компонентами речення або речення:

- парцеляція.

Паралелізм — це стилістична фігура, яка ґрунтується на однотипній синтаксичній побудові двох або більше суміжних мовних одиниць, переважно рядків поетичного тексту, що породжує відчуття їхньої симетрії. Наприклад:

Зашуміла дібровонька, листом зашуміла, // Затужила дівчинонька, серцем затужила. (М. Шашкевич)

Найчастіше паралелізм, симетрія в синтаксичній побудові суміжних поетичних рядків супроводжується образним зіставленням виражених у них думок — так званим образно-психологічним паралелізмом: між життям природи і фрагментами людського життя.

Хіазм — перехресна фігура з двох частин, у яких елементи розташовані в оберненому порядку: вишневий цвіт — цвіт вишневий; я люблю — люблю я. Необхідно звернути увагу на те, що хіазм містить в собі анадиплосис, однак не кожний анадиплосис містить повтор у зворот ньому напрямку як хіазм.

Анафора — стилістична фігура, яка утворюється повтором слів або словосполучень на початку суміжних мовних одиниць. Наприклад:

Тобі одній, намріяна царівно, // Тобі одній дзвенять мої пісні, // Тобі одній в моєму храмі дивно // Пливають молитви і горять огні. (М. Рильський)

Найчастіше анафора зустрічається у віршових текстах, рідше в прозаїчних. Прозаїчна анафора зв'язує звичайно початки суміжних речень, наприклад: «Небо, гей на морі піна. А з тої піни дрібна роса паде на ліси, на гори. А з того

неба Купало любість по землі сіє... А де то та любість упаде, там білий вогонь з землі виростає, а за тим білим вогнем темна хмарка тінь розстелює. Бо любість одне крило біле, а друге темне має» (М. Черемшина). Дуже рідко анафоричний повтор пов'язує не суміжні, а розведені в тексті мовні одиниці, наприклад початки всіх чотирнадцяти розділів повісті «Конотопська відьма» Г. Квітки-Основ'яненка: «Смутний та невеселий сидів собі на лавці, у новій світлиці... конотопський пан сотник Микита Уласович Забрьоха» (розділ I); «Смутно і невесело було раз уранці у славному сотенному містечкові Конотопі» (розділ IV); «Смутна і невесела сиділа на призьбі біля своєї хати панночка Йосипівна Олена, хорунжівна» (розділ VII) і т. д. Прозаїчна анафора найчастіше підсилює та емоційно увиразнює зміст того, про що розповідається, хоча, як, зокрема, в останньому випадку може виконувати й композиційну функцію, якою звичайно відмічений анафоричний повтор у віршових текстах, де анафора слугує додатковим (поряд з константною паузою) сигналом закінчення попереднього рядка й початку наступного. Не так вже й рідко анафоричний повтор може витримуватися протягом усього віршового твору (звичайно невеличкого за обсягом).

Епіфора — стилістична фігура, протилежна анафорі, яка утворюється повтором окремих слів або словосполучень на кінці суміжних мовних одиниць.

Наприклад:

Будемо вічно в труді рости, // З серця землі підіймать пласти, // Чорного золота давні пласти. (Я. Шпорта)

Набагато рідше епіфора зустрічається в прозі: «Мне бы хотелось знать, отчего я титулярный советник? Почему именно титулярный советник?» (М. Гоголь). Інколи епіфора, як і анафора, може поширюватися на весь віршовий твір.

Риторичне питання — емоційне твердження або заперечення у формі запитання. Риторичне питання не передбачає відповіді, лише підсилює виразність висловлювання: *Why should I do it? Життя цілого не досить, а що є в людини, окрім життя?*

Парцеляція — прийом стилістичного синтаксису, що полягає в розчленуванні цілісної змістово-синтаксичної структури на інтонаційно й пунктуаційно ізольовані комунікативні частини — окремі речення. В результаті членування одного речення, переважно складного або досить поширеного, виникає дві частини, з яких основна (більша) називається базовою, а менша — парцелятом. Стилістичний акцент зосереджується саме на парцеляті.

Парцельовані конструкції виконують у тексті змістопідсилювальну і ритмомелодійну функції. Парцелят набуває комунікативної самостійності й тим привертає до себе увагу читача, ніби "випадаючи" з рівного ритму. Наприклад: На воротях, виряджаючи нас, тужила мати. Сива, стара й безпорадна; Падали колоски, і в шелестінні їх — брязкіт бокалів вина... Скигління голодної дітвори: хліба!.. Трояндовий сміх жінок-красунь... Тужне зітхання з-під дрантя (А. Головка). У художній мові парцеляція використовується для створення стилістичних ефектів живомовності, невимушеності, спонтанності спілкування:

О, вже сошеняни пасіку привезли, — подумав Данило. — Знов на те місце, що й торік; От скажіть мені, чого воно так: як граю і не слухаю, виходить щось інтересне-інтересне... І красиве! (Гр. Тютюнник). При парцелюванні цілісна змістово-синтаксична структура членується на кілька фраз (переважно дві), з яких одна є основною, бо в ній викладається основний зміст думки, а друга — парцелятом, у якому реалізується залежна частина основної синтаксичної структури: А повз неї тупали тисячі ніг, дихали тисячі грудей, ревіли баци і танцювали, як божевільні, дзвони. Великі, середні й маленькі..(М. Коцюбинський); У вибалку — село. Важкою сірою ковдрою туман укryw його. Убоге й стомлене (А. Головка).

3. Інтертекстуальність: проблема визначення.

Сьогодні особливої популярності набув феномен інтертекстуальності. Термін 'інтертекстуальність' був введений в 1967 році Ю. Крістєвою, відомою представницею французького постструктуралізму. Однак саме виникнення теорії інтертекстуальності пов'язують з ім'ям видатного російського вченого М. М. Бахтіна. Ю. Крістєва сформулювала свою концепцію інтертекстуальності на основі переосмислення його праць. Це явище всебічно вивчається. Інтертекстуальність розглядається як стосунки твору з більш ранніми чи співіснуючими текстами; як сукупність функцій, що регулюють такі стосунки; як вплітання елементів одного тексту в інший. Н.Фатєєва розрізняє два розуміння інтертекстуальності: з точки зору читача та автора. Т.Морган теж виділяє два види інтертекстуальності, але вже за ступенем впливу інших текстів на автора твору.

Поняття інтертекстуальності трактують в широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні **інтертекстуальність** — це будь-які відношення між текстами однієї чи різної природи.

У 70-ті роки у вітчизняній філології та культурології все частіше слово «текст» позначає не тільки літературне письмо, а й будь-який зв'язний знаковий комплекс. Почали використовуватись такі терміни як «немовний текст», «мовний текст» (рос. «неязыковой и языковой тексты»). З'явилась можливість говорити про «тексти культури» та «тексти мистецтва», виникли проблеми «породження тексту», функціонування тексту, «інтертекстуальності». Саме явище інтертекстуальності змусило дослідників зосередити увагу насамперед на специфіці внутрішньотекстових зв'язків. Вивчення цих зв'язків показало, що в художньому творі можуть взаємодіяти різні образні ряди, створюючи «поліхудожній твір», що спирається на використання виразних засобів мов різних видів мистецтва. У такому творі виникає ефект «художнього поліфонізму», коли засоби художньої виразності різних видів мистецтв під час взаємодії та трансформування створювали об'ємний, багатомірний, синтетичний художній образ. Подібний принцип «мовного поліфонізму» у мистецтві визначається терміном «інтермедіальність». У системі інтермедіальних відношень, як правило, спочатку здійснюється вираження одного художнього коду через інший, а потім відбувається взаємодія, але не на

семіотичному, а на смисловому рівні. Так, введення елементів інших видів мистецтв до нехарактерного для них вербального ряду значно модифікує сам принцип взаємодії мистецтв. Взаємодіють не стільки мови мистецтва, скільки смисли цих мов.

Інтертекстуальність в художньому творі виникає завдяки використанню різноманітних прийомів, серед яких не останнє місце посідає алюзія. Будучи засобом запровадження інтертекстуальності, алюзія в художньому тексті потребує старанного опрацювання як при інтерпретації такого тексту, так і при його перекладі.

4. Стилiстичнi прийоми як засоби реалiзацiї iнтертекстуальних зв'язкiв.

Одним із ключових стилістичних прийомів, який реалізує інтертекстуальні зв'язки, є алюзія. Алюзія, як один зі способів створення підтексту, привертала до себе увагу письменників і дослідників ще за доби античності. Не втратила вона своєї актуальності й зараз. Цим явищем цікавились як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Алюзія розглядалась як спосіб створення атмосфери конкретного твору і як знакове явище для всієї творчості митця. Останнім часом використання прийому алюзії «досягло незвично великих розмірів», а отже підвищився науковий інтерес до цього явища, що, в свою чергу, стало причиною великої кількості спроб дати визначення алюзії. На жаль, учені не дійшли згоди щодо єдиної дефініції феномена, тому що кожен зі спеціалістів-філологів підходить до цього завдання з позицій свого профільного наукового напрямку.

Існує низка визначень алюзії, які були створені фахівцями зі стилістики, літературознавства, перекладознавства, поетики, риторики, теорії референції тощо.

Вважають, що алюзія – це стилістичний прийом, вживання в мовленні або у творі відомого виразу в якості натяку на добре відомий історичний або побутовий факт.

Алюзією називається стилістичний прийом вживання якогось імені або якоїсь назви, що натякає на відомий літературний або історично-культурний факт; цей прийом висуває особливі вимоги до тезаурусу читача. На нашу думку, необхідно відзначити, що алюзивне навантаження можуть нести не тільки власні назви.

У рамках різних наукових парадигм і в залежності від застосованого методологічного інструментарію алюзію визначали як:

- непряме посилення на подію в літературному творі або історичну подію;
- відсилання до певного літературного твору, сюжету чи образу, а також історичної події з розрахунку на ерудицію читача, покликаного розгадати закодований зміст;
- посилення до певного культурного знаку;
- принцип змістової інтерпретації тексту, співвідносним з його інакомовністю;

- асоціацію з вже відомими одержувачу фактами або виразами, викликаною текстом або його фрагментами;
- натяк на реалії сучасного суспільно-політичного життя, який робиться, як правило, у творах про історичне минуле;
- різновид запозичення: відображення чогось без авторського посилання;
- підвид інтертекстуальності, один із типів взаємодії текстів, коли в одному творі наявні два або більше інших творів;
- одну з форм літературної рецепції;
- феномен, що створює поліфонію висловлювань на текстовому рівні;
- посилання на «другий інформативний шар тексту».

Спроба визначення алюзії як підвиду метафори піддається критиці на підставі того, що алюзія відрізняється від метафори за принципом «порівняння двох референціальних ситуацій, із яких одна виражена у поверхневій структурі тексту, а інша мається на увазі, тобто міститься у сукупності фонових знань адресата». Вважаємо доцільним відокремлювати метафору від алюзії.

Поняття алюзії звужують, шляхом обмеження кола можливих джерел алюзії виключно літературними джерелами (алюзією називають «звернення до певного художнього прийому, мотиву, ідеї і т. п. переважно корифеїв світової літератури»). Ми ж схильні підтримати думку про те, що алюзія «підключає» до передачі змісту тексту інші семіотичні системи, наприклад, живопис, історію, міфи і т. ін.

Алюзію відносять до афірмативного стилістичного аспекту, тобто до такого, в якому реалізується позитивне ставлення маніпулятора до оригіналу при відтворенні тексту. Однак, на нашу думку, твердження про однозначно позитивне ставлення автору до джерела кожної створеної ним алюзії не є релевантним. Вважаємо, що при використанні алюзії автор може ставитись до її джерела як негативно (наприклад, при прагненні створення ефекту іронії), так і позитивно. Істотним є те, що він не байдужий до феномена мистецтва, історії або побуту, на який натякає, і вважає його здатним допомогти виразити зміст свого власного твору.

Існує точка зору, що алюзія має таку троїсту природу:

- 1) алюзія є елементом літературної гри з читачем;
- 2) алюзія є оздобленням, що свідчить про ерудицію;
- 3) алюзія є виявом поваги до творчості певного автора.

Отже, ключовими спільними ознаками перерахованих вище дефініцій алюзії є:

- 1) те, що її визначають як натяк на відомий феномен будь-якої сфери людської діяльності;
- 2) те, що для ідентифікації алюзії в тексті та її декодування одержувачу інформації необхідний певний обсяг знань, на який і розраховує автор, коли залучає алюзію до свого твору;
- 3) алюзія підключає до передачі змісту тексту семіотичні системи, що мають як вербальну, так і відмінну від вербальної, природу.

Розглянувши всі запропоновані раніше визначення, виділивши базові, на нашу думку, риси алюзії вважаємо доцільним зупинитись на наступній дефініції. **Алюзія** – це стилістичний прийом, натяк на відомий історичний або побутовий факт, на складові іншого тексту; відсилання, ідентифікація та адекватна актуалізація змісту якого можуть бути здійснені адресатом за умови володіння ним фоновими знаннями, на які розраховує автор вихідного тексту.

Усі характерні якості алюзії неможливо вказати у визначенні, вони потребують окремого розгляду. Особливо чітко ці ознаки виявляються у процесі порівняння алюзії та близьких до неї явищ. Таке порівняння необхідно здійснювати в рамках конкретного дискурсу.

Сучасні тексти, особливо публіцистичні, прагнуть насамперед ефекту загадковості: привабити читача, зацікавити його, змусити посміхнутись. При створенні ефекту загадковості автор завжди враховує «апперцептивний фон» реципієнта – наскільки він знайомий з ситуацією, чи посідає він спеціальні знання в даній галузі спілкування, його погляди та переконання, симпатії та антипатії. Завдяки здатності алюзії бути елементом літературної гри, вживання алюзивних засобів у заголовках публіцистичних текстів є високочастотним. Однак алюзія – це не єдиний спосіб закладення неявних змістів та створення ігрової ситуації в тексті.

Присутність у тексті змістів, які вербально не виражені, але які можна відтворити, є імплікацією в широкому сенсі. До неї належать підтекст, алюзія, семантичне ускладнення та власне текстова імплікація. Отже, алюзія є одним із засобів імплікації, тобто знаходиться з нею в родо-видових стосунках.

Текстова імплікація – це додатковий зміст (консеквент), що мається на увазі, що витікає із зіставлення розташованих поряд одиниць тексту (антецедент), але не є вербально вираженим. Текстова імплікація корелює з текстовою ситуацією або епізодом, чим і відрізняється від підтексту, що реалізується в макроконтексті цілого твору, в масштабі не епізоду, а сюжету, теми, ідеї твору. Вона може передавати не тільки предметно-логічну, але й суб'єктивно-оцінну та емоційну інформацію. Текстова імплікація належить певному тексту та постійно поєднується з іншими видами неявної інформації. Текстова імплікація може актуалізуватись власне ситуаційно-контекстуальною алюзією, яка є посиленням на попередні факти даного тексту. За межами тексту, що розглядається, засоби, які містять ситуаційно-контекстуальну алюзію, втрачають свою алюзивність.

У тексті може бути підтекст. **Підтекст** – це тип художнього образу, в якому конкретно-чуттєва даність предмета зображення, крім власного, має значення глибинного натяку на якусь іншу ідею чи образ, що прямо не називаються, але мають на увазі й суттєво переоцінюють зміст того, про що йдеться відкрито, у прямій формі. Безпосередньо зображене у творі сприймається як самодостатня та самовичерпна «картина життя», яка, проте, водночас породжує відчуття недостатності, недововленості, зміст якої може бути дешифрований зіставленням даної конкретної фабульної ситуації (або образу) зі змістом твору в цілому і, ширше, історичним, біографічним,

літературно-художнім контекстом життя і творчості автора. Нами виділені такі спільні риси підтексту та алюзії:

- 1) вони закладені автором тексту;
- 2) відсилають до позатекстової дійсності;
- 3) актуалізація як підтексту, так і алюзії спирається на тезаурус адресата.

Алюзія та підтекст відрізняються за наступними параметрами:

1) носіями алюзії можуть бути окремі лексичні одиниці, речення, надфразові єдності, іноді цілий текст (найчастіше носієм алюзії є цілий текст, коли він за своїми формальними ознаками повторює текст, який вже існував раніше); підтекст реалізується в межах конкретної фабульної ситуації (образу);

2) для актуалізації підтексту в тезаурусі адресата необхідною є наявність знань про зміст цілого твору, про історичний, біографічний, літературний контекст написання тексту, про творчість автора; для актуалізації змісту алюзії в тезаурусі адресата повинна міститись знання про конкретний історичний/побутовий/текстовий факт (факти), тобто про джерело (джерела) алюзії.

Як вже відзначалось вище, алюзія, підтекст, текстова імплікація, семантичне ускладнення є засобами реалізації імплікації. Наведені явища взаємодіють між собою у такий спосіб:

- алюзія може брати участь в актуалізації підтексту;
- ситуаційно-контекстуальна алюзія може актуалізувати текстову імплікацію.

Таким чином, алюзія, підтекст, семантичне ускладнення та текстова імплікація утворюють систему імплікаційних змістів тексту.

Необхідно також зауважити, що при наявності в тексті як алюзій, так і підтексту, алюзивний зміст входить до складу *вертикального контексту*, який бере безпосередню участь у процесі актуалізації підтексту всього твору.

Поняття ***вертикального контексту*** двозначно трактується у лінгвістиці:

1) у широкому значенні це історико-філологічний контекст літературного твору і його частин;

2) у вузькому значенні це семантичне ціле, що складається з поверхневого контексту (те, що міститься у самому тексті) та інфраконтексту (контекст, до якого зводиться алюзія, цитата, реалія, за рахунок чого й утворюється система вертикального контексту). Таким чином, співвідношення алюзії, підтексту та вертикального контексту можна виразити наступною формулою: текст+вертикальний контекст (у тому числі алюзії, за умови їх наявності в тексті)=підтекст.

Проблемою для філологів є співвідношення алюзії з іншими близькими до неї феноменами, наприклад, з ремінісценцією. Вважають, що ***ремінисценції*** – це точні чи неточні, явні або неявні цитати, у яких віддзеркалюються інтертекстуальні зв'язки літературних творів. Іноді ремінісценцію сприймають як відсилання не до тексту, а до події з життя іншого автора, яке, безумовно, можна впізнати.

У деяких дослідженнях ремінісценцію від алюзії взагалі не відокремлюють, обидва явища називають «рядками, що можна впізнати, перефразування, які непрямо вказуючи на джерело, служать своєрідним камертоном тексту».

Зустрічаємо й протилежну думку, що ремінісценція – це посилення на попередні літературні факти, якась риса, що наводить на спогади про інший твір. Цим словом визначають будь-які включення до тексту «чужого слова», поняття вживається як загальне, родове. Алюзію розглядають як підвид ремінісценції. Алюзія визначається як натяк на побутовий або літературний факт, що вважається відомим читачеві, фрагментарне та неточне відтворення тексту. Ремінісценцію сприймають як явище, сутність якого пов'язана з передачею в новому тексті тих чи інших фрагментів інших текстів, та стверджують, що «ремінісценціями можуть бути не тільки великі текстові фрагменти, але й окремі висловлювання, що передаються цитатами або алюзіями, або навіть окремі слова та фразеологічні одиниці».

Пропонують не відокремлювати явища алюзії, ремінісценції та цитації одне від одного, називаючи всі перераховані феномени «алюзивними інтертекстуальними включеннями».

По-іншому ставиться до цього питання польський вчений Конрад Гурські. Для нього алюзія та ремінісценція – феномени певною мірою протилежні; він стверджує, що ми маємо справу з ремінісценцією, коли автор посиляється на якийсь факт несвідомо, не надаючи цьому якогось особливого значення. Цікаво, що К. Гурські розглядає проблему алюзії з точки зору психології творчості, тому визначає її як акт свідомої експлуатації чужого твору для власних цілей, але така експлуатація є позитивною. Алюзія – це свого роду засіб вираження високої оцінки більш раннього твору, підвищення його культурної цінності, спонукання реципієнта до ознайомлення з текстом-джерелом, без якого даний текст не може бути зрозумілий в повній мірі.

Тим не менш, слід знов підкреслити, що подібне ставлення до джерела найбільш характерне для письменника, який використовує алюзію, що витікає з літературного твору, хоча й не завжди автор позитивно ставиться до джерела алюзії. Якщо денотатом алюзії є будь-яка історична подія, то цілком імовірно, що митець використовує такий натяк, щоб висміяти або засудити ті історичні факти, які не відповідають його життєвим принципам.

Вважаємо доцільним прийняти точку зору О. П. Квятковського, яку поділяє й польський вчений М. Гловінські, а також В. Халізов. Дослідники відзначають, що **ремінісценції** – це відсилання до попередніх літературних фактів: окремих творів, їх композиції, стилістики, фразеології тощо; іноді ремінісценція виражається копіюванням ритміко-синтаксичних ходів. Ремінісценції – це образи літератури в літературі, які можуть включатись в твори свідомо та цілеспрямовано або незалежно від бажання автора.

Таким чином, робимо висновок, що алюзію та ремінісценцію пов'язують родо-видові стосунки. Алюзія є більш загальним терміном, тобто її джерелом може бути не тільки літературний твір. У той час як ремінісценція – це

відсилання саме до попереднього вербального тексту. Отже, будь-яка ремінісценція є алюзією, але не всі алюзії – це ремінісценції.

Тісно пов'язана з алюзією і **цитація** – відтворення двох або більшої кількості компонентів тексту-донору з власною предикацією і націлена на швидке впізнання. Доцільно зауважити, що свідомо цитація є алюзією за умови, якщо вона являє собою таке включення "чужого" тексту до "свого", яке повинно модифікувати семантику останнього за рахунок асоціацій, пов'язаних з текстом-джерелом; якщо ж такі зміни смислу відсутні, скоріше за все ми маємо справу з підсвідомим запозиченням.

Цитація (у вузькому розумінні) – це дослівне відтворення фрагменту якогось тексту, що супроводжується посиланням на джерело. Близькою до цитації є аплікація – прийом, що полягає у використанні адресантом у якості «будівельних блоків» для свого тексту: 1) різного роду сталих виразів – фразеологізмів, прислів'їв, приказок; 2) фрагментів (наприклад, словосполучень, фраз, віршованих рядків) тексту, відомого адресату; від цитації аплікація відрізняється відсутністю частини з посиланням на джерело. Текстова аплікація використовується у розрахунок на те, що адресат згадає текст, що є джерелом «цитати без лапок». Саме тому такі цитати називають «коммеморатами», «літературними ремінісценціями». За умови тривалого багатократного використання коммеморати перетворюються на крилаті слова. Основною функцією текстової аплікації є асоціативне відсилання до опорного тексту (тексту-асоціату) та збагачення авторського мовлення відповідними конотаціями та образами. Як тільки крилаті слова втрачають свою здатність асоціюватись з певним автором, вони переходять до звичайних фразеологізмів.

З **квазіцитацією** маємо справу, коли ціле висловлювання чи рядок тексту-джерела, що співвідноситься з новим текстом, є присутніми в останньому начебто "за текстом" – тільки імпліцитно, у самому ж тексті присутні тільки деякі, можливо трансформовані елементи першоджерела, за якими необхідно відтворити оригінал, доклавши деякі зусилля та особливі знання.

Одним з видів квазіцитації є **парафраз**, який полягає у зміні лексичного складу якогось виразу або тексту відомого адресату. Лексично змінену цитату іноді називають фрактацією.

Можна дійти висновку, що цитація, текстова аплікація та квазіцитація – це види алюзії, адже вони є посиланням на літературні твори та їм властива така риса алюзій як неявність, яка вимагає від читача певного тезаурусу для адекватної інтерпретації повідомлення. Однак відзначимо, що для набуття цитацією алюзивного статусу, необхідно, щоб для актуалізації її змісту відбулося звертання до попереднього досвіду, фонових знань. Текстова аплікація є алюзією лише частково: у випадку використання відомих адресату фрагментів тексту без посилання на джерело та використання трансформованих сталих виразів. Якщо сталий вираз вживається у немодифікованій формі, це явище алюзією не являється, адже за кожним сталим виразом закріплений певний зміст, отже відсутньою буде така ключова ознака алюзії як гра значень та змістів. Винятком є текстова ситуація, у якій, завдяки тематиці тексту-

реципієнту алюзії стає можливим як цілісне тлумачення сталого виразу, так і актуалізація значення кожної окремої лексичної одиниці, що входить до його складу.

Важливо окреслити відношення між алюзією та антономазією. **Антономазія** – це використання власної назви як загальної. У певних випадках, як вважають деякі вчені, таке використання розповсюджується, входить до словників мови та перестає бути фігурою мовлення, перетворюючись на елемент лексики. Прикладом антономазії можуть бути одиниці *Utopia*, *Babel* у таких заголовках:

Utopia meet reality (The Economist, February 5, 2005);

A lingua franca for a tropical babel (The Economist, February 12, 2005).

Звичайно, якщо персонаж або топонім переступає рамки свого твору, ім'я його перестає служити позначенням конкретної особистості або місцевості та набуває загальності, індивідуальні прояви пригнічуються. Власна назва при її адаптації у мові набуває узуально закріпленого значення, яким стає одна окрема гіпертрофована особливість відповідного денотата. Однак не можемо погодитись, що наведені власні назви є зовсім позбавленими рис фігур мовлення. Власне ім'я виходить з тексту, у якому воно було використано, семантично збагаченим і виступає в якості сигналу, що збуджує великий комплекс певних асоціативних значень, які можна вважати локальною семантичною структурою, яка закріплюється за даним ім'ям у даному контексті. Необхідно відзначити, що після переходу лексичної одиниці з класу власних назв до класу загальних назв ця одиниця використовується для йменування феноменів, що відрізняються від того явища, яке ця одиниця позначала у першоджерелі. Отже, у такої лексичної одиниці з'являються 3 ознаки, які властиві семантичній структурі алюзії:

- 1) словникове значення;
- 2) значення у тексті-джерелі;
- 3) значення у тексті-реципієнті.

Власні назви, перетворюючись на загальні, набувають двоїсту природу: так, їх можна проінтерпретувати, користуючись словником, знаючи їх словникове значення; або ж можна зрозуміти зміст за допомогою першоджерела, у якому одиниця, що розглядається, виступала в ролі власної назви (ці значення будуть збігатись). Саме другий спосіб актуалізації неявного змісту і є характерним для алюзії. З огляду на два можливих способи тлумачення власних назв (із залученням та без залучення тексту-джерела) можна назвати це явище «квазіалюзією».

Таким чином, до алюзії відносимо ремінісценцію, цитацію, квазіцитацію, варіативно текстову імплікацію. Після вивчення відмінностей алюзії від інших близьких до неї явищ, доцільним є створення переліку потенціальних джерел алюзій. Алюзія може бути:

- 1) відсиланням до цілого тексту;
- 2) відсиланням до композиційних особливостей тексту;
- 3) відсиланням до стилістичних особливостей тексту;

- 4) копіюванням ритміко-синтаксичних ходів текстів;
- 5) цитуванням літературних творів;
- 6) цитуванням невербальних і мішаних текстів;
- 7) відсиланням до різного роду сталих виразів – фразеологізмів, прислів'їв, приказок;
- 8) відсиланням до побутових фактів;
- 9) відсиланням до історичних фактів;
- 10) відсиланням до інших мов/діалектів/жаргонів.

Алюзії є більш характерними для медійного стилю англійської та французької мов, ніж для російської чи української. Крім того, російська та українська мови залучають алюзії на сучасні фільми або художні твори, на прислів'я, приказки, крилаті вислови. Англійська та французька мови більше спираються на алюзії міфологічного та біблійного характеру, що говорить про етнокультурну специфіку мислення народу.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У чому відмінність синтаксичного виражального засобу та стилістичного прийому?
2. Які виражальні засоби базуються на редукції вихідної моделі
3. Які виражальні засоби базуються на експансії вихідної моделі?
4. Які виражальні засоби базуються на зміні порядку послідовності компонентів вихідної моделі?
5. Які стилістичні прийоми базуються на формальних та смислових взаємодіях кількох синтаксичних конструкцій або моделей речень в певному контексті?
6. Хто є автором терміна «інтертекстуальність»?
7. Чи слід відокремлювати метафору від алюзії? Чому?
8. Як співвідноситься алюзія з імплікацією (у широкому смислі)?
9. Що таке вертикальний контекст?
10. Що таке ремінісценція і як вона співвідноситься з алюзією?
11. Які види цитації існують?
12. Що таке квазіцитація?
13. Як алюзія співвідноситься з антономазією?
14. Як алюзія співвідноситься з текстовою цитацією?
15. Які відношення пов'язують алюзію та підтекст?

Лекція 6. **ФУНКЦІОНАЛЬНІ СТИЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ**

План

1. Проблема диференціації функціональних стилів
2. Офіційно-діловий стиль
3. Публіцистичний стиль (медійний стиль)
4. Науковий стиль
5. Розмовний стиль
6. Художній стиль (стиль художньої літератури)

1. Проблема диференціації функціональних стилів

Питання стилістичної диференціації сучасної англійської мови, як і будь-якої іншої, є надзвичайно складним. Поняття єдиної загальнонаціональної літературної мови є науковою абстракцією, у мовленнєвій діяльності мовці користуються численними різновидами мовлення, які часто перехрещуються між собою. Під не функціональними різновидами мовлення розуміємо такі властивості мовленнєвої діяльності та мовлення, які обумовлені не прагматичними цілями мовців та їх рольовими стосунками, а виключно сферою їх використання (територіальна сфера, соціальна сфера тощо. Для стилістики найсуттєвіший інтерес являють функціональні різновиди мови, або функціональні стилі загальнонародної мови.

Існування функціональних стилів обумовлене тим, що одну і ту ж думку можна передати словами та написати, користуючись різними засобами мови.

У **радянській** філології можна виділити два, на перший погляд, протилежних підходи до визначення стилю – «функціональний» (стиль – художня закономірність, що забезпечує єдність елементів твору) та «предметний» (стиль як система, підсистема, сукупність тощо певних мовних одиниць та способи їх організації). У радянській філології домінуючим стало розуміння стилю як певної підсистеми (системи, різновиду, галузі, сукупності тощо) мовних засобів, що гуртуються єдністю функцій, які вони виконують, або спільністю сфери їх застосування.

Стосовно проблеми класифікації функціональних стилів можна виділити два підходи до вирішення цієї проблеми: дедуктивний та індуктивний. При дедуктивному підході (від загального до окремого) у якості критеріїв класифікації беруться ознаки, які безпосередньо з мовленнєвого матеріалу не виводяться, а розглядаються як задані. Можна виділити декілька класифікаційних схем.

Класифікація функціональних стилів на основі функції мови.

А. М. Пешковський, протиставляючи «основну мету будь-якого говоріння – повідомлення думки» «особливим, додатковим» по відношенню до основної мети, виділив наступні стилі: стиль художнього мовлення, метою якого є вплив

на уяву слухача та викликання у нього естетичних переживань; стиль ораторський, рекламного мовлення, метою якого є вплив на його волю, та стиль лекторського мовлення, популяризація, яка полегшує сприйняття сказаного.

В. В. Виноградов запропонував іншу класифікацію. Виходячи з таких функцій мови як спілкування, повідомлення та вплив, він висунув припущення, що функція спілкування реалізується в повсякденно-побутовому стилі; функція повідомлення – у побутово-діловому, офіційно-документальному та науковому; функція впливу – у художньо-белетристичному та публіцистичному стилях. Однак і в цьому випадку стилі, функції та сфери мовлення можуть не збігатись.

Класифікація функціональних стилів на основі критерію сфери вживання мови.

Сфери мовлення – соціально-мовленнєві ситуації, в яких відбувається людське спілкування. Кількість таких ситуацій безмежно велика, отже виникає необхідність їх типізувати/узагальнити. Виокремлення типізованих соціально-мовленнєвих ситуацій відбувається двома шляхами. У першому випадку виокремлюються дві сфери спілкування, що склалися історично – усна та письмова, і, відповідно, розмовний та книжний стиль, які потім підлягають подальшому класифікаційному членуванню. У другому випадку виділяються лінгвальні та екстралінгвальні чинники, які здійснюють вирішальний вплив на функціонування мови і, зокрема, на розподіл її за певними сферами спілкування.

У першому випадку розмежують розмовне та письмове мовлення, які розглядаються як стилі, а потім у письмовому стилі виділяються стиль наукового висловлення та стиль художньої літератури, а у розмовному мовленні – розмовний літературний та розмовно-фамільярний стилі. Таким чином постулюється наявність чотирьох стилів, які розглядаються як стилі мови. Всі інші стилі, кількість яких є безмежно великою, називаються розмовними стилями, безпосередньо пов'язаними зі сферами спілкування.

У другому випадку виділяють три групи стилеутворюючих факторів:

1. «Базовий комплекс факторів», тобто екстралінгвальні фактори безпосередньо пов'язані з сутністю мови: форми суспільної свідомості та відповідні види суспільної діяльності (наука, право, мистецтво тощо), які визначають «сферу спілкування»; специфічний для кожної форми свідомості тип мислення – абстрактно-узагальнений або конкретний (логічний або образний);

2. Об'єктивні стилеутворюючі фактори: форма прояву мови (усна або письмова), вид мовлення (монологічне або діалогічне), спосіб комунікації (масова або особиста), жанр мовлення (стаття, підручник, доповідь, особиста розмова тощо) і так далі. Ці фактори визначають різновиди стилів, або підстилі.

3. Ситуативно-суспільні фактори: тон мовлення (високий, нейтральний, знижений), орієнтація на слухача (аудиторію), вид мовленнєвого акту (односторонній або двосторонній / монолатеральний або білатеральний). Ці фактори модифікують підстилі.

У цьому випадку виокремлюють такі стилі: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній та розмовно-побутовий.

Класифікація функціональних стилів на основі трьох базових диференціальних ознак:

(емоційність / неемоційність, спонтанність / неспонтанність, нормативність / ненормативність) та їх можливих комбінацій, що дала можливість виокремити вісім теоретично можливих класів, що включають всі можливі функціональні стилі (за К. Долініним).

Скребнєв Ю. М.: мова – не гомогенна система, вона розпадається на кілька субмов. Під «субмовами» розуміються мовні системи, що «обслуговують» різні сфери спілкування. Субмови мають всі властивості мови за винятком здатності універсального застосування. Система будь-якої мови складається з : а) абсолютно специфічних одиниць; б) відносно специфічних одиниць; в) неспецифічних одиниць. Різниця між сферами є функціональною, між субмовами – стилістичною. Стиль є характеристикою абсолютно специфічних конститuentів певної субмови. Оскільки сфери мови можуть бути різного порядку та їх виокремлення є довільним, точніше, залежить від точки зору дослідника, то і кількість сфер, і кількість субмов є невизначено великою.

При **індуктивному** підході до рішення проблеми класифікації функціональних стилів критерії класифікації не вважаються заданими заздалегідь, вони здобуваються із результатів аналізу конкретного мовного матеріалу. В ідеалі ця процедура має такий вигляд: дослідник має великий об'єм матеріалу, що представляє собою сукупність текстів (висловлювань). Ці тексти розділяють на певні класи на базі схожості лексичних, синтаксичних та інших параметрів. Виокремлені таким чином сукупності текстів і будуть репрезентувати функціональні стилі. Така процедура здійснюється дуже рідко, хоча вона в принципі можлива.

За такого підходу виділяють *ораторський, розмовний, поетичний, публіцистичний та газетний, діловий, науковий та стиль художньої прози.*

Розуміння стилю буде неоднаковим відповідно до мови, мовленнєвої діяльності та мовлення, таким чином необхідно розрізняти стилістику мови, стилістику мовленнєвої діяльності та стилістику мовлення (або стилістику висловлювань та текстів).

Предметом стилістики мови є сукупність стилістично маркованих елементів будь-якого рівня мови (виражальних засобів), під якими розуміють марковані члени стилістичних опозицій, що утворюються на основі парадигматичних відношень та мають інваріантний характер.

Предметом стилістики мовленнєвої діяльності є сукупність породжувальних (генеративних) моделей висловлювань та текстів, орієнтованих на оптимізацію використання номінативних, комунікативних та експресивних засобів мови шляхом їх селекції та комбінації для досягнення певного прагматичного ефекту в заданих умовах спілкування. Основним поняттям стилістики мовленнєвої діяльності є поняття стилю мовленнєвої діяльності який визначають як суспільно усвідомлений стереотип мовленнєвої

поведінки. Стереотипи мовленнєвої поведінки, або функціональні стилі мовленнєвої діяльності, є нормами конструювання певних, достатньо широких класів текстів або висловлювань, у яких втілюються узагальнені соціальні ролі.

Можна виділити такі основні стилі мовленнєвої діяльності:

- Офіційно-діловий стиль – базується виключно на нехудожньому типі мови; індивідуальні риси повністю виключені; використовується у формальних (офіційних) ситуаціях при рівному або нерівному рольовому статусі комунікантів;

- Науково-професійний стиль – базується переважно на нехудожньому типі мови; індивідуальні риси виражені мінімально; в окремих різновидах – науково-художньому та науково-популярному стилях – можливе широке використання структур художньої мови, у цих випадках індивідуальні риси виражені більш яскраво;

- Публіцистичний стиль – базується переважно на нехудожньому типі мови; однак може містити досить велику кількість структур художнього письмового та усного типів мовлення; особистісний фактор грає досить істотну роль;

- Літературно-розмовний стиль – базується переважно на нехудожньому типі мови; однак може містити структури художнього письмового та усного типів мовлення; використовується у формальних ситуаціях при рівному або нерівному рольовому статусі комунікантів; індивідуальні риси можуть бути повністю нівельовані або ж проявляться досить яскраво;

- Фамільярно-розмовний стиль – базується на нехудожньому типі мови; містить структури художнього усного типу мови; вживається у неформальних ситуаціях при рівному рольовому статусі комунікантів; індивідуальні риси проявляються дуже яскраво.

Предметом стилістики мовлення є сукупність всіх мовних маніфестацій – тексти та висловлювання.

Підсумувати вищесказане можна схемою (див. Рис. 6.1)

Перелік типів та жанрів текстів, поданий на схемі, не є вичерпним. Нас насамперед цікавить система функціональних стилів мовленнєвої діяльності, а саме – виокремлення п'яти функціональних стилів: офіційно-ділового, наукового, публіцистичного, літературно-розмовного, фамільярно-розмовного; у кожному зі стилів виділяються типи текстів (гуманітарні, юридичні тощо), до яких відносяться певні жанри текстів (накази, дисертації, фейлетони і т. д.).

Необхідно зауважити, що система функціональних стилів у різних мовах різна та історично мінлива (Арнольд, с. 55; Гальперін с. 253).

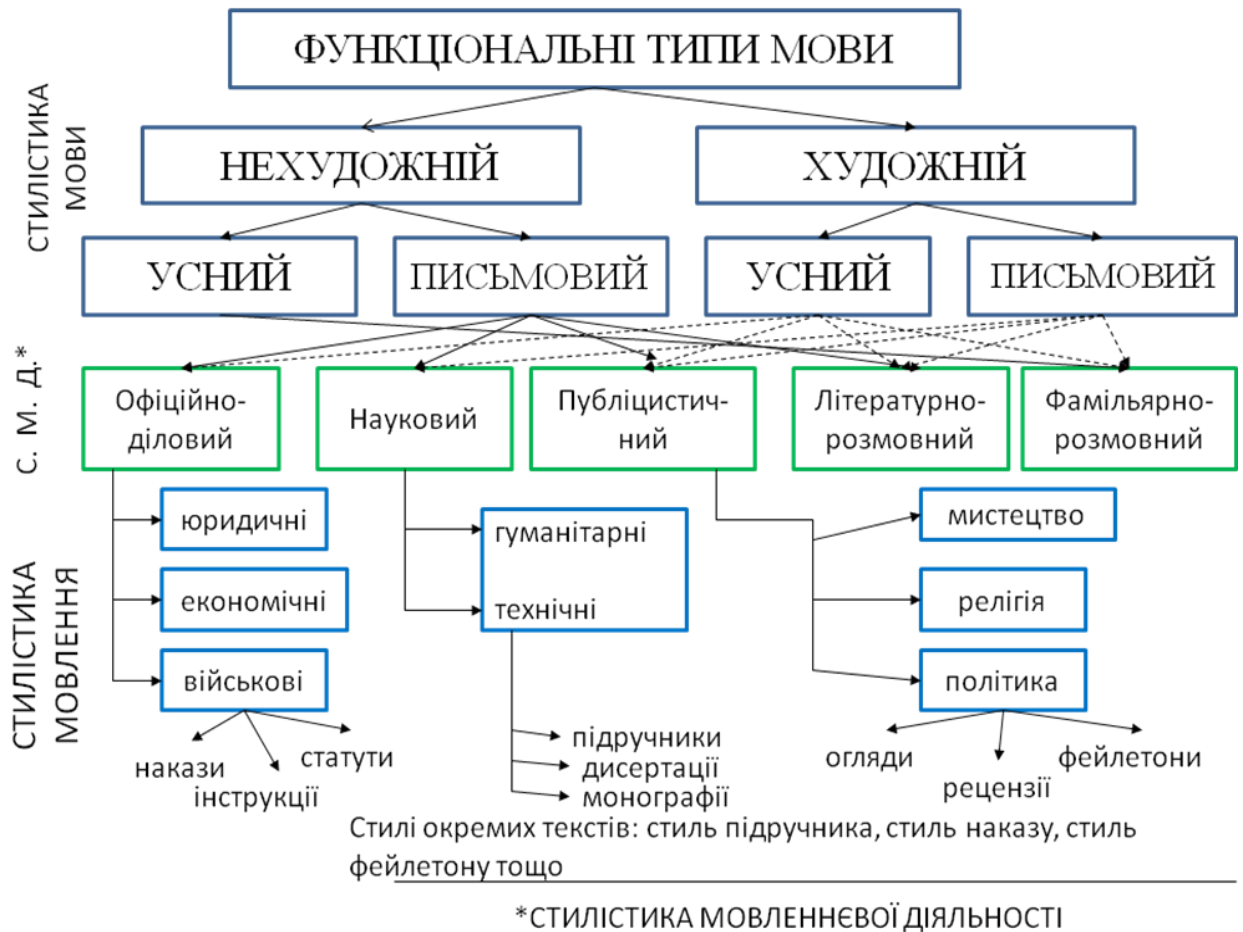

Рис. 6.1 – Система функціональних стилів та жанрів

Термін «функціональні стилі» є дуже вдалим: специфіка кожного стилю витікає з особливостей функцій мови у даній сфері спілкування. Розглянемо поєднання мовних функцій, характерне для різних функціональних стилів (Таблиця 6.1). «Характерний» не значить «обов'язковий», це говорить лише про переважання тих або інших елементів у певному стилі.

Таблиця 6.1

ПОЄДНАННЯ МОВНИХ ФУНКЦІЙ, ХАРАКТЕРНИХ ДЛЯ РІЗНИХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ

	Інтелектуально-комунікативна	Волюнтаристична	Емотивна	Контакто-встановлююча	Естетична
Офіційно-діловий	+	+	-	-	-
Публіцистичний	+	+	+	-	-
Науковий	+	-	-	-	-
Розмовний	+	+	+	+	-
Художній	+	-	+	-	+

У **британській** лінгвістичній традиції поняття функціонального різновиду мови пов'язано насамперед з терміном **регістр мови/мовлення**, розробку якого започаткували М. А. К. Халідей, А. Макінтош та П. Стревенс. (Див.: The Linguistic Sciences ...1964). Під регістром розуміється загальноприйнятий вид мови, а не особливий її різновид, різниця ж між регістрами полягає у тих мовних засобах, які обирає мовець як належні у певній ситуації спілкування: шкільний урок, церковна служба, спортивний коментар, святкування весілля, консультація у лікаря і т. д. Оскільки регістри визначаються за суто формальними ознаками, то, якщо два види мовленнєвої діяльності, які за екстралінгвістичними чинниками належать до різних типів ситуацій, не виявляють граматичних та лексичних розбіжностей, їх відносять до одного й того ж самого регістру. Тому визначення відмінностей між регістрами вимагає проведення великих обсягів лінгвістичного аналізу. Дж. Ліч звів численні критерії, за якими виокремлюються ознаки певного регістру до трьох груп: 1) **стосунки між мовцями** (кількість учасників акту комунікація, ступінь їх знайомства одне з одним, рівність або нерівність їх соціального статусу), які зумовлюють стиль спілкування – «розмовний» (colloquial), «безособовий» (impersonal), «невимушений» (casual); 2) **засіб спілкування** (те, яким чином повідомлення передається від джерела до цільової аудиторії – письмово, усно, через друковані засоби масової інформації); 3) **соціальна функція**, що визначається **роллю**, яку відіграє певне лінгвістичне повідомлення як форма соціальної діяльності (це *приватні* ролі таких регістрів як привітання, співчуття, віддання наказів та *громадські* ролі літератури, журналістики, юридичних документів, наукових праць і т. д.) (див.: Leech, Svartvik, 1983).

За аналогічною трьохкомпонентною моделлю і були пізніше побудовані класифікації функціональних різновидів (стилів) англійської мови, запропоновані Р. Кверком, С. Грінбаумом, Дж. Лічем та Дж. Свартвиком у книзі *A Grammar of Contemporary English*:

1) **за ставленням** (*attitude*) мовця до слухача або того, хто пише, до читача: суворо/високо офіційний (*rigid*) – офіційний (*formal*) – нейтральний (*neutral/normal*) – неофіційний (*informal*) – фамільярний (*familiar*)\$

2) **за засобом вираження** (*medium*): розмовний та книжковий варіанти;

3) **за тематикою повідомлення** (*subject matter*): мова науково-технічної літератури, мова юридичних документів, мова газетних повідомлень тощо (див.: A Grammar ... 1972).

В **американській** традиції рушійною силою жанрово-стилістичної диференціації мови були соціолінгвістичні дослідження. Можна сказати, що протягом всієї історії розвитку американської лінгвістики вивчення функціональних різновидів мови проводилося головним чином з погляду їх співвіднесення із соціальним статусом та культурним рівнем мовця. Якщо у перших соціолінгвістичних працях американських авторів офіційна та літературна мова розглядалися як вищі, елітарні форми, то з середини двадцятого століття вони визнаються рівними багатьом іншим функціональним різновидам мови, включаючи розмовні. У цьому зв'язку С. Кенйон наголошує

на необхідності розмежування культурних рівнів (нормативного (*standard*) та ненормативного (*substandard*) та функціональних різновидів або стилів, які не залежать від соціального статусу мовця і можуть охоплювати широкий діапазон варіантів – від офіційного (*formal*) до фамільярного (*familiar*) стилю (див.: Kenyon, 1962). Пізніше В. Лабов висловив думку, що теорія Дж. Кеньона не є коректною, оскільки існує безпосередній взаємозв'язок між стилістичною та соціальною стратифікацією і ті ж самі відмінності свідчать про інший культурний або соціальний рівень мови та про інший її стиль (фонологічні варіанти вимови *th*, *-ing*, *r*, граматичні варіанти – синтаксична тавтологія, подвійне заперечення, використання форми *ain't*) (див.: Labov, 1976).

Проте безперечним досягненням Дж. Кеньона є **концепція доречності** (*doctrine of appropriateness*), згідно з якою оцінки «правильно» або «неправильно» можуть надаватися лише стосовно культурних рівнів (причому «рівень» розуміється як «ступінь чогось»); стилі ж не протиставлені один одному за ступенем правильності, оскільки правильність не є абсолютною категорією; правильним можна вважати **доречне** використання мовних засобів, тобто таке, що відповідає кожній конкретній ситуації спілкування. Цей погляд на стилістичну правильність мовлення поділяється сьогодні практично всіма лінгвістами.

Продуктом соціолінгвістичного погляду на питання стилістики є й найвідоміша класифікація стилів, запропонована М. Джусом, в якій використання лінгвістичних засобів інтерпретується як лише частина культури суспільства, яка перебуває у гомеостатичній рівновазі з іншими її частинами (див.: Joos, 1962). М. Джус представляє свою класифікацію у вигляді ієрархії п'яти стилів та ілюструє її такими прикладами:

- Frozen - Суворо-офіційні стосунки між комунікантами
Visitors should make their way at once to the upper floor by way of the staircase
- Formal – Офіційно-ділові стосунки між комунікантами
Visitors should go upstairs at once
- Consultative – Рутинно-ділові стосунки між комунікантами
Would you mind going upstairs right away, please?
- Casual - Приватні, дружні стосунки між комунікантами
Time you all went upstairs now
- Intimate – Інтимні, домашні стосунки між комунікантами
Up you go, chaps!

У **вітчизняній** лінгвістиці стильові різновиди як мови, так і мовлення традиційно досліджуються в термінах функціональних стилів. Поняття функціонального стилю має різні тлумачення в науковій літературі, в залежності від того, на яких засадах здійснюється поділ на функціональні стилі. Класифікація може базуватись на функції мови, сферах використання мови, базових диференційних ознаках і т. д. Наведемо визначення функціонального стилю за першими двома критеріями, як найбільш поширеними в українській традиції:

1) **функціональний стиль** – це різновид мовлення з властивими йому мовними засобами, який використовується для здійснення **певної функції мови** – спілкування, повідомлення та впливу (Пономарів, 2000);

2) **функціональний стиль** – це різновид мови («тип мислення, мовної діяльності»), що співвідноситься з **певною соціальною сферою спілкування** (Стилістика української мови, 2006). Незважаючи на те, що кількість функціональних стилів може варіюватись в залежності від використовуваної класифікаційної схеми, найусталенішим є розрізнення п'яти функціональних стилів: наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, художнього та розмовного.

Крім функціональних, в українській літературній мові виділяють також **експресивні стилі** як різновиди мови, наділені певним колоритом (див.: Чередниченко, 1962). Колорит піднесеності, урочистості визначає високий стиль, нейтральності – середній стиль, іронічності, зневажливості – низький стиль. Функціональні та експресивні стилі певним чином пов'язані між собою. Приміром, функціональний науковий співвідноситься здебільшого з експресивним середнім стилем, меншою мірою – з низьким і дуже мало – з високим стилем. У функціональному офіційно-діловому стилі також переважає середня експресія і лише у дипломатичному підстилі проявляється висока експресивність.

З огляду на те, що художня література являє собою вторинну семіотичну систему, закони її побудови та функціонування значно відрізняються від закономірностей, яким підпорядковується практичне (нехудожнє) мовлення. Тому цілком слушною є думка тих філологів, які стверджують, що художнє мовлення не створює окремого функціонального стилю, але представляє собою окремий тип мови (див.: Стилістика англійського языка, 1991), котрий за своїми характеристиками є більш спорідненим з мовою музики, архітектури, живопису, театру, кінематографу, ніж зі стилями практичного мовлення. Внаслідок специфічного використання мовних елементів всіх рівнів слово в поетичному контексті перестає бути рівним самому собі (своїм словниковим дефініціям), а поетичний твір в цілому функціонує як неподільна єдність форми і змісту. Тому призначення образних засобів (метафор, метонімії тощо) у поетичних творах нетотожне їх призначенню у текстах, належних до інших функціональних стилів. Якщо в останньому випадку вони надають тексту додаткової експресивності і служать засобами кращого донесення основної думки автора, скажімо, публіцистичної статті або газетного нарису, то у творі поетичному образні мовні і мовленнєві елементи наділено самоцінністю, адже сам мовний матеріал перетворюється на невід'ємну частину художнього смислу.

2. Офіційно-діловий стиль

Офіційно-діловий стиль представлений значною кількістю типів текстів, який можна розділити на ряд жанрів.

Деякі вчені (І. Р. Гальперін) виділяють такі субстили офіційно-ділового стилю:

- 1) стиль ділових документів;
- 2) стиль юридичних документів;
- 3) стиль дипломатичних документів;
- 4) стиль військових документів.

Як і інші стилі, у цього стилю є певна комунікативна мета, відповідно до якої використовуються мовні та стилістичні засоби. Головна мета текстів цього стилю – поєднати дві сторони для здійснення справи (поєднати їх зобов'язаннями). Цими сторонами можуть бути: держава та громадянин (юридичні документи); суспільство та його члени (укази, статuti); два або більше підприємства (ділові листи, контракти); особа вища за статусом та особа нижча за статусом (накази, інструкції) тощо. Іншими словами, мета текстів цього стилю – досягти домовленості між двома сторонами, знайти форми кооперації, які б підходили всім.

Спільні риси всіх текстів офіційно-ділового стилю: логічність, офіційність, точність, стереотипність, об'єктивність, ясність, конкретність, знеособленість, строгість, не емоційність, загодованість (у тому числі символи та аббревіатури) тощо.

До найважливіших ознак відносимо офіційність, логічність, точність та стереотипність.

Офіційність (нейтральність, діловитість, строгість) тексту офіційно-ділового стилю створюється цілеспрямованим відбором всіх мовних засобів, але насамперед лексики. У цих документах можливе вживання лише нейтральної та книжної лексики, запозичень, архаїзмів, широко представлена різноманітна термінологія. У синтаксисі офіційність створюється використанням складних конструкцій, дієприкметникових зворотів, пасивних конструкцій.

Логічність тексту створюється насамперед його архітектонікою, або композицією, що реалізується згідно чіткої моделі, та синтаксисом, який у 65-70%представлений складносурядними та складнопідрядними реченнями з багатомною системою коннективів, що забезпечують однозначність розуміння тексту.

Точність тексту або точність змісту тексту обумовлена тим, що автори прагнуть таких формулювань, які б не допускали тлумачень змісту, відмінних від тих, що ними (авторами) передбачались. Особливу роль у досягненні точності, особливо у юридичних та політичних документах, відіграє використання номенклатурних слів, термінології, іменників у прямому значенні, рідко вживаються слова-замінники (it, this, one). У синтаксисі точність досягається широким вживанням додатків, обставин, означень у функції уточнення, вставних речень пояснюючого та уточнюючого характеру.

Стереотипність є основною ознакою будь-якого тексту офіційно-ділового стилю, оскільки всі вищезгадані якості таких текстів – офіційність, логічність, точність – постійно відтворюючись у кожному тексті і утворюють його

стереотипність, стереотипність архітекτονіки (структура ділового листа), синтаксису, лексики. Стереотипність текстів офіційно-ділового стилю полегшує створення та сприйняття таких текстів.

the above-mentioned	вищезазначений
hereinafter named	тут і далі (іменований; який іменується)
on behalf of	від імені

Dear Sir

H. M. S. (His Majesty's Steamship)

FINANCE

extra revenue	додатковий річний дохід
taxable capacities	податкоспроможність

DIPLOMATIC DOCUMENTS

memorandum

pact

plenipotentiary повноважний представник

high contracting parties високі сторони, що домовляються

MILITARY DOCUMENTS

D. A. O. (Divisional Ammunition Officer) начальник забезпечення дивізії боєприпасами

atk (attack)

A/T (anti-tank)

ATAS (Air Transport Auxiliary Service) Допоміжна авіаційна транспортна служба

LEGAL DOCUMENTS

a body of judges	суддівський корпус
to deal with a case	

Порівнюючи традиції розвитку англomовної та україномовної офіційно-ділової комунікації потрібно відзначити, що в частині ділового листування перша завжди вирізнялася значно більшою орієнтованістю на адресата, бажанням запобігти можливим негативним реакціям отримувача та стимулювати реакції позитивні. Як відомо, американські дослідники розробили спеціальну методологію ділового листування, була створена теорія індивідуальної виконавчої техніки, скерована на забезпечення максимального ефекту в запровадженні економічних стратегій підприємства. Натомість в українському справочинстві наявність індивідуального начала завжди вважалась ненормативною.

Жанр ділового листа проявляє себе ширше та різноманітніше в англо-американському справочинстві, ніж в українському.

По-перше, англomовний діловий етикет передбачає існування таких різновидів службового листа, які є відсутніми в українському письмовому діловому спілкуванні: пропозиція про підвищення у посаді, згода або відмова від підвищення у посаді, прохання про надання рекомендації і деякі інші.

По-друге, певні підвиди англomовних ділових листів мають інші жанрові відповідники в українському діловому стилі:

Англ.

Лист-рекомендація

Укр.

Характеристика

Лист-повідомлення про звільнення

Заява про звільнення

Лист-попередження

Письмова догана

Внаслідок цього жанрового контрасту аналогічні за змістом службові документи мають у порівнюваних мовах різну стилістику.

Розкласифікуємо ділові листи за їх загальним стилістичним тоном (Таблиця 6.2). Адже незважаючи на традиційність та безособовість офіційно-ділового стилю, діловий лист, в залежності від прагматичної мети адресанта, може відзначатися певною компліментарністю, містити вияви підкресленого позитивного ставлення до партнера, бути нейтрально доброзичливим або мати дещо негативне забарвлення.

Таблиця 6.2

КЛАСИФІКАЦІЯ ДІЛОВИХ ЛИСТІВ ЗА ЗАГАЛЬНИМ СТИЛІСТИЧНИМ ТОНОМ

Листи позитивного змісту		Нейтральні листи		Листи негативного змісту	
Letter of Appreciation Letter of Recognition Thank you letter	Лист-подяка	Offer	Лист-пропозиція	Claim Rejection	Лист-рекламація Лист-відмова
Letter of Congratulation	Лист-привітання	Inquiry	Лист-запит	Reminder First Reminder Second Reminder Third Reminder Final Reminder	Лист-нагадування Лист-попередження Лист-вимога
		Confirmation (Acknowledgement)	Лист підтвердження	Letter of Condolence	Лист-співчуття

Специфічною рисою англomовного ділового листування є чітко виражена тенденція до ослаблення офіційного стилістичного тону бізнесової кореспонденції. Це певним чином позначається на всіх формульних елементах у структурі ділового листа. Все частіше у звертанні адресата не використовується титул **Mr.**, **Mrs.** або **Ms.** І воно має вигляд *Dear William Terry* або *Dear Helen Osborne*, незважаючи на те, що стосунки між відправником письма та адресатом не настільки неформальні, щоб називати один одного на ім'я. Проте, за новими етикетними приписами, використання цього звертання слугує якби передвісником налагодження таких надійних бізнесових стосунків взаємодовіри, які незабаром зроблять можливим перехід до звертання на ім'я у подальшому повсякденному спілкуванні з новим партнером. Єдиною порадою,

яку надають посібники з ділового листування у цьому випадку, є обережність та помірність у послугування таким звертанням на початку знайомства.

Крім того, в англомовній діловій кореспонденції все частіше трапляються формули прощання *With best regards* або *Best regards*, які ще нещодавно вважалися недостатньо офіційними для ділового спілкування. Водночас до розряду старомодних потрапляють стереотипні завершальні речення *Yours truly* (для британського варіанту), *Respectfully yours, I am yours faithfully*, які сприймаються як занадто піднесені, а відтак неадекватні у сфері рівноправного ділового спілкування.

З причин недоречної офіційності і холодності тону не рекомендують починати лист фразами-кліше *We are in receipt of your inquiry* або *In reply to your inquiry*. Новітні посібники з ділової комунікації подають в якості стилістично неадекватних не лише такі насправді пишномовні звороти як *We are taking liberty of sending you* або *We hasten to reply to your esteemed inquiry*, але й фрази на кшталт *It was with the utmost pleasure that we received...* або *We deeply regret that we cannot supply you with...* Вони оцінюються як такі, що звучать у найкращому випадку занадто емоційно, у найгіршому – не досить щиро. Натомість пропонується використовувати нейтрально-розмовні еквіваленти *Thank you for.../We are sorry that...*

У річищі тієї ж тенденції зазнає змін і оформлення комерційного/ділового листа. Так, сьогодні в бізнесовій кореспонденції співіснують два стилі пунктуації: традиційний або «закритий» (*the closed pattern of punctuation*) та новітній, «відкритий» (*the open pattern of punctuation*). Сутність першого полягає у використанні крапки та коми при написанні дати, внутрішньої адреси, звертання до адресата, заголовка до тексту листа та формули прощання. При дотриманні більш сучасного «відкритого» стилю розділові знаки є відсутніми у всіх вищезгаданих частинах листа і вживаються лише в його основному тексті.

Яскраво виражена орієнтованість англомовного ділового листа на його адресата визначає ту особливу увагу, що її надають в англо-американському службовому спілкуванні різного роду **деземфазуючим** методикам (*disemphasing techniques*). Багато англо-американських посібників з офіційного листування навчають способам запобігання будь-якого негативного ефекту, що може виникнути під час ділової комунікації. Зазначимо найважливіші стратегії деземфази.

1) **Використання пасивного способу** замість активного пом'якшує прохання: *I would like to get a prompt reply* – *A prompt reply would be appreciated*;

2) **Уникання запереченої частки «не» та негативних мовних форм** взагалі і заміна їх синонімічними зворотами позитивного звучання дозволяє зауважувати деякі незручні або неприємні моменти. Оскільки в українському справочинстві цьому правилу не надається настільки принципового значення, досить часто в українському перекладі відбувається зворотна трансформація: *To encourage all customers we are prepared to offer...* - Щоб не втратити клієнтів, ми готові запропонувати...

3) **Заміна коротких речень на більш розгорнуті** допомагає уникнути небажаної різкості викладу: *We are interested in your range of shirts. – We are large wholesalers and are interested in your range of shirts/*

4) **Деперсоналізація скарг** в кореспонденції з негативним емоційним забарвленням (лист-рекламація, лист-нагадування) за рахунок уникання займенників *you, your* є запорукою того, що лист буде сприйнято не як звинувачення, а радше як прохання виправити помилки або усунути недоліки: ***your** mistake, **your** error – the mistake, the fault; **you** are to blame – it must have happened because...*

5) Активне використання **формул ввічливості** у вигляді запитальних речень з численними формами умовного способу сприяє більшій переконливості **листів-вибачень**: *Had we known this in time, we would have telephoned you to explain the problem. Should this situation arise again, we will be better prepared.*

Багато схожих моментів спостерігається в питаннях культури англо-американського та українського ділового мовлення. В обох випадках констатується необхідність суворого дотримання стилістичних норм ділового спілкування, неприпустимість його надмірної демократизації або, навпаки, зайвої формалізації, а також виконання загальних вимог культури мовлення.

3. Публіцистичний стиль (медійний стиль)

Масова печатна продукція з'явилась у різних європейських країнах у XVII столітті: 1631 рік – починає видаватись *Gazette de France*, 1785 – *The Times, London*, 1792 – *El Diario de Barcelona*, 1702 – «Ведомости». Україна – питання на семінар!

І. Р. Гальперін говорить про наявність газетного стилю та публіцистичного стилю. До газетного відносить а) стиль газетних повідомлень, заголовків та об'яв та б) стиль газетних статей, який водночас є різновидом публіцистичного стилю, до якого також належать стиль ораторський та стиль есе.

Певні автори (Ю. М. Скребнєв) вважають, що виокремлювати газетний стиль недоцільно, адже у різних розділах газет відображаються різні стильові системи мови: зустрічаються статті з різних питань культури, науки, техніки; у газетах поряд із публіцистичним стилем зустрічаються офіційно-діловий та науковий; а також іноді публікують художні твори (або уривки з них).

Однак виділити загальні закономірності публіцистичного стилю можна.

Якісна своєрідність текстів публіцистичного стилю зумовлена кількома обставинами: по-перше, широким колом питань, що розглядаються; по-друге, тим, що публіцистика звертається до широкої аудиторії; по-третє, публіцистичні тексти прагнуть до того, щоб певним чином впливати на ум та почуття читачів, сформулювати в аудиторії певне оцінне уявлення про факти та події, про які йде мова. Отже, публіцистичний текст повинен бути зрозумілим, логічним, переконливим та експресивним.

Публіцистичний стиль може реалізовуватись як в усній, так і в письмовій формі. Усна форма представлена виступами на громадських зборах (монологічні висловлювання) та публічних диспутах (діалог).

Ораторський стиль (доповіді, промови). Найхарактерніша риса – прямий контакт з аудиторією. Мовець постійно звертається до публіки, залучаючи відповідні мовні засоби: *ladies and gentlemen, honourable guests, dear colleagues, dear friends etc.*; також характерним є використання займенників другої особи (*you*), іноді використовуються скорочені форми (*I'll, won't, haven't etc.*), розмовні слова. Стилiстичні засоби, що використовуються, зумовлені метою комунікативного акту. Щоб тримати слухачів у напрузі можуть використовувати різноманітні засоби, однак надмірне їх використання може привести до заплутування, нудьги (від того, що мовець ніяк не дійде до суті). Оскільки промови сприймаються на слух і аудиторія (коли не робить записів) покладається лише на пам'ять, оратор використовує багато повторень, синонімів, перифраз основної думки, щоб звернути на них увагу та змусити запам'ятати. Риторичні питання – для привертання уваги, зближення мовця з аудиторією, стимулювання процесів міркування. Не тільки риторичні питання.

ТБ і радіокоментарі – позбавлені прямого контакту з аудиторією (найчастіше – окрім випадків телемостів, «телефонних» запитань, запитань і Інтернеті тощо). Теж насичені найрізноманітнішими стилістичними засобами для досягнення вірогідності.

Есе – серія особистих дотепних коментарів з якоїсь теми. Найхарактерніші риси: 1) стислість; 2) використання займенників першої особи – для підкреслення особистого ставлення до проблеми; 3) широке використання сполучників та інших приєднувальних елементів, що полегшує розуміння зв'язку між думками; 4) використання слів для позначення емоцій; 5) використання порівнянь та поширених метафор як засобів стимулювання розумового процесу.

Письмова форма

Найбільш широко публіцистичні тексти представлені у газетах та суспільно-політичних журналах. Найбільш загальна особливість мови газети – «конструктивно-задане поєднання експресії та стандарту» (Костомаров В. Г.).

Під час кількісно-якісної характеристики газетної лексики відзначили великий відсоток власних імен (топонімів, антропонімів, назв організацій тощо), більш високий (ніж в інших стилях) відсоток числівників та дат. З точки зору етимології, характерною є велика кількість інтернаціональних слів, а також схильність до інновацій; численними є кліше. Тексти газетного стилю української та російської мов теж перенасичена запозиченнями та інтернаціоналізмами (*кореспонденція, інформація, ідеологія, монополіст*), отже характерною морфологічною ознакою газетного стилю українського та російського мовлення – велика кількість іншомовних суфіксів (*-ція, -ація, -изм* тощо).

Наявність кліше у текстах публіцистичного стилю пояснюється певними особливостями комунікативного акту, у якому беруть участь такі тексти. З

одного боку, необхідність швидко та оперативно готувати матеріал у формі, доступній для розуміння більшості потенційних читачів, веде до того, що в газеті широко використовуються найрізноманітніші мовленнєві штампи, з іншого боку, необхідність впливу на розум та відчуття читачів веде до того, що автори прагнуть експресії, використовуючи у тексті все нові й нові виражальні засоби та стилістичні прийоми. Відбувається парадоксальне, водночас, закономірне явище – слово, словосполучення, висловлення, створене для виразності, дуже швидко цю виразність втрачає, перетворюючись на штамп: *неуклонное повышение, неприкрытый нажим, злоеущие планы; political crisis, freedom fighters, leading supporters...*

В плані денотації дослідники відзначають велику кількість абстрактних слів, хоча інформація, зазвичай, конкретна. В плані конотації відзначається наявність не стільки емоційної, скільки експресивної та оцінної лексики.

Експресія на сторінках газет має дещо інший характер, ніж образність у художньому тексті: вона не служить засобом створення образної системи, як у мові художньої літератури.

За функціональним призначенням та жанру газетні тексти можна представити у вигляді такої таблиці:

Таблиця 6.3

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЖАНР ГАЗЕТНИХ ТЕКСТІВ

Функціональне призначення тексту	Жанр тексту
1. Тексти, що інформують	короткі газетні повідомлення, повідомлення телеграфних агентств, офіційні повідомлення
2. Тексти, що коментують	а) об'єктивно-інформативні: передові, огляди, колонки коментаторів, аналіз новин б) суб'єктивно-інформативні: інтерв'ю, репортаж, нарис
3. Оцінні тексти	памфлети, фейлетони

Розмежування текстів, що інформують та коментують не завжди чітке: повідомлення можуть містити елементи коментаря, коментуючий текст, як правило, не тільки коментує вже наявну у читача інформацію, але й додає до неї щось нове.

У найбільш об'ємних інформативних повідомлень композиція тексту має певні закономірності, які можна умовно назвати «правило снігового клубку»: заголовок повідомлення надає найважливішу інформацію (компресивна функція), перший абзац коротко викладає цю інформацію, наступні абзаци розширюють, уточнюють, доповнюють відомості, викладені у заголовку та першому абзаці. Заголовок забезпечує образну репрезентацію змісту, у зв'язку з

чим у них вживаються різноманітні стилістичні засоби: алітерація, асонанс, метафори, епітети, алюзії тощо. Для компресії використовуються атрибутивні ланцюжки (60 Part-time Nursery Pupils); існує тенденція до опущення артиклів. Використовуються такі графічні стилістичні засоби як різні шрифти (далі у тексті – розподіл на колонки, абзаци тощо).

У коментуючих текстах, на відміну від інформуючих, вживається не тільки композиційно-мовленнєва форма «розповідь», але й «міркування». Для об'єктивно-інформативних текстів характерна більша свобода викладення, відносно багатий арсенал лексичних та синтаксичних одиниць, які належать до різних стилістичних шарів, широке використання виразних засобів та стилістичних прийомів різних рівнів. Спільною рисою суб'єктивно-інформативних текстів є те, що всі вони викладаються від 1ї особи, тобто є суб'єктивізованою розповіддю, що актуалізує вірогідність/достовірність, неповноту, суб'єктивність. Інтерв'ю та репортажі повністю або частково орієнтовані на норми розмовного мовлення. Нарис за багатьма характеристиками наближається до художніх текстів.

Лексико-фразеологічні особливості газети: заміна простого дієслова стійким словосполученням, що додає зайві склади та створює враження плавності (*be subjected to, have the effect of, serve the purpose of, exhibit a tendency to etc.*); надається перевага прийменниковим зворотам перед герундієм (*by examination of*, а не *by examining*); прості сполучники та прийменники замінюються зворотами (*with respect to, in view of, on the hypothesis that*); зустрічаються літоти-кліше (*not unimportant, not unworthy, not inevitable etc.*).

Граматичні особливості (В. Л. Наєр): своєрідність використання граматичних часів та станів, велика кількість атрибутивних конструкцій (як вже відзначалось), особливості порядку слів. Наприклад, положення обставин часу не в кінці або на початку речення (як звичайно), а між підметом та присудком. Що концентрує увагу на присудку: 'A group of Tory backbenchers yesterday called for severe restrictions on the CND Easter peace demonstration' (backbencher – рядовий член парламенту; CND – Campaign for Nuclear Disarmament – Рух за ядерне роззброєння).

Інформацію несуть обставини місця, вони виражаються зворотами з декількох слів та поміщуються у кінець речення.

Газетно-публіцистичний стиль сучасної української мови зазнає великого впливу російської мови (як і інші стилі). Українські лінгвісти констатують наявність великої кількості русизмів: *яд (отрута), алтар (вівтар), груз (вантаж/тягар)*. Відбувається постійне калькування з російської мови *багаточисельний (численний), всезагальний (загальний), співпадати (збігатися), духовенство (духівництво), учбовий (навчальний), просвітитель (просвітник), клюква (журавлина)*.

Крім цього, лінгвісти відзначають вплив розмовного мовлення на всі стилі, у тому числі на публіцистичний. Українська та російська мови, а також французька та іспанська зазнають цього впливу більше, ніж англійська. Незважаючи на сувору мовну політику у більшості країн (окрім Росії та

України), важко запобігти подібній контамінації. Іноді ці контамінації проникають з розмовного стилю до публіцистичного й навпаки, породжуючи гумористичні та іронічні відтінки.

4. Науковий стиль

Зародження функціонального стилю наукової прози в англійській мові датується XVI століттям. До цього наукова проза існувала виключно латинською мовою. На першому етапі свого розвитку наукова проза не мала жодної жанрової диференціації. Процес жанрового впорядкування розпочався у XVII столітті, сформувались жанри есе, трактату. З'явилися перші наукові журнали ('Philosophical Transactions' у Лондоні). У XVIII столітті однією з рис англійської наукової прози є подальша послідовна орієнтація на норми книжного письмового мовлення. У цей період формується жанр монографії та всі інші жанри, що існують і досі.

Таблиця 6.4

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЖАНР ТЕКСТІВ НАУКОВОГО СТИЛЮ

<i>Функціональне призначення тексту</i>	<i>Жанр тексту</i>
1. Власне наукові тексти	монографія, стаття, доповідь, дисертація, звіт
2. Інформаційно-реферативні	реферат, анотація, тези, резюме, автореферат
3. Довідково-енциклопедичні	енциклопедія, словник, довідник
4. Науково-навчальні	підручник, навчальний посібник
5. Науково-оцінні	рецензія, відгук, висновок (комісії)
6. Інструктивні	інструкція, керівництво, програма, рекомендація
7. Науково-ділові	а) документація: патенти, авторські свідоцтва, стандарти б) управлінські: акт, договір
8. Науково-популярні	представлені різними жанрами

Основними жанрами наукового стилю є:

1) монографія – наукове дослідження, написане одним автором або авторським колективом, присвячене одному питанню, темі; монографія має зазвичай великий обсяг та є окремим виданням;

2) стаття – науковий твір відносно невеликого розміру; статті розміщують у збірці, журналі, неперіодичному виданні; у статті зазвичай розглядаються більш окремі питання, ніж у монографії;

3) реферат – короткий виклад однієї або кількох робіт, що об'єднуються за якоюсь ознакою (праці одного автора з різних тем, праці кількох авторів, присвячених одній проблемі тощо);

4) автореферат – короткий виклад змісту дисертації, іноді книги, як правило написане самим автором;

5) анотація – короткий виклад змісту роботи, має невеликий обсяг, зазвичай передуює книзі;

6) тези – положення, що коротко викладають основні думки лекції, доповіді;

7) рецензія: мета рецензії – оцінка тієї чи іншої публікації, тому вона несе змістовно-фактуальну інформацію – інформацію про структуру та обсяг видання та інтелектуальну інформацію – про зміст видання та інформацію оцінного характеру.

Метою наукової комунікації є виявлення певних об'єктивних закономірностей існування, а також висунення та подальше обґрунтування наукових концепцій і гіпотез. Ці завдання зумовлюють такі провідні ознаки наукового стилю як його об'єктивність, інформативність, однозначність, логічна послідовність, точність, лаконічність тощо. з перелічених ознак впливає необхідність жорсткої композиційно-мовленнєвої регламентованості наукових текстів. Тому в обох порівнюваних мовах вони характеризуються чіткою структуризацією (членуванням тексту на глави, частини, розділи), лексико-синтаксичною орієнтацією на норми книжної письмової мови, безособовістю викладу, яка об'єктивує узагальнене особисте: *one can see...*, *можна припустити, що...*, майже цілковитою відсутністю емоційно-експресивних елементів, тропів, широким вживанням загальнонаукової та спеціальної термінології, цитат, посилань.

У науковому стилі важливим є так званий науковий апарат роботи. Під цим мається на увазі: система посилань на праці, що використовуються та цитуються; зазначення джерел фактичного матеріалу, що використовується, формулювання або уточнення існуючих формулювань понять, якими буде оперувати автор, опис методики, що використовується для дослідження, опис матеріалу, перелік використаної та процитованої літератури, перелік джерел дослідженого матеріалу, предметний індекс, який дозволяє читачу швидко знайти необхідний матеріал. Одним з найважливіших компонентів наукового апарату роботи є цитата.

Композиційно-мовленнєві форми, що використовуються у наукових текстах, не є численними – це опис, який може бути статичним та динамічним та розмірковування, що ділиться на доведення та умовивід. Доведення та умовиводи можуть бути теоретичними, емпіричними та мішаними.

Синтаксис даного стилю орієнтується на норми книжного мовлення, специфічною рисою даного стилю є широке використання дієприкметникових та герундіальних зворотів, інфінітивів у функції означення та пасивної форми дієслова. Стосовно лексичних особливостей необхідно зауважити, що характерним є вживання книжкової лексики, широке використання термінології, яку можна розділити на загальнонаукову та спеціальну.

Нещодавно серед вчених поширеною була думка про те, що науковий стиль базується на моносемантиці наукових термінів, що в ньому немає місця

для суб'єктивних відтінків думки і, відповідно, експресивних засобів вираження. Але вже визнано, що ця функціональна підсистема мови стала набагато більше демократична: термін може бути полісемічним та варіативним, наукове мовлення може мати своє індивідуальне забарвлення, у ньому зустрічаються метафори, порівняння, епітети, паралельні конструкції тощо. Безумовно, роль всіх вищезазначених виражальних засобів у науковому стилі дещо інша, ніж у художньому стилі (де вони служать для створення поетичності, образності). У науковому стилі ці засоби відтіняють логіку та істинність інформації, що викладається; служать засобом перцептивного впливу на читача.

Водночас порівняльний аналіз англо-американських та українських наукових текстів дозволяє виявити і певні стилістичні розбіжності. Однією з найбільш помітних відмінностей українського наукового мовлення у порівнянні з англійським є його підкреслена безсуб'єктність, відсторонена манера викладу та використання займенника «ми» на позначення автора – *Pluralis Modestiae* або «ми скромності». На відміну від *Pluralis Majestatis* («ми» як символу королівської влади) та *Pluralis Auctoris* («ми», яке свідчить про те, що автор представляє групу людей), *Pluralis Modestiae* має, з одного боку, підкреслювати скромність автора, з іншого – служити засобом залучення читача до ходу його аналітичних міркувань. Натомість англо-американські дослідники часто вживають на позначення автора займенник “I”.

Персональність англо-американського наукового стилю тісно пов'язана з його ще однією контрастною рисою: більшою емоційністю, окресленістю особистісного начала. Скажімо, звичні для англомовного наукового спілкування вирази *exciting facts* (*findings* і т. д.), *a fascinating array of new scientific evidence* звучатимуть у мовленні українських науковців радше як **цікаві факти** (*результати дослідження*), **значна (велика) кількість наукових свідчень**. Трапляються в англомовних наукових текстах і образні фразеологізми.

Привертає увагу також той факт, що в англійському науковому мовленні може відбуватися розкриття мовної особистості автора наукової праці. Науковець, який тонко відчуває особливості мови, має змогу свідомо використовувати її; при цьому науковий дискурс не обмежується традиційними цілями, що полягають у доведенні певних теоретичних постулатів, але й набуває **функції впливу на читачів**.

Крім того, дослідники англійського наукового стилю відзначають той факт, що, на відміну від українських науковців, англо-американські вчені є схильними до самореклами, і це також свідчить про **зорієнтованість їхніх праць на адресата**.

Ще одна відмінна характеристика англійського наукового мовлення – санкціонованість у ньому розмовного тону – також пояснюється менш суворими жанрово-стилістичними вимогами до наукового стилю, що утвердилися в англійській мові. Розмовність інтонації англомовного наукового дискурсу часто створюється завдяки фразових дієслів, а також запитань, які

спрямовують думку в певному руслі: *How do we explain this phenomenon?/ What mindset has this scholar brought to the task?* В українських наукових публікаціях функцію таких запитальних речень нерідко беруть на себе речення спонукальні, які є більш академічними за своїм звучанням: *Розгляньмо.../ Проаналізуймо.../ Визначимо... / Відокремимо...*

Останнім часом стилістично-жанрова демократизація торкнулася і українського наукового мовлення, внаслідок чого в ньому деякою мірою послабшали жорстокі канони традиційного наукового стилю.

Контрастність англо-американського та українського наукового стилю спостерігається і в жанрі наукової дискусії. Вона полягає у меншій категоричності англо-американського наукового спілкування, яка досягається завдяки обов'язковій наявності позитивних суб'єктивно-оціночних характеристик обговорюваної наукової праці, причому типовою є певна гіперболізація позитивних рис, використання літоти (применшення) для критичної частини виступу та активне залучення засобів зниження категоричності тону: модальних дієслів, умовного способу тощо. українська наукова комунікація характеризується більш стриманими оцінками позитивних моментів і гострішим акцентуванням критичних зауважень. Потрібно зазначити, що аналогічні висновки зроблено і щодо контрактивних рис наукового спілкування в російській та англійській культурах.

Серед інших стилістичних розбіжностей англо-американського та українського мовлення потрібно відзначити надзвичайну увагу англійських дослідників до формальної структурованості наукового тексту, його розподілу на глави та під глави з відповідними заголовками, а також часте використання ними фраз, що є посиланнями на сам текст (*in this chapter I shall describe; the major focus of this paper is on ...*).

Основні жанри наукового стилю англійської та української мов, можна сказати, не виявляють принципових розбіжностей:

англ.	укр.
<i>study</i>	монографія
<i>thesis, dissertation</i>	дисертація
<i>(research) paper</i>	наукова стаття
<i>research paper abstract/</i>	анотація
<i>journal abstract</i>	
<i>(conference) paper</i>	наукова доповідь
<i>conference abstracts</i>	тези доповіді
<i>review</i>	рецензія
<i>scholarly dispute</i>	наукова дискусія
<i>dictionary</i>	словник
<i>thesaurus, encyclopaedia</i>	енциклопедія
<i>reference book, instructor</i>	довідник

Проте деякі жанри не мають точних відповідників у порівнюваних мовах, скажімо, «*реферат*» лише приблизно можна передати англійською як

“summary”. Певною мірою жанрово-стильова асиметрія проявляється також в існуванні окремих другорядних (або допоміжних) жанрів англійського наукового стилю (в термінології Т. В. Яхонтової “subsidiary genres”, див.: Яхонтова, 2003), таких як науково-дослідницький проект (на здобуття гранту) – *research project/grant proposal*, та лист-рекомендація (для вчених, які бажають отримати грант) – *letter of recommendation*. І хоча ці жанри останнім часом опановуються й українськими науковцями, але вони не є типовими безпосередньо для української наукової традиції.

На додаток до вищезазначеного, жанрово-стильова асиметрія може бути пов’язана з диференціацією або не диференціацією тих чи інших жанрів в певній культурній традиції. Скажімо, у номенклатурі англійських наукових жанрів не розрізняються жанри «стаття» та «доповідь», які позначаються тим самим терміном “paper”.

5. Розмовний стиль

Деякі вчені виділяють літературно-розмовний та фамільярно-розмовний стилі. ці функціональні стилі схожі тим, що вони відносяться до усного типу мовлення, орієнтуються на норми розмовної мови, можуть містити структури художнього письмового (для літературно-розмовного) та усного (для фамільярно-розмовного типів мовлення). Основною одиницею спілкування цих стилів є висловлення; послідовність висловлень утворює діалог, або дискурс. Усна форма висловлювання та специфічність такого комунікативного акту – безпосередня наявність партнера по комунікації, що забезпечує стійкий та оперативний зворотній зв’язок, можливість широкого вживання інтонації як засобу передання найтонших нюансів змісту та відчуттів, можливість використання пар лінгвістичних заходів (жестів, міміки, безпосереднього вказування) – все це визначає його стилістичні особливості, та й самі принципи відбору та комбінації мовних засобів для вирішення тих або інших комунікативних задач.

Використання літературно-розмовного або фамільярно-розмовного визначається двома основними факторами: характером ситуації спілкування (формальна та неформальна) та рольовим статусом комунікантів (однаковий або різний)

Спостерігаємо такі синтаксичні та морфологічні особливості: відносно простий синтаксис, помітна тенденція до вживання відносно простих речень, розповсюдженим є еліпсис, вставні елементи, у складних реченнях переважає безсполучниковий зв’язок. Фамільярно-розмовне мовлення дозволяє використання слів зниженого реєстру. На всіх рівнях (фонетичному, морфологічному, синтаксичному) спостерігається компресія, яка відбувається за законами теорії інформації – у тому сенсі, що компресії підлягають лише семантично надлишкові елементи.

6. Художній стиль (стиль художньої літератури)

Літературно-художня діяльність людини бере початок у фольклорі, народній пісні, народних оповіданнях. Науковий підхід до її аналізу з'явився у першій половині 19 століття. Свого апогею критика літературного твору досягла у XX столітті.

Естетична функція є головною для стилю художньої літератури.

Цей стиль найбільше привертає увагу лінгвістів взагалі та стилістів зокрема, адже у цьому стилі використовується вся гамма виражальних засобів та стилістичних прийомів.

Стиль художньої літератури включає в себе художню прозу, драму та поезію. Мова художньої прози дуже різноманітна. Більшість книг містить пряму мову (висловлювання героїв та самого автора). Мовлення автора втілює всі стилістичні прикраси, які тільки можливі у системі мови. Мовлення героїв – віддзеркалення природної комунікації людей, яку вони здійснюють за допомогою засобів розмовного стилю.

Мова драми – це теж стилізація розмовного стилю, який є не тільки засобом передачі інформації, але й інструментом опису персонажів.

Найбільш яскравою рисою мовлення поезії є її піднесеність. Система образів поезії є ґрунтовною, прихованою та захопливою. Вона створюється за допомогою слів супернейтральної лексики (книжкової лексики, варваризмів, застарілих слів), свіжих та оригінальних тропів, інверсій, повторів, паралельних конструкцій.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Яка класифікація стилів була запропонована В. В. Виноградовим?
2. У якій лінгвістичній традиції поняття функціонального стилю пов'язано з терміном «регістр мови/мовлення»?
3. Яка галузь лінгвістики була рушійною силою жанрово-стилістичної диференціації мови в американській лінгвістичній традиції?
4. Які риси є характерними для офіційно-ділового стилю?
5. Чи жанри ділових листів є майже однаковими або дуже відмінними в українській та в англійській мовах?
6. Яка ключова функція публіцистичного стилю?
7. Що таке деземфаза і яка в неї функція у спілкування?
8. Які риси є ключовими для публіцистичного стилю?
9. Які жанри є основними для наукового стилю?
10. Чим характеризується розмовний стиль?

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Виразжальний засіб будь-якого рівня мови – маркований член стилістичної або функціонально-стилістичної опозиції, що має інваріантне значення та відноситься до плану мови.

Денотат – термін логіки, транспонований до логічної семантики як відповідник значення, позначеного; об'єкт чи фрагмент дійсності або ментального світу, позначений певною мовною одиницею.

Дискурс – 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; текст, занурений у життя;

2) замкнена цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними і т. ін.);

3) стиль, підмова мовного спілкування;

4) Зразок мовної поведінки у певній соціальній сфері, що має відповідний набір змінних.

Дискурсологія – мовознавча дисципліна, представлена методологічно й теоретично різноманітними течіями, лінгвістичними школами й окремими дослідженнями, спрямованими на всебічний опис і характеристику мовленнєвого спілкування людей у специфічних і стандартних комунікативних ситуаціях з урахуванням соціальних, культурних, когнітивних, психологічних, етнічних та ін. чинників. Об'єктом Д. є різноманітні дискурсивні практики мови, а предметом – організація дискурсу.

Діахронія – 1) історичний розвиток мови; 2) дослідження мови в часі, в її історичному розвитку.

Інтерпретація тексту – 1) цілеспрямований когнітивний процес або результат переведення адресатом змісту повідомлення, тексту на підставі процедур їхнього сприйняття і розуміння в будь-яку словесно-знакову форму. Така дефініція застосовується у психолінгвістиці, когнітивному напрямі лінгвістики тексту, рецептивній естетиці та філологічній герменевтиці. І. т. протиставляється попереднім операціям сприйняття та розуміння тексту; 2) у межах лінгвістичної теорії художнього тексту І. т. має інші термінологічні значення лінгвістичного аналізу художнього твору шляхом обробки й засвоєння його ідейно-естетичної, смислової й емоційної інформації на підставі відтворення авторського світогляду, що залежить від авторської програми адресованості, близькості гіпотетичного ідеального адресата до реального читача, обізнаності, складу характеру останнього.

Когнітивна лінгвістика – галузь мовознавства, у якій мова розглядається як засіб отримання, зберігання, обробки, переробки і використання знань, спрямована на дослідження способів концептуалізації та категоризації певною мовою інтеріоризованої дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду.

Конотативне значення – додаткове значення мовної одиниці, що доповнює її предметно-логічний зміст суб'єктивними відтінками оцінки, емоційності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості, а також відтінками, зумовленими соціальними, ідеологічними, культурними, ситуаційними аспектами комунікації.

Концепт – інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості у взаємодії з позасвідомим.

Концептосфера – сукупність концептів, з яких складається світогляд носія мови.

Лексема – слово-тип, абстрактна одиниця мови, інваріант, у якому абстрагуються від його форм. *Формальні варіанти лексеми* : би, б; прочитать, прочесть. *Лексико-семантичні варіанти лексеми* – різні значення багатозначного слова.

Лексичне значення – історично закріплена у свідомості людей співвіднесеність слова з певним явищем дійсності. *Ядро лексичного значення* – концептуальне значення (= денотативне значення) – відображення у думках певного явища дійсності, поняття (наприклад, «обличчя» - «передня частина голови людини»). Значення існує не само по собі, а у співвідношенні зі значеннями інших слів. Близькі та протилежні слова уточнюються семантику слова, окреслюють певні семантичні межі. Значення слів є системно зумовленим, порів.: *дерево* – *tree, wood*; *рука* – *hand, arm*; *високий* – *high, tall*; *to wash* – *мити, прати*.

За характером відношення до позначуваного об'єкта значення бувають:

- *прямі* – безпосередньо називають явища дійсності: сім'я з трьох осіб, ключ від дверей, камінна стіна

- *переносні* (вторинні) – похідні, опосередковано через прямі значення називають явища дійсності: сім'я мов, ключ від серця, камінна душа.

Мова – система одиниць спілкування і правил їх функціонування.

Мовлення – 1) реалізація мови у звуковій і писемно-друкованій формах мовленнєвої діяльності, протиставлена мовній компетенції як системі; 2) системно організована репрезентація мовної системи, що має певні закономірності й відомі усім носіям зразки – мовленнєві жанри.

Парадигматика – тип зв'язків у мовній системі, які встановлюються на підставі варіативності, подібності, протилежності, похідності, включення, субкатегоризації мовних одиниць і виключають їх одночасне уживання в однаковій позиції.

Референт – об'єкт позамовної дійсності, який співвідноситься з мовним знаком у системі мови або акті мовлення. Р. є терміном логіки, транспонованим до логічної семантики, зокрема, до її теорії референції. Мовні знаки можуть мати подвійну референційну природу: бути позначенням класу предметів й отримувати конкретний денотат.

Синтагматика – наскрізний тип зв'язків у мовній системі, що визначає комбінаторну здатність одиниць будь-якого рівня, тобто потенційну можливість їхнього лінійного сполучення в мовленнєвому потоці.

Синхронія – 1) стан мови в певний момент її розвитку, в певну епоху; 2) вивчення мови в цьому стані (в абстракції від часового чинника).

Слово – це єдність звучання і значення, двостороння одиниця, що має план вираження (звукова оболонка, експонент) та план змісту (значення). Характерні ознаки: цільність, виокремленість, ідіоматичність (довільний зв'язок звучання зі значенням) і вільна відтворюваність у мовленні. Це конкретна одиниця (на відміну від лексеми).

Стилістичний прийом утворюється у мовленні завдяки тим синтагматичним відношенням, які виникають між мовленнєвими одиницями у тексті або висловлюванні між стилістично маркованими та стилістично немаркованими одиницями мовлення або між стилістично немаркованими одиницями мовлення.

Функції мови – роль, призначення мови у суспільстві, житті етносу, співіснуванні її носіїв, їхній діяльності та культурі. Ф. м. впливають з її семіотичної природи, законів і тенденцій розвитку, ознак і властивостей. Основі функції мови – пізнавально-відображальна та комунікативна. Додатковими функціями мови (деякі з яких реалізуються в межах основних функцій) є емотивна (висловлення почуттів мовця), волюнтативна (волевиявлення, спонукання адресата до дії), апелятивна (привертання уваги адресата, спонукання до сприйняття повідомлення), контактостановлююча (функція соціального етикету), естетична (вплив на естетичні почуття адресата), експресивна (висловлення відчуттів мовця) тощо.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Автологія, 64
Алегорія, 66
Алітерація, 53
Алюзія, 81
Анадиплосис, 71
Анафора, 77
Анепіфора, 71
Антитеза, 68
Антонім, 59
Антономазія, 66, 85
Апосіопезис, 70
Арго, 62
Арготизм, 62
Архаїзм, 60
Асиндетон, 70
Асонанс, 54

Варваризм, 60
Варіант, 17
Великий шрифт, 49
Версифікація, 52
Вертикальний контекст, 83
Відокремлення, 75
Вставні конструкції, 73
Вульгаризм, 62

Гіпербола, 64
Гіперсемантизація, 20
Градація висхідна, 68
Градація низхідна, 69
Граматична стилістика, 10

Двокрапка, 50
Десемантизація, 20
Дефіс, 49
Дистрибуція, 55
Дисфемізм, 65
Діалектизм, 63
Дужки, 49

Евфемізм, 65
Евфонія, 53

Екзотизм, 61
Еліпсис, 70
Емфатичні конструкції, 72
Епанафора, 71
Епітет, 66
Епіфора, 77

Жанр, 12
Жаргон, 62

Запозичення, 60
Зевгма, 69
Знак оклику, 49
Знак питання, 50

Ідіостиль, 12
Інваріант, 17
Інверсія, 73
Інструментовка, 52
Інтержаргон, 63
Інтернаціоналізм, 61
Інтерпауза, 51
Інтертекстуальність, 79
Іронія, 66
Історизм, 60

Каламбур, 69
Калька, 60
Квазіцитація, 85
Книжні слова, 63
Комбінація, 18
Конвергенція, 21
Контекст, 19
Крапка з комою, 50
Курсив, 49

Лапки, 49
Лексична стилістика, 10
Лінгвостилістика, 10
Літературознавча стилістика, 10
Літота, 64-65

Макроконтекст, 20
Мегаконтекст, 20

Мейозис, 64
Метафора, 65
Метонімія, 65
Мікроконтекст, 20
Мінімальна конверсаційна пауза, 51
Мовленнєва діяльність, 17

Неологізм, 59
Номінативні речення, 70
Норма, 18-19

Образ, 21
Образність, 21
Оксюморон, 68
Омонім, 58
Ономатопея, 54

Паралелізм, 76
Парафраз, 85
Паронім, 58
Парцеляція, 78
Перерахування, 72
Перифраз, 65
Персоніфікація, 66
Підтекст, 82
Повтор, 70
Поетизм, 63
Полісиндетон, 72
Порівняльна стилістика, 7, 10
Порівняння, 66
Просторіччя, 62
Професіоналізм, 63

Регіоналізм, 63
Регістр мови/мовлення, 31
Ремінісценція, 84
Рима, 53
Ритм, 52
Риторичне питання, 78
Розмовне мовлення, 61

Сегментація тексту, 50
Селекція, 18
Семасіологія, 64

Синекдоха, 65
Синонім, 58
Синоніми-заступники, 67
Синоніми-уточнювачі, 67
Синтаксична тавтологія, 72
Сленг, 63
Стик, 71
Стилістика мовлення, 10
Стилістична функція, 25
Стиль, 12
Сфера мовлення, 27

Тезаурус, 16
Текстова імплікація, 82
Теорія інформації, 15
Термін, 63
Тире, 48
Транспозиція форми, 56
Три крапки, 50
Тропи, 24

Фігури мовлення, 24
Фоностилістика, 11
Функціональна стилістика, 10
Функціональний стиль, 33

Хіазм, 77

Цитація, 84

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев А. Я. Сопоставительная стилистика [Текст] : уч. пособие / А. Я. Алексеев. – Днепропетровск : Национальный горный университет, 2012. – 471 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) / Ирина Владимировна Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин ; [Сост. С. Г. Бочаров]. – 2-е изд. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
4. Галич О. Теорія літератури : підручник / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв ; за наук. ред. О. Галича. – Київ : Либідь, 2001. – 488 с.
5. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка / Илья Романович Гальперин. – М. : Высш. школа, 1981. – 334 с.
6. Долиник К. А. Стилистика французского языка : учеб. пособие. / К. А. Долинин. – 2-е изд. дораб. – М. : Просвещение, 1987. – 302 с.
7. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської і української мов: навч. посібник / Олена Дубенко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2011. – 328 с.
8. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы / Д. Дюришин. – М. : Прогресс, 1979. – 397 с.
9. Ємець О. В. English stylistics: Interpretation and Translation Aspects. (Стилїстика англійської мови в аспекті інтерпретації та перекладу : методичні вказівки та завдання для студентів напряму підготовки «Філологія» («Переклад» і «Англійська мова та література»)) / О. В. Ємець. – Хмельницький : ХНУ, 2014. – 70 с. (англ.)
10. Єфімов Л. П. Стилїстика англійської мови і дискурсивний аналіз : навчально-методичний посібник / Єфімов Л. П., Ясінецька О. А. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2011. – 240 с.
11. Звегинцев В. А. Очерки по общему языкознанию / В. А. Звегинцев. – М. : Изд. МГУ, 1962. – 384 с.
12. Квятковский А. П. Поэтический словарь / А. П. Квятковский. – М. : Сов. Энцикл., 1966. – 376 с.
13. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 464 с.
14. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
15. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / Владимир Николаевич Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
16. Науменко А. М. Філологічний аналіз тексту (Основи лінгвопоетики) : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. М. Науменко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. – 416 с.
17. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 250 с.

18. Попович А. Проблемы художественного перевода : учеб. пособие / А. Попович ; [пер. со слов.]. – М. : Высш. шк., 1980. – 199с.
19. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка / Ю. М. Скребнев. – М. : «Издательство Астрель», 2003. – 221 с.
20. Стилистика английского языка / [Мороховский А. Н., Воробьева О. П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В.]. – К. : «Вища школа», 1984. – 248 с.
21. Стилїстика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
22. Хализев В. Е. Теория литературы / В. Е. Хализев. – М. : Высшая школа, 1999. – 398 с.
23. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І. Г. Чередниченко. – К. : «Рад. школа», 1962. – 494 с.
24. Яхонтова Т. В. Основи англомовного наукового письма: навч. посібник для студентів, аспірантів і науковців / Т. В. Яхонтова. – Вид. 2-ге. – Львів: ПАІС, 2003. – 220 с.
25. Abrams M. H. A Glossary of Literary Terms / Meyer Howard Abrams. – Forth Worth : Harcourt Brace College Publishers, 1993. – 301p
26. A Grammar of Contemporary English / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. – L. and NY, 1972. – 1132 p.
27. Kenyon J. S. Cultural Levels and Functional Varieties of English / J. S. Kenyon // College English, 1948. - №10. – P. 31-36.
28. Leech G. A Communicative Grammar of English / Geoffrey Leech, Jan Svartvik. – M., 1983. – 456 p.
29. The Linguistic Sciences and Language Teaching / M. A. Halliday, A. McIntosh, P. Strevens et al. – L. : Longmans, 1964. – 235 p.
30. Morier H. Dictionnaire de poétique et de rhétorique / H. Morier. – [3-me ed.] – P. : PUF, 1975. – 472 p.
31. Mortureux M.-F. La lexicologie entre langue et discours / M.-F. Mortureux. – Paris : Editions SEDES, 1997. – 192 p.
32. Stolz C. Initiation a la Stylistique / C. Stolz. – Paris : Ellipses, 1999. – 144 p.

Навчальне видання
(українською мовою)

Воробйова Марина Вікторівна

ПОРІВНЯЛЬНА СТИЛІСТИКА

Курс лекцій
для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»
професійного спрямування «Переклад (англійська мова)»

Рецензент *А. Б. Семенчук*
Відповідальний за випуск *Ю. А. Зацний*
Коректор *С. О. Чуян*